

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi

**VANKULU SOSYAL ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ**

ISSN: 2630-600X

ULUSAL HAKEMLİ DERGİDİR

YIL/YEAR: 2018 SAYI/NUMBER: 2

**Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi**

Ulusal Hakemli Dergi, Yıl 2018 Sayı: 2

VANKULU SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Sahibi/Owner

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Editörler/Editors

Doç. Dr. Ömer OBUZ
Doç. Dr. Mehmet PINAR
Dr. Öğr. Üyesi Ercüment TOPUZ

Tercüme ve Dil Editörleri/Translation and Language Editors

Prof. Dr. M. Şirin ÇIKAR (Arapça)
Doç. Dr. Cavid QASIMOV (Rusça)
Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS (İngilizce)

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Bayram KODAMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan ÇİÇEK, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ, Bitlis Eren Üniversitesi
Prof. Dr. M. Şirin ÇIKAR, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Mesut AYDIN, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Necmettin ALKAN, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Recai KARAHAN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Salim CÖHCE, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Serpil SÜRMEİLİ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Sinever Esin DAYI, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulaziz KARDAŞ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulmecit CANATAK, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer OBUZ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Ali Fuat DOĞU
Prof. Dr. Bayram KODAMAN
Prof. Dr. S. Cem ŐAKTANLI
Prof. Dr. Cesur PEVLEVAN
Prof. Dr. Hasan BABACAN
Prof. Dr. Metin AYYIŐIĐI
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ
Prof. Dr. Necdet HAYTA
Prof. Dr. Rafet ÇAVUŐOĐLU
Prof. Dr. Reha SAYDAN
Prof. Dr. Salim CÖHCE
Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN
Prof. Dr. Zeki TAŐTAN
Doç. Dr. A. Menaf TURAN
Doç. Dr. B. Cercis TANRITANIR
Doç. Dr. Ferit İZCİ
Doç. Dr. M. Akif ARVAS
Doç. Dr. Suvat PARİN
Doç. Dr. Tamer BALCI
Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU

Sekreteryas/Secretary

Murat ÇABAZ

Dizgi-Baskı/Print-Composition

Baranoğlu Ofset Matbaacılık: (0432)215 94 06 VAN

Yazıőma Adresi/Correspondence Address

Doç. Dr. Mehmet PINAR
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/VAN
Tel: 0432 225 11 17- 0432 225 10 24 /2002- Fax:0432 225 10 52
İleti Adresi: <http://www.yyusbedergisi.com/>

Baskı Yılı/Date of Publication

2018

ANTROPOLOJİ / ANTHROPOLOGY**Araştırma Makalesi / Research Article****Arş. Gör. Mehmet Fuat LEVENDOĞLU**

Van Hakkında Toplumsal ve Kültürel Değişmenin Antropolojik Analizi
Anthropological Analysis of Social and Cultural Change About Van 7

DİL VE EDEBİYAT / LANGUAGE AND LITERATURE**Araştırma Makalesi / Research Article****Arş. Gör. Yılmaz KAVAL****Arş. Gör. Ali KOÇ**

Munzur Adının Kökeni ve Munzur Baba Efsanesi'nin
Sembolik Değerler Bakımından İncelenmesi
*The Origin of Munzur and an Analysis of The Symbolic
Values of The Munzur Baba Efsance* 41

EĞİTİM / EDUCATION**Araştırma Makalesi / Research Article****Doç. Dr. Fuat TANHAN****Öğr. Gör. Dr. Halil İbrahim ÖZOK**

Stres Kuramları Bağlamında İçsel Çatışmanın
Dışsal Savaşa Dönüşümüne İlişkin Bir Çözümleme
*An Analysis of The Transformation of Internal
Conflict to The External War in The Context of Stress Theories* 57

**İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER / ECONOMIC AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES****Araştırma Makaleleri / Research Articles****Dr. Figen CANBAY ÇİĞDEM****Doç. Dr. Yusuf Cahit ÇUKACI**

Elektronik Ticarete Satışlara İlişkin Muhasebe İşlemleri
Accounting Transactions Regarding Sales in Electronic Commerce 79

Öğr. Gör. Dr. Murat KARA**Öğr. Gör. Erdal DEMİR**

Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü Öğrencilerinin Staja Bakış
Açıları Üzerine Bir Araştırma: Gevaş Meslek Yüksekokulu Örneği
*A Research on The Internship Outlook of Finance, Banking and
Insurance Department Students: Gevaş Vocational School Sample* 99

İLÂHİYAT / *TEOLOGIE*

Araştırma Makalesi / Research Article

Mehmet Mekin MEÇİN

Zerdüştilik İle İşrak Hikmeti Arasında D ualizm  zerinden Bir Mukayese
A Comparison Between Zoroastrianism and The Wisdom of Ishraq

115

SOSYOLOJİ / *SOCIOLOGY*

Araştırma Makalesi / Research Article

Duygu OYMAN

İstanbul'daki  niversite Gençliğinin Toplumsal Mekân ve
Şehir Algısı (İstanbul Ticaret  niversitesi  rneği)
Social Space and City Perception of University Youth in Istanbul
(Instance of Istanbul Commerce University)

133

2. SAYI HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THE 2' TH ISSUE

Prof. Dr. H. Eray Çelik	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah DUMAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Ceren AKSOY SUGİYAMA	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Zeki DUMAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Meryem BULUT	Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aysel ÖZTÜRKÇÜ AKÇAY	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gaye Zeynep ÇENESİZ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nuri KARDAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nur OKUTAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz AKDEMİR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yunus KAPLAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi,
Sayı/Issue: 2 – Sayfa / Page: 7-40
ISSN: 2630-600X VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 01.10.2018
Kabul/Accepted: 09.11.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

VAN HAKKINDA TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞMENİN ANTROPOLOJİK ANALİZİ

ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF SOCIAL AND CULTURAL CHANGE ABOUT VAN

Arş. Gör. Mehmet Fuat LEVENDOĞLU
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Antropoloji Bölümü
fuatlevendoglu@gmail.com

Öz

Değişme ve dönüşme olgularının, toplumsal ve kültürel hayata düzenlemeler, yenilikler ve farklılıklar getirmesinin yanında toplumsal sorunlara da yol açması muhakkaktır. Hedefteki toplumun değişmeye yatkın olup-olmaması, söz konusu sonuçların farklı şekillerde tezahür etmesine yol açar. Değişmenin tarafında saf tutanlar ve karşısında cephe alanlar, aynı toplumun üyeleri arasında söz konusu ise –dozu ne kadar olursa olsun- toplumsal çatışmaya neden olur. Değişmenin hızı ve yönü de toplumun bu karmaşık özelliğine göre şekillenir. Yine değişmeden mütevellî sorunlar da toplumsal yapıya göre çeşitlilik arz eder. Toplumun bilgi, tutum, davranış, inanç ve ideolojik yapısı da, kültürel değişmelerin istikametini belirler.

Bu çalışmanın ana temasını sosyal ve kültürel değişme oluşturmaktadır. Alan araştırması ile yapılan çalışma, Van'ın üç büyük ilçesi olan İpekyolu, Tuşba ve Edremit'te etnografik yöntemle gerçekteştirildi. Toplumsal değişme ve dönüşmenin yaşandığı Van ili özelinde, sosyal ve kültürel hayatın nasıl ve ne yönde politize olduğu; sebep-sonuç ilişkisi bağlamında incelendi. Araştırma konusu, sorunsalın yoğunluk kazandığı 1990-2018 yılları arasındaki sosyal yaşam ile sınırlandırıldı.

Anahtar Kelimeler: Van, toplumsal ve kültürel değişme, politize olma.

Abstract

It is a fact that changing and transforming phenomena leads to social problems besides bringing regulations, innovations, and differences to the social and cultural life. Whether the target population is prone to change or not it may lead to emerging the point in question in different ways. Even if the supporters and opposites of the changing are the same society's member, it leads to social conflict (- no matter how much ratio is-). Both the speed and the direction of change are shaped according to this complicated features of society. Also the problems due to changing vary according to social structure. The knowledge, attitude, behavior, belief and ideological structure of the society also determine the direction of cultural changes.

The subject of this dissertation based on the concept of "Cultural change". This research, which has been fulfilled with field research techniques has been carried out in three major districts of Van province İpekyolu, Tuşba, and Edremit. Van province, as an example exposed to cultural change and transformation, has been examined in cause and effect relation, how and to which direction the social and cultural life has been politicized. The research is limited with the period that the problem of social life increased, between the years 1990-2018.

Keywords: Van, social and cultural change, politicization.

Giriş

Kendimizin ve başkalarının hikâyelerini yazmak, anlatmak ve değerlendirmelere tâbi tutmak, sosyal bilimler alanına kuşkusuz değer katar. Hele ki, bu alan içinde fazlaca duyulmamış, literatüre eklenmemiş kavram, dũřünce ve eylemlerin alan araştırması sahasındaki etnografik çalışmalarla ortaya çıkarılması, bilimsel kayıtlara dâhil edilmesi, gelecekteki çalışmalara zemin oluşturabilir. Bu çalışmada, Van yöresi kapsamında, toplumsal değişme ve kültürel bellek kavramları, söylem ve eylemler arası tutarlılıklara bakılarak değerlendirildi. Toplumsal hafızadaki kültürel bilgi birikimi, yöredeki sosyal ve kültürel değişmeler göz önünde bulundurularak tanımlandı.

Van'a dair yapılmış olan bu çalışmada, toplumsal ve kültürel hayatın değişmesine kaynaklık eden çeşitli faktörler, ayrıntılarıyla resmedilmeye çalışılmıştır. Her yaşam kültürünün doğal mecrasında seyri devam ederken, yaşanan köklü ve marjinal değişikliklere yaşayanlarca farklı şekillerde tepki verilmesinin olası olduğu da kabul edilen bir toplumsal gerçeklikten yola çıkarak; Van özelinde yaşanan ve yaşanmaya devam eden, toplumsal değişme dinamiklerinin yarattığı sorunlar, bu çalışmada etraflıca ele alınarak, ortaya çıkan nihai durum, antropolojik olarak değerlendirilmiştir. Etnografik araştırma ile elde edilen sosyal veriler, daha çok, Clifford Geertz'in öncülerinden olan *yorumsamacı antropoloji* mantığıyla ele alınarak, hem bölgenin sosyal ve kültürel yapısı, hem de bu yapıdaki değişim

ve dönüşümler, ele alınarak, şehirde yaşanmışlıkları olanların kültürel belleğindeki bilgilerle birlikte değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Zamanın değiştiremediği, zamanla değişmeyen hiçbir şeye tanık olmadık daha. İnsan ve insan topluluklarına özgü, yazılı, sözlü, görsel, düşünsel, tüm kültürel ürünlerin değişimlerine tanıklık ettiğimiz veya bilebildiğimiz süreçte, değişime dair fikirlerimiz nasıl olursa olsun, sosyal hayatın sürekli bir değişim içinde olduğunu inkâr edemeyiz. Olsa olsa, değişimi yönlendiren faktörleri, değişimin yönünü ve niteliklerini tartışabiliriz.

Mutlaka ve mutlaka, değişmeden bahsettiğimiz, değişmeye atıf yaptığımız konuşmalarımızda ve yazdıklarımızda, değişmeye temas eden cümlelerimizin öznesi, “zaman”ın müdahalesiyle “insan”dır, “toplum”dur. Toplumsal ortamlarda karşılıklı diyaloglarda rastladığımız, özellikle telkinsel tonda vurgu yapılan, değişmeye yönelik sözlere veya mesajlara tanık olmaktadır. Aslında bireysel anlamda başlayan ve yaygınlaşan bu diyalogların temelini, toplumsal ve kültürel değişme safhaları oluşturur. Değişimin yanında olan, karşısında olan, abartarak nimetlerini sayan, korkutarak zararlarını dillendiren ve hatta değişime tepkisiz kalanlar bile, az ya da çok değişime temas eder, değişimden nasibini alır. Bütün bu değişimin yaşandığı merhalelerin ilerleyişinde, muhtemel sancılı *dönüşüm* ortamının sahne alacağı toplumsal ve kültürel zeminlerde, ister istemez bireysel veya toplumsal kamplaşmalar yaşanır. Çünkü herhangi bir değişme ve dönüşme vakası, herkesi aynı derecede ve aynı yönde etkilemez. Dolayısıyla, değişim ve dönüşüm süreçleri sarsıntılı ve çetin geçer. Ve hatta değişim süreçlerindeki toplumsal zıtlaşmalar, farklı ideolojik yapılara ortam hazırlayan hüviyettir.

Toplumsal-kültürel değişme ve dönüşmenin, bütün toplumlar ve kültürler için zamana bağlı düzensiz bir izleğe sahip olması, aşıkâr ve sıradan bir sosyal vasıftır. Buna göre toplumsal anlamda; tamamıyla planlı, düzenli, kurallı ve teamüllere uyan değişimlerden söz etmek neredeyse imkânsızdır. Teknolojik ilerlemeler ve düşünsel hayattaki yeni akımlar; değişen-dönüşen dünyada sadece bireysel, toplumsal ve kültürel hayatı etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal dinamiklerin etkisiyle kentleri ve kentsel yaşantıları da kapsayan bir dolu görsel hayat parçacığını da etkisi altına almaktadır. Bu geniş yelpazeli etki gücüne sahip değişim-dönüşümün yanında; kimi zaman beklentiler istikametinde gerçekleşen *toplumsal değişme*, kimi zaman ise düzensiz, kontrolsüz, dengesiz, gelişigüzel ve beklentileri karşılamayan bir yol çizer kendine. Sorunlarla, sancılarla gelen/gelişen değişimin, zaman içinde sosyal yaşamın farklı evrelerinde ciddi çalkantılara sebebiyet vermesi de olasıdır.

Bu güzergâhta farklı tonlarda gerçekleşen değişim olaylarına bir katkı da siyasal antropoloji alanına dâhil edebileceğimiz ve *toplumsal ve kültürel hayatın politize oluşu* diye adlandırabileceğimiz sosyal gerçeklik sunar. Yine değişme olgusunda olduğu gibi, politizasyon mefhumunda da çoğu zaman çeşitli düzensizlikler, dengesizlikler ve gelişigüzellikler meydana gelebilir. Devam eden sosyal hayatta, varlığını hissettiğimiz –en yalın şekilde söyleyecek olursak- toplumsal ve kültürel kıpırdanmalar, sosyal bir varlık olan insanı, bir şekilde tepki vermeye zorlar. Bireyler, zaman faktörünü de göz önünde bulunduracak bir şekilde toplumsal gelişmelere ve değişmelere göre olguları, birçok açıdan olabileceği gibi siyasal bakış mantığı ile de değerlendirerek, politik nitelikte tepkiler verir.

Toplumsal ve kültürel değişmenin yaşandığı durumlarda; sadece insanların, toplumların ve kültürlerin dönüşümlerine yüzeysel bakmak aldatici olur. Derinlemesine baktığımızda; değişenin ve dönüşenin sadece toplumların değil, aynı zamanda *toplumsal hafıza*'nın da olduğunu idrak ederiz. Toplumsal yaşamda değişen-dönüşen her bir olgu, aynı zamanda toplumun belleğindeki bilgileri de etkiler, hatta altüst eder. Zamanın akışında ve kuşaklar boyunca insanların yaşam sürecinde, meydana gelen kültürel değişmeler yoluyla, toplumsal hafıza eski-yeni ikilemini yaşar. Kolektif düşünce ve davranışı geleneksel bakımdan temsil eden toplumsal hafızaya, değişim, dönüşüm, yenilik veya eskiye dönüş gibi faktörlerin müdahalesi sonucu, sosyal karmaşalar ve belirsizlikler ortaya çıkar. Yaşanan ve deneyimlenen hayatın kültürel birikimini taşıyan toplumsal bellek, zamanla ortaya çıkan farklılıklarla birlikte girift bir yapı sergiler. Akabinde ortaya çıkan karmaşık yapı, toplumsal algı tarafından sorgulanan ve tartışılan bir hâle gelir.

Toplumsal hafızayı anlamak için *sözlü kültür* veya *sözlü tarih* alanlarından da destek bilgilere ihtiyacımız vardır. Sözlü kültür veya sözlü tarih kavramlarının soyut çağrışımlarının ötesinde, insanların sözel dünyalarındaki sosyal ve kültürel üretimlerinin anlamlandırılması yönündeki önemine de değer verilmelidir. Nitekim çeşitli toplumsal faaliyet veya ritüellerde, sözlü kültürün varlığına şahit olmaktayız.

Toplumsal ve kültürel değişmeye/dönüşmeye bağlı olarak, Van ili örneğinde 1990-2018 yılları arasındaki dönemi kapsayan toplumsal ve kültürel hayatın politize olmasını da konu alan bu çalışma, başta doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla makale, söz konusu doktora tezinden üretilmiştir. Çalışma bölgesi olan Van ili ve yöresinde, başta sosyal ve kültürel dinamikler olmak üzere, değişmeye-dönüşmeye sebep teşkil eden birçok toplumsal etken

gözden geçirilerek, şehrin veya şehirde yaşayanların belleğinde yer etmiş bilgilere etki eden faktörlere, bu çalışma kapsamında bakılmıştır. Bu arada, sadece 1990 sonrası yaşananlar ile sınırlı kalınmayıp, 1990 öncesi kentteki yaşam şekli, -görsel malzemelerin sunumuyla- açıklanarak, karşılaştırmalı kültürel yapılar da ortaya konulmaya çalışılmıştır.

“Her türlü başlangıcın içinde bir anımsama ögesi yatar... Mutlak anlamda yeni bir şeyi aklın kabul etmesi olanaksızdır. Bunun nedeni, yalnızca tümüyle yeni bir başlangıç yapmanın son derece güç olması değildir; pek çok eski bağlılık ile alışkanlığın, eski ve yerleşik bir şeyin yerine yenisini koyma çabamızı engellemesi de değildir yalnızca. Bunlardan daha temel bir neden vardır: Ne türden olursa olsun belli bir deneyimin akla yakın olduğundan emin olabilmek için onu, daha önceki deneyimlerimizin oluşturduğu bağlama dayandırmak zorunda oluşumuzdur; yani herhangi bir tekil deneyimden önce zihnimizin, daha önce deneyimi yaşamış şeylerin tipik biçimlerinden oluşmuş bir genel çerçeveye göre önceden bir eğilim edinmiş olması gerekir. Zihnimizi etkileyen bir şeyi ya da eylemi kavramak, onu, olabileceklere ilişkin bir beklentiler sistemi içinde bir yerlere yerleştirmektir. Sınırları zaman içindeki deneyimlerimize göre çizilen kavrama dünyası, anımsamaya dayanan örgütlü bir beklentiler kümesinden oluşur” (Connerton, 2014:15,16).

Yeniye ve yeni gelişmelere karşı her zaman bir teyakkuz hâli vardır çoğumuzda. Çekincelerimiz, tereddütlerimiz, tedbirli yaklaşımımız ve hâlihazır durumu muhafaza etme psikolojimiz, genellikle bizleri “yeni”ye dair ne varsa kontrollü olmaya iter. Kişiliğimiz, kimliğimiz, toplumsal aidiyetimiz gibi faktörler de yeni olguları hayatımıza dâhil etmemizde veya etmememizde etkili olur. Elbette bütün bu niteliklerle beraber hayatımız boyunca edindiğimiz tecrübelerin zihnimizde yarattığı genel doğrular ve kabullerin de yardımıyla, eski-yeni dengesini kurmaya çalışır, yaşantımıza dâhil edeceklerimizle, yaşantımızdan çıkaracağımız öğelerin kararını vermeye çalışırız. Aldığımız kararların temelinde sadece bireysel değil, toplumsal alt yapımız da etkilidir. Dolayısıyla sosyal anlamdaki kabullerimiz ve onaylarımız, toplumsal dayanaklarımızın motivesi ile gerçekleşir.

“Genel olarak her birey gibi grupların da geçmişi, onların kaderinin temel ve kurucu bir ögesidir; diğerleriyle etkileşim içerisinde inşa ettiğimiz derin kimliğimiz, bu geçmişten beslenen ve sosyal belleğimiz, mevcut anda yaşananları kavramamıza rehberlik eden, davranışlarımızı yönlendiren, sosyal rol ve statülerimizi tanımlayan kişi, olay ve durum şemaları ve psikososyal senaryolar

barındırır; ortak anılar üzerinden grup bağının harcını oluşturur; kimliğimizi temellendirir ve ona derinlik kazandırır” (Bilgin, 2013:7). Toplumsal belleğimiz ve aidiyet hissettiğimiz toplumun değerleri yardımıyla da hem grup içi hem de grup dışı toplumsal ilişkilerimizin yapısını tayin ederiz.

“Belleğin kendisiyle ilgili olarak bugüne ilişkin deneyimimizin, büyük ölçüde geçmiş hakkındaki bilgimize dayandığını belirtebiliriz. Günümüz dünyasını, geçmişin olaylarıyla ve nesnelereyle nedensellik bağlantıları içindeki bir bağlamda, yani geçmişin, o anda yaşadığımız olayları ve o anda algıladığımız nesnelere bağlamında yaşarız. Bu da Őimdiki zamanı, çeşitli geçmiş yaşantılarımızdan hangisiyle bağlantısını kurabilirsek ona göre yaşayacağımızı gösterir. Bu durumda, geçmişi günümüzden sürerek çıkarma güçlüğüyle karşılaşırız; bu yalnızca bugünün etmenlerinin geçmişe ilişkin anımsamalarımızı etkilemeye (kimileri “arpıtmaya” diyebilir) yatkın olmasından doğan bir güçlük değildir; geçmiş etmenlerin, günümüzle ilgili deneyimlerimizi etkileme ya da çarpıtma eğiliminden kaynaklanan bir güçlüktür de. Bu sürecin, yaşantımızın en ince noktalarına ve günlük ayrıntılarına dek uzandığı” (Connerton, 2014:9) gerçeğini belirtmekte fayda vardır. Özetle; bu konuda tek taraflı bir etki değil de, karşılıklı bir etkileşimden söz etmek mümkündür: Hem günümüz bilgi ve deneyimleri vasıtasıyla geçmişin açıklanabilmesi hem de geçmiş yaşantımızdan kaynaklı bilgi ve tecrübelerimizle bugünün değerlendirilmesi.

“Türkiye’de toplumun hafızası yok diyenlerin inadına son yıllarda daha önce hiç olmadığı kadar anı kitabı ardarda yayımlanıyor. Daha çıkar çıkmaz da en çok satan kitap raflarında ve korsan kitap tezghlarında yerlerini alıyorlar. İlk defa hobi olarak Osmanlıca kursları açılıyor. Önceleri ‘ağır’ ve ‘alaturka’ bulunup evlerden atılan mobilyalar, eskicilerden ve mzayedelerden kucak dolusu para verilerek eve geri getiriliyor. 20’li yaşlardaki insanlar dedeleri ve ninelerine nereden geldiklerini soruyor, onların gençlik resimlerini duvarlarına asıyorlar. Geçmişe ait bilgileri Őekillendiren toplumsal hafıza tükenmek bilmeyen bir hevesle yeni hatıralar yazıyor, eskilerini siliyor. Geçmişe ve toplumsal hafızaya duyulan ilginin dünyadaki benzer akımlardan etkilenmiş olduğuna Őüphe yok. Modernist ideolojiye olan inancın kaybolmasıyla güçlenen nostalji akımları dünyanın pek çok yerinde gözleniyor” (zyrek, 2012:7).

Halbwachs, yaşadığımız toplum içinde karşılıklı olarak birbirimizden etkilenerek, anılarımız ve hafızamızın nasıl harekete geçtiğini Őöyle dile getiriyor:

“Bir şeyi hatırlamanın sebebi, çoğu zaman başkalarının beni bunu hatırlamaya teşvik etmesi, onların hafızalarının benimkinin yardımına gelmesi, benim hafızamın ise onlarınkine dayanmasıdır. En azından bu durumlarda, anıları çağırmanın esrarengiz denecek bir yanı yoktur. Nerede olduklarını, nerede saklandıklarını, beynimde mi yoksa ruhumun birkaç küçük odasında mı olduklarını aramaya gerek yoktur. Çünkü bu anılar bana dışarıdan gelirler ve ait olduğum gruplar, onlarla ilgilendiğim ve en azından geçici olarak düşünce biçimlerini benimsediğim takdirde bana bu anıları yeniden inşa etmenin araçlarını her an sağlarlar... İnsan, anılarına toplum içerisinde ulaşır, onları toplum içerisinde hatırlar... Onları toplum içerisinde tanıyıp konumlandırır... Bireyin, kendisini grubun bakış açısına yerleştirerek hatırladığı ve grubun hafızasının da bireysel hafızalarda gerçekleşip görünür olduğu da söylenebilir” (2016: 16-19).

Toplumsal bellek veya toplumsal hafıza nitelikli sosyal alan çalışmalarının temel gayesi; bugününü anlamaya çalıştığımız ilgili toplumun belleğindeki bilgilere ulaşmaya yöneliktir. Bu gaye ile yapılan çalışmalarda, toplumsal yapının değişimi ve gelişimi de değerlendirilir. Ancak unutulmamalıdır ki, yapılan çalışmalarda, insanların veya toplumların özellikle kendi ürettikleri kavramlar, onların algılamaları ve tanımlamaları hassas değerlendirilmelidir. Çünkü söz konusu kavramlar, farklı tarihlerde, farklı değerlere/anımlara karşılık gelebilir. Bu nedenle kavramların güncellenerek değerlendirilmesi gerekebilir. Nitekim bir kavramın, günümüzde çok revaçta bir değere karşılık gelmesi ile aynı kavramın geçmişte daha değersiz bir yerde durması beklenebilir. Yani, kavramlar farklı zamanlarda negatif veya pozitif anlamlar yüklenebilir. Veya bir kavramın, farklı değerleri, anlamları içinde barındırmasına da rastlanabilir.

Yaşanmışlıklar Bakımından Toplumsal Hafızanın Yerel İnşası

Toplumsal veya kültürel birikim, uzun yıllar sonucu oluşan, bilinçli/bilinçsiz biriktirilen ve sürekli sonraki kuşaklara aktarılan bilgilerden ibarettir. Bu bilgiler nesiller boyu canlı bir bağ oluşturma mahiyetindedir. Toplumlar ve bireyler, çeşitli yaşamsal faaliyetlerin işleyişinde, sıklıkla kolektif birikime, ortak hafızaya müracaat ederler. Kolektif veya toplumsal hafızaya malzeme olan anılar, şahsiyetler,

tarihsel olaylar, mekânlar ve nesnel varlıklar, mütemediyen hayatın içindedir. Bireyler için, yaşadıkları mekânın geçmişten beri varlığını koruyan her bir nesnel malzeme, geçmişe dayalı yaşanmışlıklar kadar değerlidir. Çünkü bir sokak, bir nehir, metruk bir bina, belki de bir mezar taşı bile, geçmişin izlerini taşıyan, geçmişini unutturmayıp hep canlı tutan, değerli kılan birer simgedir aynı zamanda. Ve hatta şehirle birlikte anılan, şehre mal-olmuş meczuplar, deliler, dilenciler, mukallit şahsiyetler dâhi, şehrin hafızası içinde yer alırlar ve onların hikâyeleri şehrin kültürel hafızasına renkli değerler bahşeder.

Kentteki etnik farklılıkları bir tarafa bırakacak olursak; yaşanmışlıklar bakımından toplumsal hafızanın yerel olarak inşa edilmesini sağlayan önemli faktörler bulunmaktadır: Ortak geçmiş, mekânsal yaşam faaliyetleri, beslenme kültürü gibi. Hatta toplumsal bellekte yer alan sosyal travmalar ve doğal afetler bile kentin geçmişinde yaşanmış tüm olaylarla birlikte toplumsal ve kültürel hafızayı oluşturmaktadır.

I.Dünya Savaşı yıllarında kentte yaşanan trajik olaylar, hâlen toplumsal bellekte yer almakta ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Yaşanan savaş yılları kötü olayları barındırsa da, toplumsal hafızanın inşasında önemli bir yere sahiptir. Savaş yıllarıyla birlikte yaşanan muhacirlik anıları ve iskân hikâyeleri de sözlü tarihin olduğu kadar, toplumsal hafızanın da malzemesidir. Toplumsal açıdan yaşanan kötü olayların yıllarca belirli günlerde anılması ve üzücü yaşanmışlıklardan sonra gelen mutlu hadiselerin yine her yıl kutlanması, toplumsal bellekteki izlerin eseridir. Şehrin bir asır önce yaşadığı savaş yıllarındaki hadiseler, her yıl 2 Nisan günü anılarak, bu üzücü yılların bitişini simgeleyen yine aynı günde kutlamalar gerçekleştirilir. Dolayısıyla, her yıl acıyla mutluluğun aynı anda simgesi olan Nisan ayının ikinci günü; can kayıplarının merkezi olan Zeve Şehitliği'nde anma törenleri; şehir merkezindeki Cumhuriyet Caddesi'nde ise işgalden kurtuluş günü kutlamaları yapılmaktadır.

Toplumsal bellek diye bir şey varsa, onu, anma törenlerinde bulabiliriz. Anma törenlerinin ancak uygulamısal oldukları zaman anıcı oldukları gösterilmiştir. Ne var ki uygulamısal bellek, aslında anma törenlerinden, yani töreni oynama (yapma) zorunluluğunda olmakla birlikte, yüksek derecede temsili nitelikte olan anma törenlerinden çok daha yaygındır. Uygulamısal bellek bedenseldir (Connerton, 2014:122).

Toplumsal hafızada yer etmiş tarihi olaylar ve yaşanmışlıklar kadar toplum içinde ayrıcalıklı yeri olan, unutulmayıp hep hatırlanan ve isimleri her daim zikredilen şahsiyetler de vardır. Van için yaptıkları icraatlarla veya yapılmasına vesile oldukları eserlerle

isimleri hafızalardan hiç silinmeyen tarihi şahsiyetleri, şehirde yaşayanların anlatımlarından ve çeşitli vesilelerle dile getirmelerinden öğrenmekteyiz. Bunların en başında 1907-1908 yılları arasında Van Valisi olarak görev yapan Ali Paşa (Ali Rıza Paşa) gelir. Görev yaptığı yıllarda “Van vilayetinde bitme noktasına gelen devlet hizmetlerini yoluna koyarak, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki ihtilafları sulh yoluyla çözer. Van’da özlenen barış ortamını sağlayan Ali Rıza Paşa”¹ halkın büyük teveccühünü kazanır. 1908 yılında Ermeni komitacılar tarafından öldürülen Ali Paşa’nın kabri Sinop ilinde bulunmaktadır. Yöre halkı Paşa’nın hatırası için bugün de birçok ortamda dillendirilen *Ali Paşa Ağıtı*’nı yakmıştır. Hâlen, Van’da Ali Paşa isminin yaşatıldığı bir mahalle ve bir de mesleki eğitim merkezi bulunmaktadır.

Van milletvekilliği, Başbakanlık ve Milli Savunma Bakanlığı yapmış Ferit Melen (1906-1988) ise Van’ın toplumsal hafızasında yer etmiş devlet ve siyaset adamıdır. Görevde olduğu yıllarda devlet işlerinin yanında, şehrin sorunlarıyla ilgilenip ve kentsel gelişimine de katkı sağlayan Melen, halkın sevgisini kazanan ender siyasetçilerdendir. Van Havaalanı ve Cumhuriyet Caddesi’nde bulunan merkezi kent meydanının Ferit Melen ismini taşıması, hemşerilerinin bu devlet adamına verdiği değer bir göstergesidir.

Yine şehir için önemli bir isim olmuş, eğitimci, şair, bürokrat ve belediye başkanı Tayyar Dabbağoğlu (1934-1977), şehir halkı tarafından olumlu kişiliği ve farklı belediyeçilik anlayışı ile anılan bir şahsiyettir. Kent meydanında bulunan ve bağımsız belediye başkanlığı yıllarında kendi eseri olan park, hâlen onun adını yaşatmaktadır.

Politik Referansla Toplumsal Hafızaya Müdahale

Çeşitli toplumların veya etnik grupların, bölgedeki yaşanmışlıklarından dolayı ortaya çıkardıkları kültürel ürünleri doğal ortamda, müzelerde, özel koleksiyonlarda ve halkın ortak kullanım alanlarında görmekteyiz. Bölgede hayat sürmüş Urartular, Asurlar, Ermeniler, Selçuklular ve Osmanlılar’a ait birçok eserin varlığına tanıklık etmekteyiz. Bu uygarlıklar veya toplumsal grupların dışında, bölgede tarihsel dönemlerde varlıklarını bildiğimiz, ancak maddi kültürel ürünlerinin varlığına tanıklık edemediğimiz veya elimizde herhangi bir nesnel veri olmayan toplulukların nasıl bir sosyal örgütlenmeye sahip oldukları yönünde, sağlıklı ve net bilgilere sahip değiliz. Bu perspektiften baktığımızda; geçmişte bölgede yaşamış

¹ <http://blog.milliyet.com.tr/van-valisi-sehit-ali-riza-pasa-/Blog/?BlogNo=406090>
Erişim: 06.09.2018

veya hâlen yaşamakta olan devletli/devletsiz bazı toplulukların, özellikle maddi kültür üretimlerine rastlanmamaktadır.

Dolayısıyla günümüzde, politik referansla toplumsal hafızaya müdahale teşebbüslerinin alt yapısını anlamak babında, bizleri bu tür sorgulamalara ve çözümlemelere iten sebepler üzerine düşündüğümüzde; toplumsal varlığın yanında, altyapısı olmayan sanal temelli afakî iddialar ile yerel-kültürel kamuoyunu hep meşgul eden bu durum üzerine düşündüğümüzde, bizler için tek ölçü noktası, sosyal ve kültürel araştırmalar sonucunda elde edilen verilerdir.

Her şehrin kendine özgü sembolleşmiş, insanların hafızasında yer etmiş yapıları vardır. Van şehir merkezine baktığımızda; şu an zamana, doğal afetlere ve de en önemlisi insan faktörüne direnen belli sayıda doğal ve insan ürünü fiziksel yapı mevcuttur. Yakın geçmişte kaybolan-yitirilen bazı yapı veya doğal oluşumlar ise sadece belli bir yaş aralığında olan bireylerin belleğinde varlığını sürdürmektedir. Daha önceki tarihsel dönemlerde ise ortadan kalkan/kaldırılan eser veya yapıların ise bugün itibariyle toplumsal bellekteki yeri, sadece nesilden nesile aktarılan anılardaki varlığından ibarettir.

Teknolojik gelişmelerin ve değişimlerin işleyişini bir tarafa bırakacak olursak; kentin tarihsel ve kültürel varlık değerlerinin dönüşüm seyrine baktığımızda; özellikle kent halkının ortak kullanım alanlarının ortadan kalkması veya çeşitli şekillerde kimlik değiştirmesi, toplumsal hafızaya vurulmak istenen büyük bir darbe gibidir. Toplum, kuşaklar boyunca kolektif hafızada yer etmiş kültürel bilgileri, sonraki kuşaklara da devretme meylindeydir. Hal böyle iken, alışkanlıkların ve geçmişten devam-edip gelen görsel varlıkların ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetler, kültürel ve toplumsal anlamda tepki çeken ve kuşkuyla yaklaşılacak sarsıntılı durumlardır.

Bu konuda özellikle 2009-2016 yılları arasında Van genelinde, yerel yönetimlerce (belediye başkanlıkları), birçok yerel uygulama programlanmış ve uygulanmıştır. Sokak, park ve birçok ortak kullanım alanının yeniden isimlendirilmesi veya yeni oluşturulan alanlara siyasi arka planla politik isimlerin verilmesi, bu uygulamaların bazılarını oluşturmaktadır. Söz konusu faaliyetlere bir örnek verecek olursak; 2010 yılının Haziran ayında Van Belediye Meclisi'nin almış olduğu bir kararla 70 yıldan fazla bir zamandır *Şehir Parkı* olarak bilinen ve tanınan parkın adı *Feqîyê Teyran* olarak değiştirilerek yeniden tanzim edilmiştir (Fotoğraf-1,2,3). Şehir Parkı, şehrin merkezinde, en işlek ticari cadde olan Cumhuriyet Caddesi'nde bulunmakta olup, ilk olarak şimdiki Merkez Bankası'nın yerinde 1940'larda inşa edilmiştir. Daha sonra 1970'lerde şimdiki yerine

kaydırılarak yeniden düzenlenmiştir. En son, 2010 yılında söz konusu kararla parkın ismi değiştirilmiştir.

Fotoğraf-1,2,3: Şehir Parkı (Feqiye Teyran Parkı)
(27.09.2018).

Bugün kent sakinlerinin tamamına yakınının, Şehir Parkı olarak adlandırdığı mekânın, bir oldu-bitti ile hüviyetinin değiştirilmesi, mekâna dair yıllardan beri oluşmuş tarihsel kent hafızasının bir parçasının koparılmasına yönelik bir uygulamadır. Parka dair, şehirde yaşayanların ve yaşamışların, hafızalarında yer etmiş yaşanmışlıklar ve anılar; bir anda tarihi kaynağından koparılmış, başıboş gezen sıradan hikâyelere dönüşmüştür. Ortaya çıkan yeni durumu anlamlandırmaya çalıştığımızda; eskiye özgü anıların merkezindeki mekânın bir anda yok edilerek, sil-baştan yeni(!)

kültürel geleneklerin icadına yönelik çalışmalara yoğunluk verilmesi şeklinde yorumlayabiliriz. Dolayısıyla, çok yeni üretilen ama “eski gibi görünen ya da eski olma iddiasındaki *geleneklerin* kökenleri sıklıkla oldukça yakın geçmişe dayandığı gibi, bazen bu geleneklerin icat edilmiş oldukları da açık bir gerçektir” (Hobsbawm ve Ranger, 2006:1).

Kültürel ve toplumsal birçok nesnel, sözsel, edebi ve sanatsal ürün, aynı zamanda ilgili toplumun birikimi olduğu kadar, geçmişten beri bağlandığı gelenekleridir de. Bu bakımdan, şehirlerin kültürel varlıklarını, geleneksel hayatın özünden ayıramayız. Ancak bu geleneksel yaşamın ve geleneksel yaşam ile birlikte kentsel hayatın farklılaştırılması ve yeni hallere büründürülmesi; kaynağını geçmişten aldığı iddiası ile ortaya çıkarılan yeni toplumsal-kültürel durumların (icatların) türemesi ile şekillenmektedir. Kökeninde meul ve belirsiz temsili anlatımlarla desteklenen bu faaliyetler, giderek asırlardır devam ettiğine inanılan veya öyle varsayılan inanışlara dönüşmektedir.

“Gelenekler birçok ülkede ve birçok amaçla gerçekleşmiştir... Bu hem resmi hem de gayri resmi olarak, genel olarak ‘siyasal’ diyebileceğimiz, resmi olanları çoğunlukla devletler, örgütlü siyasal ya da toplumsal hareketler tarafından ya da bunların dâhilinde; yine genel olarak ‘toplumsal’ diyebileceğimiz gayri resmi olanları, siyasal işlevleri olsun ya da olmasın, biçimsel olarak örgütlenmemiş toplumsal gruplar ya da amaçları açıkça ya da bilinçli olarak siyasal olmayan, kulüp ve kardeşlik cemiyetleri gibi topluluklarca gerçekleştirilmiştir. Bu ayrım, ilkesel olmaktan ziyade pratik bir ayrımdır... Dolayısıyla, ‘siyasal’ geleneklerin icadı daha bilinçli ve üzerinde kafa yorularak, gündeminde siyasal hedefler bulunan kurumlarca gerçekleştirilmiştir. Bu noktada hemen kaydedebiliriz ki, bilinçli icat, ancak halkın açık olduğu dalga boyundan yayın yapma başarısı nispetince başarı kazanmıştır” (Hobsbawm ve Ranger, 2006: 305,306).

Dolayısıyla, yeni icat formunda sahnelenen gelenekler veya toplumsal üretimler, muhatabı olduğu coğrafyada yaşayan toplumun çoğunluğu tarafından kabul ve tasdik edildiğince meşrulaşır, aksi durumda antipati ile yaklaşılan, tartışılan ve politik simgelere dönüşen soyut hamleler şeklinde yorumlanabilir.

Şehrin, politik olduğu kadar etnisite kaynaklı müdahalelerle toplumsal hafızasının değiştirilmesi yönündeki çalışmaların 2000’li yıllardan itibaren hızlanarak artmasıyla, Van genelinde, belediyeler

tarafından altyapı çalışmalarından ziyade, yeni yapılan ve hizmete sunulan park, bahçe, sokak ve caddelerin isimlendirilmelerine ağırlık verilmiştir. 2008’de hizmete açılan ve “Ahmed-i Hani” (17.yy.da yaşamış Kürt şair) ismi verilen parkın (Fotoğraf-4,5) kapladığı alanda, geçmişte şehirle birlikte anılan birkaç önemli tarihsel ve ticari mekân bulunmaktaydı: *Tablacılar Çarşısı, Eski Buğday Pazarı ve Sebze Hâli*.

Fotoğraf-4,5: Ahmed-i Hani Parkı (05.07.2018).

Yine, şehrin toplumsal hafızasının silinmesine yönelik bir başka çalışma alanını oluşturan sokak isimlerinin değiştirilmesi de 2016 yılında büyükşehir belediye meclisi tarafından alınmış olan “tabelaların iki dilli olması” (tabelaların Kürtçe ve Türkçe olarak basılması) başlıklı kararıyla uygulamaya konulmuştur. Ülkemizde başka şehirlerde de gördüğümüz bir uygulama olan “numarataj çalışması” dayanak gösterilerek, önce uzun yıllardan beridir aynı isimle bilinen ve resmi işlemlerde kullanılan sokak isimlerinin sembolik sayısal ifadelerle adlandırılması ve sonrasında dönemin HDP yönetimlerince semtlerde oluşturulan *Demokratik Halk Meclisi Dernekleri* tarafından yeni isimlerinin tayin edilmesi kararlaştırıldı. Yani bu uygulamayı; önce *kimliksizleştirme*, sonra da siyasal argümanlarla yeniden *kimliklendirme* şeklinde tanımlayabiliriz.

Fotoğraf-6: Valimithatbey Mahallesi Demokratik Halk Meclisi Derneği (20.09.2015).

Fotoğraf-7: AlipaŐa Mahallesinde bir sokak tabelası. (20.09.2015).

Fotoğraf-8: AlipaŐa Mahallesinde bir kapı numarası. (20.09.2015).

Fotoğraf-9: İpekyolu ilçesinde bir sokak tabelası (27.09.2018).

- Tabelalarda belediye meclisinin aldığı kararla iki dilliliğe (Türkçe-Kürtçe) uyulmuŐ,
- Numarataj sistemi yoluyla, ilgili tabelanın olduğu sokağın adı, ‘‘Suvaroğlu Sokağı’’ yerine 429. Sokak olarak deĐiŐtirilmiŐ (kimliksizleştirme),

- Türkiye Cumhuriyeti anayasasının ilgili maddelerinde resmi dile ilişkin hükümlerin yer almasına rağmen, ilgili resmi tabelalarda bu anayasa maddesine muhaliflik gözlenmektedir,
- Kürtçe, resmi dil olan Türkçe'ye göre tabelalarda öncelik arz etmektedir,
- Yeni uygulamayla Türkçe'nin Kürtçe'ye uyarlanması şeklindeki ilginç kelime üretimleri (İpekyolu-İpekyolê) mevcuttur.

Şehirdeki il ve ilçe belediye meclislerince alınan kararlar doğrultusunda, sadece yeni tanzim edilmiş mekânların politik vasıflı isimlendirilmeleriyle sınırlı kalınmayıp, hâlihazırda şehirde yaşayanlarca bilinen ve resmi kayıtlarda ismi sabit olan mekânlarda da tepki çeken isim değişikliklerine gidilmesi, 2016 yılındaki belediyelere kayyum atamaları neticesinde son bulmuştur. Ancak belediye başkanlıklarındaki malum değişikliklerden sonra, hâlen önceki yönetimlerin gerçekleştirdikleri bazı değişiklikler, yeni yönetimlerce de aynıyla devam ettirilmektedir.

Van İpekyolu İlçe Belediye Meclisi, 2014 yılında almış olduğu gerekçeli kararlar² 3 mahalle isminin halkın talepleri doğrultusunda değiştirildiğini açıklamıştır. Mahallelerin eski isimleri olan; Gündoğdu, Serhat, Esendere, Şafak ve Yalım Erez'in, yeni

² Van'ın Büyükşehir olmasından sonra, sınırları yeniden çizilen kentte en büyük ilçe olan İpekyolu ilçesinde geçtiğimiz hafta alınan bir karar ile Bostaniçi Mahallesi'ni 3 yeni mahalleye bölmüş ve yeni mahalleler oluşturulmuştu. İpekyolu belediyesi geçtiğimiz haftalarda birleştirilen bu mahallelere son meclis toplantısında yeni isimler verdi. Yapılan yazılı bir açıklama ile mahallelerin değiştiğini duyuran İpekyolu Belediyesi, yapılan açıklamada o meclis kararı ile ilgili olarak şu ifadelere yer verdi, "İpekyolu Belediyesi Eylül ayı meclis toplantısının 5. oturumu İpekyolu Belediye Eş Başkanları Aygül Bidav ve Veysel Keser, DBP'li ve AKP'li encümenlerin katılımı ile başladı. Daha önce belde statüsünde olan Bostaniçi Mahallesi Ağustos ayı meclis toplantısında halkın talebi üzerine 3 yeni mahalleye bölünmüştü. Halkı esas alan belediyecilik anlayışı ile meclisi bünyesinde oluşturduğu İmar Komisyonu her üç mahallede halk toplantıları düzenledi. Üç mahallede düzenlenen toplantılarda halkın çoğunlukla talep ettiği isimler belirlenerek meclis gündemine taşındı. İmar Komisyonun raporuna göre, Gündoğdu ve Serhat Mahallesi'nin Rojhilat, Esendere Mahallesi'nin Sıxke, Şafak ve Yalım Erez Mahallerin Rojava olarak isimlendirilmesi talep edildi. Gündeme ilişkin konuşan AK Parti gurubunun mahalle isimlerinin belirlenme aşamasında halka ve vatandaşa danışılmadığı iddia edilerek, belirlenen isimleri reddedeceklerini açıkladı. Buna rağmen yeni belediyelerin ismi oy çokluğu ile kabul edildi. İmar Komisyonu üyesi DBP'li Metin Yüksel Sungur ise DBP gurubu olarak akşam saatlerinde halkla toplantılar düzenlediklerini ve halkın talepleri doğrultusunda mahalle isimlerinin belirlendiğini açıkladı. Yapılan tartışmaların sonucunda üç yeni mahallenin Rojhilat, Sıxke (Sıxke) ve Rojava olarak belirlenmesine oy çokluğu ile karar verildi (http://www.sehrivangazetesi.com/habervanda_3_yeni_mahallenin_adi_degisti-13107.html Erişim: 11.08.2018).

isimleri olan Rojhilat, Sıxke, ve Rojova ile değiştirilmesi, etnik ve politik yapılanmanın bariz gostergeleridir.

Buykşehir Belediyesi Meclisi ise yine yerleşim birimlerinin isimlerinin değiştirilmesi konusunda 2014 yılında almış olduğu kararla³, 704 koy ve mahallenin eski isimlerinin iade edilerek kullanılmasını kararlaştırmıştır.

2014 yılı içerisinde Van Buykşehir ve İpekyolu ilçe belediyelerinin yerleşim birimlerinin isim değişiklikleri hakkında almış oldukları kararlara baktığımızda; bahsini ettiğimiz etnik ve politik temelli değerlendirmelerle alınan ve uygulanan kararları, gunmz demografik yapı ve şartlarına gore açıklamakta fayda vardır. Belediyelerin mevzu bahis kararlarının içeriğini ve yeni konulan veya üretilen isimlerin etimolojik yapılarını incelediğimizde; yerleşim yerlerinin kullanılmakta olan Türkçe isimleri yerine Kürtçe ve Ermenice isimlere donştrldğn gormekteyiz. Burada tartışmaya ve açıklanmaya muhtaç olan iki onemli konu vardır:

- Birincisi; madem yerleşim yerlerinin eski isimleri iade ediliyor uygulaması ortadayken, bugünkü ismi Yeşilsu olan *Amik* ve bugünkü ismi Beyzm olan *şahbağı* koylerinin eski isimleri neden iade edilmedi? Eski isimlerinin Kürtçe veya Ermenice olmaması, değişiklik kapsamına alınmamasına neden olmuş mudur?
- İkinicisi ise; yeni konulan veya yeni üretilen yerleşim yeri isimleri neden ve sadece etnik-politik kokenlere sahip?

Kaldı ki; günümüzde artık Van'a Tuşba, İstanbul'a Konstantinopolis, İzmir'e eski ismiyle Smyrna demediğimiz gibi;

³ Van ve ilçelerde eski koy isimlerinin iade edilmesi talebine ilişkin belediyeler nezdinde yapılan yazışmalarda AKP'li Tuşba Belediyesi ilk çalışmada yer almazken diğer ilçe belediyelerin tamamı kendi belediyeleri bünyesinde çalışma yaparak mahalle ve koy isimlerinin eski isimlerini İmar ve Bayındırlık Komisyonu'na sundu. Verilen kararın ardından AKP'li Tuşba Belediyesi'nin de kendi bünyesinde çalışma yaparak, bağlı olan mahallelerin eski isimlerini komisyona sunacağı açıklandı. Büyükşehir Belediye Meclisi, Başkale'de 81, Çaldıran'da 86, atak'ta 34, Edremit'te 18, Erciş'te 105, Gevaş'ta 37, Gürpınar'da 174, İpekyolu'nda 50, Muradiye'de 41, zalp'ta 53 ve Saray ilçesinde ise 25 koy ve mahalle isminin tekrar iade edilmesini meclise sundu. İlgili raporun okunması ardından soz alan meclis yeleri rapor hakkında gorş bildirdikten sonra karar meclisin oylamasına sunuldu. Yapılan oylama sonucu DBP'li ve AKP'li üyelerin tamamı kararı destekleyerek 704 koy ve mahallenin eski isimlerinin iadesini kabul etti. (<http://www.baskahaber.org/2014/12/vanda-704-koy-ve-mahallenin-kurtce-ve-> html Erişim: 11.08.2018).

bugün artık hiçbir Hıristiyan Ermeni'nin yaşamadığı Van'da, Ermanis, Zırvandanis, Kopanis, Panzıs, Poğanis gibi yerleşim birimi isimlerinin de kullanılmaması, toplumsal, idari ve emsal örneklerinden de anlaşılacağı şekilde açıklanabilir.

Ülkemiz genelinde yerel yönetimlerce, politik bakış ve kaygılarla, halkın ortak kullanım alanlarının adlandırılmasına yoğun olarak tanık olmaktadır. İlgili belediye başkanlıklarının bağlı oldukları siyasi partilere göre vaziyet almaları ve bu doğrultuda gerçekleştirdikleri icraatlar kapsamında; park, bahçe, sokak, cadde gibi ortak kullanım alanlarının politik argümanlarla adlandırılması, günümüzde kent yaşayanlarınca da kanıksanmış olağan bir uygulama hâlini almıştır. Van kent merkezinde bulunan *Ahmed-i Hani Kültür Parkı*, *Musa Anter Barış Parkı*, *Yaşar Kemal Parkı*, *Avaşın Parkı*, *Feqîyê Teyran Parkı* gibi park isimlerinde de bu durumu gözlemlemekteyiz. Bu durumu, genelde etnisiteye, özeldense Kürt etnisitesine vurgu yapan adlandırmalar şeklinde de tanımlayabiliriz. Yerel belediye yönetimlerinin siyasi veya politik bakış açısıyla bu tür uygulamaları, etnisite temelli ve politik duruşu simgeleyen icraatlardır.

Kürt etnisitesini ve politik duruşu ön plana çıkaran bu faaliyetler sadece *adlandırmalar* ile sınırlı değildir elbette. Yine kamusal alanda ve halkın ortak kullanım alanlarındaki belediye ve siyasi parti faaliyetlerinde politik ve etnisite kaynaklı görüntülere de rastlamak mümkündür. Özellikle şehrin belli yerlerine asılan afişler, reklamlar, duyurular ve çeşitli amaçlarla ilân edilen görseller, yine etnisiteyi ve politize olma hallerini ön plana çıkarmaktadır.

Fotoğraf-10: HDP Van il başkanlığına ait bir afiş (19.07.2015).

Fotoğraf-11: Van Büyükşehir Belediyesi Ahtamara Film Günleri Afifleri (05.11.2015).

Yöresel Halk Oyunları Kostümleri Üzerine Tartışmalar

Kültürel mirasımızın ve toplumsal belleğimizin, bir bölümünü de *halk oyunları* oluşturmaktadır. Görsel ve işitsel bakımdan bölgesel tavırlar taşıyan özellikteki halk kültürü ürünlerinden halk oyunları hem ezgi, hem kostüm, hem de icra yönünden, yöreden yöreye değişen vasıflarla yüklüdür. Ancak burada, konumuz ile doğrudan ilgili olmaması sebebiyle, Van bölgesi halk oyunlarının teferruatlı özelliklerine girmeyeceğim. Sadece, Van yöresi halk oyunlarına ait kıyafet veya oyun kostümleri hakkında, uzun yıllardır süren tartışmalara değinmekte fayda görüyorum. Çünkü yöresel anlamda, kültürel sistemin bu alanında *etnik referansla toplumsal hafızaya müdahale* söz konusudur.

Anadolu'nun hemen hemen her yöresi, kendine özgü halk oyunları kültürüne sahiptir. Oyunların yöreden yöreye farklılaşmasını veya zenginleşmesini sağlayan birbirinden farklı tavır, figür, ezgi, kostüm ve enstrüman çeşitleridir. Nitekim ülkemizde yapılan halk oyunları müsabakalarında, halk oyunu ekiplerinin sundukları gösteriler, halk oyunu uzmanlarından kurulu jüri heyetleri tarafından çeşitli kriterlere göre değerlendirilip derecelendirilmeye tabi tutulurlar. Bu kriterlerden biri de *kostüm*'dür. Kostümün yöreyi temsil etmesi nispetinde ve orijinal hâline yakınlığı oranında puan alması beklenir. Van yöresi halk oyunlarının kostümleri hakkında yıllardan beri sürüp-gelen tartışmalar vardır. Halk oyunlarının icracıları,

uzmanları, öğreticileri ve ilgilileri, kostümler hakkındaki tartışmaların tarafları durumundadır.

Van yöresi oyunlarının kostümü *çuha-şalvar* olarak adlandırılır (Fotoğraf-12,13,14). Coğrafi olarak Van'ın güney kesiminde yer alan Başkale ilçesi ve Hakkâri ilinin kostümü ise *şal-şepik* olarak adlandırılır (Fotoğraf-15,16,17). Dolayısıyla Van'ın kuzeyi ve güneyinde farklı kostümler kullanılır. Ancak uzun yıllar boyunca, yöredeki halk eğitim merkezleri, okullar ve dernekler tarafından oluşturulan halk oyunları ekipleri, hem il genelinde hem de il dışı müsabaka ve gösterilerde, çuha-şalvar kostümünü kullanmıştır (Başkale ilçesi hariç). 1990 sonrasında, özellikle terör ve ekonomik sebeplerle çevre ilçe ve illerden Van'a doğru gerçekleşen göç hareketi nedeniyle, şehir nüfusu kısa zamanda artarak kozmopolit bir yapıya dönüşmüştür. Böylece göçün yarattığı ortamda sosyal ve kültürel yaşam etkilenecek, hayatın birçok alanını etkilemiştir. Bu süreçte halk oyunlarının kostümleri 1990 öncesine nazaran daha da fazla tartışılmaya başlamıştır.

Fotoğraf-12: Çuha-şalvar kostümü (Dünyada Van Dergisi-1998-sayı:2).

Fotoğraf-13: Çuha-şalvar kadın kostümü (Van Kùltür ve Turizm Envanteri-III-2006).

Fotoğraf-14: Çuha-şalvar erkek kostümü (Van Kùltür ve Turizm Envanteri-III-2006).

Fotoğraf-15: Van Y.Y.Ü. Halk Oyunları ekibi, şal-şepik kostümleri (2017).

Fotoğraf-16, 17: Van Halk Oyunları şal-şepik erkek kostümleri (Van Kül. ve Tur. Envanteri-III-2006).

Aslında meselenin özünde, 1980 öncesi ve sonrasında, bölgedeki “Siyasal Kürtçülük” hareketleri içerisinde yer alan, halk oyunları kostümlerinin simgesel olarak şal-şepik kıyafeti üzerinden dayatılarak, toplumsal ve kültürel baskı oluşturması amaçlanmıştır. Özellikle 2000’li yıllardan sonra ildeki çoğu halk oyunu ekibi, ağırlıklı olarak şal-şepik kostümünü kullanmaya başlamıştır. Bu durum giderek siyasi anlamda dayatmalar şekline dönüşmüştür. Özel veya resmi kurumlarda özellikle *usta öğretici* olarak görev yapan ve halk oyunu topluluklarını çalıştıran eğitmenlerin de yönlendirmeleri ile kostüm seçici/karar vericilerin de doğrudan etkisiyle şal-şepik kostümleri kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin yörenin orijinal çuha-şalvar kıyafetiyle ilde yapılan bir müsabakada birinci olan halk oyunu ekibi, daha sonra bölge müsabakalarına gittiğinde, diğer kıyafeti giyerek müsabakaya çıkmıştır. Yöresel halk oyunları uzmanlarına göre amaç; ildeki halk oyunu uzmanlarını kostüm bakımından ekarte ederek, bölge müsabakalarına şal-şepik kıyafeti ile çıkmak. Ancak bu alt yapısı olmayan stratejik yöntem sonucu, bölge ve Türkiye geneli organizasyonlarındaki jürilerde yer alan halk oyunu uzmanları, her yörenin orijinal kıyafetlerine göre değerlendirmelerde bulunduğundan, halk oyunu müsabakalarında, olumsuz sonuçlar ile karşılaşmıştır.

Böylece politik ve etnik referansla, toplumsal hafızanın silinmesine yönelik bu faaliyetler, bölgenin dışında da destek bulamamıştır.

Bu konudaki temel problemi veya sıkıntıyı, Terry Eagleton'un *Kültür Yorumları* adlı eserindeki *Kültür Savaşları* bölümünde dillendirdiği "Kültür'le kültür arasındaki çatışma" (2016: 70) tabiriyle de tanımlayabiliriz. Bir tarafta yıllardan beri süregelen bir kültürel öge; diğer tarafta kendi değerlerini bu kültürel ögeyi baskılayarak ortaya koymaya çalışan/koyan taraf. Gerçi *taraf* kelimesi, bir anlamda toplumsal ayrışmayı hissettiren bir yaklaşım anlamına da gelmiş olmakta, ancak durum itibariyle, farklı toplumsal düşünce, tavır ve davranışların, bir arada bulunması ve karşılıklı etkileşimlerinin de sebep-sonuç ilişkisi üzerinden açıklanması gerekmektedir.

Van yöresindeki halk oyunları kostümleri ile ilgili tartışmanın asıl nedenine ve kökenine gitmek istediğimizde, cumhuriyetin ilk yıllarına bakmalıyız. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takip eden yıllarla birlikte ve özellikle 1935 yılından itibaren idari yapılanmanın getirdiği değişiklikler sonucu, diğer illerde olduğu gibi, Van ve civar il-ilçelerde de idari değişikliklere gidilmiştir. Cumhuriyet öncesi kurulan bir şehir olan Van'ın, idari yapılanma kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte, ilin idari sınırlarına dâhil edilen ilçeler ve ilden idari anlamda ayrılan ilçeler olmuştur. Bunlardan ilk olarak Ahlat ve Adilcevaz ilçelerini örnek verebiliriz. Bu ilçeler ilkin Van'a bağlı iken, idari yapılanmayla Bitlis iline bağlanmıştır. Yine Bahçesaray, Siirt'e bağlı bir yerleşim birimiyken, 1962'de Van'a bağlanmış. Önceden Hakkâri'ye bağlı iken, idari anlamda ilçe hüviyetini kazanan Başkale, Gürpınar ve Çatak ilçeleri de yine Van iline bağlanmıştır. Kanuni anlamdaki bu değişiklikler sonucu, farklı yerleşim birimlerindeki toplumsal gruplar ve yine nispeten farklı yapıdaki toplumsal gruplarla bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Bu konudaki tarihsel ve siyasal nedenler ise Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki demografik düzenlemeler kapsamındadır (bkz. İsmet Paşa'nın Kürt Raporu).

Ancak, toplumsal grupların bireyleri, ait oldukları etnik gruplardan ve aidiyet geliştirdikleri mekânlardan kolay kolay kopamazlar. Dolayısıyla, kültürel anlamdaki ortaklıklar ve hemşerilik bilincinin varlığı, tarihsel geçmişten ayrı düşünülemez. Ahlat ve Adilcevaz halkının, ilçesi oldukları Bitlis'e değil de, Van'a yakınlık hissetmesi veya Başkale, Çatak, Gürpınar ve Bahçesaray halklarının kültürel yapısının Van'dan ayrı düşmesi, söz konusu tarihsel geçmişteki yaşanmışlıklarla alakalıdır.

Halk oyunları kostümlerindeki bütün tartışmaların ve anlaşmazlıkların temelinde, işte bu bahsini ettiğimiz, kültürel

farklılaşmalar yatmaktadır. Her toplumsal grup, kendini bu mevzubahis kostümler üzerinden öne çıkarmaya çalıştığı sürece de bu tartışmalar devam edip gidecektir. Dolayısıyla, Van Halk Oyunları kostümlerinin *çuha-şalvar* mı, yoksa *şal-şepik* mi olacağı inatlaşması, tarihi arka planların varlığına rağmen devam etmektedir.

Yöresel Beslenme Kültüründeki Farklı Tanımlamalar

Kültüre dair değişim ve dönüşüm dediğimizde, ilk akla gelen; kültürel öğretiler veya gelenek-göreneklerin yapısal ve işlevsel farklılıklarıdır. Zamanla değişen, bazı öğelerinin yok olduğu, bazılarının ise değişerek devam ettiği, bazen de yeni bir durumun eski kültürel yapıya eklemeliğini söylemek mümkün. Kültürel alış-verişler ve zamansal gelişmelerle, kültür hallerinin değişmesi ve dönüşmesi sonucu, yeni toplumsal görüntüler ortaya çıkmaktadır.

Yöredeki kültürel değişim ve dönüşümlerden en çok göze çarpan alan beslenme şekli ve besinlerin muhteviyatıdır. Son yıllarda Van ile ilgili yöresel kültür ve gastronomi alanına dâhil bir konu Türkiye gündeminde yer almaktadır: *Van Kahvaltısı*. Adından da anlaşılacağı üzere; Van'a özgü ve yöresel tatlardan oluşan bir lezzet sofrası. Ülkemizde, yöresel tatların adlarını duyurduğu özel bölgeler gibi, Van iline özgü çeşitli tatlardan oluşan kahvaltılık ürünler de bir anlamda gastronomi turizmi bakımından şehrin tanıtımını sağlamıştır. Yöresel kahvaltılık ürünlerinin mazesine baktığımızda; asırlarca yapıp tüketilen kahvaltılık besinlerin varlığını, sözel anlatımlardan, kültürel yazın ve dokümanlardan anlamaktayız. *Van Kahvaltısı* denildiğinde de, kültürel ve tarihsel açıdan uzunca bir evveliyata sahip gelenek akla gelmektedir. Ancak, *Van Kahvaltısı* geleneği için –kahvaltılık ürünleri gibi- benzer tarihsel geçmişe sahip olması bakımından bir iddiayı doğrulayacak geçerli veriler, elimizde mevcut değildir.

Şehirde, kahvaltılık mekânlarını oluşturan *kahvaltılık salonlarının* (sadece birkaç tanesi) mazisi, 60-70 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Ancak elbette yöresel anlamda ayrı bir yere sahip olan *kahvaltılık kültürüne* ait besin türleri, (*otlu peynir, murtuğa, gavut, ilitme vs*) yörede yaşayanlarca daha da eski tarihlere tarifiyen bir geçmişe sahiptir. Yalnız, ticari işletme kaygıları ve çeşitlenen besin maddesi üretimleri nedeniyle, son yıllardaki ile geçmişteki Van Kahvaltısı arasında farklılıklar göze çarpmaktadır.

Yine de kahvaltılık kültürünün geçen zamanla birlikte değişime uğramasına rağmen, yörede yaşayanların Cemal Süreya'nın *Yemek*

*yemek üstüne ne düşünürsünüz bilmem, Ama kahvaltının mutlulukla bir ilgisi olmalı*⁴ mısralarındaki fikre katıldıkları kesin.

Etnik veya politik referansla toplumsal hafızaya müdahale kapsamındaki konulardan birisi de yöresel beslenme ve yemek kültürüdür. Van yöresi beslenme kültürü özellikleri bakımından özgün karakterler taşımaktadır. Besin çeşitleri, kullanılan malzemeler ve yöresel yemek yapımı teknikleri bakımlarından Anadolu'nun diğer bölgeleriyle farklılaşan beslenme kültürü, komşu illerle de benzeşen özellikler taşıyabilir. Yöredeki beslenme ve yemek çeşitliliği, evlerde ve lokantalarda yapılan yemekler bakımından da farklılık arz eder.

Ancak, yörede yaşayanlarca da bilinen bütün bu yöresel yemek çeşitlemeleri ve isimlerine, son yıllarda bilinçli veya bilinçsiz şekillerde müdahaleler olmuştur. Özellikle, ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtımı ve sunumu yapılan *Van Kahvaltısı* yöredeki bazı işletmeciler tarafından *Kurdish Breakfast* şeklinde sunulmaya başlanmıştır. Yöreye mal olmuş bu kültürel ürün, özellikle bir etnisiteye özgü ve yeni ismiyle otantiklik katılmış bir suni görüntüye çevrilmeye çalışılmıştır. Etnik bakımdan bir yorumlamaya gittiğimizde; hali hazırda Van Kahvaltısı, hiçbir zaman Türk Kahvaltısı ismiyle zikredilmemiş ki, şimdi de Kürt Kahvaltısı olsun. Dolayısıyla, diğer etnik kökenli müdahalelerde olduğu gibi burada da bir etnik imzayla kültürel dönüştürme çabasına tanık olmaktadır.

Bahsini ettiğimiz –tabiri caizse- yemeklerin ismi ile oynama hadisesine bir başka ve önceki örneğe zıt bir durum ise; yıllardan beridir yörede yapılan ve bütün yöre yaşayanlarınca bilinen bir yemek olan *Kürt Köftesi*'nin ismine müdahaledir. Belki etnik kaygılarla belki de farklı sebeplerle de olsa, Kürt Köftesi'ne bulgur köftesi, yoğurtlu köfte gibi isimler verilmeye çalışılmış yıllarca. Ancak bu uğraşlar, istenen sonucu getirmemiş. Bu konuda ileride müdahaleler olmazsa, bulgurla yapılan, üzerine sarımsaklı yoğurt ve eritilmiş tereyağı dökülen köfte, bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da orijinal ismiyle Kürt Köftesi olarak bilinip yenilmeye devam edecek.

Bu konuda, ulusal bir özel TV kanalında yer alan belgesel türü bir programda geçenleri, örnek teşkil etmesi bakımından anlatmakta fayda görüyorum: Bir tarihte Van'a konuk olan ve Anadolu'nun değişik yörelerindeki yemeklerin tanıtımını yapan bir TV programcısına, çoğu yöredesine benzer bir tava yemeği sunulmuştu. Gurme olarak da bilinen bu program yapımcısı, sunulan yemeğin tadına baktıktan sonra ismini sordu yemeği sunanlara. *Kürt Tavası*

⁴ https://www.siiir.gen.tr/siir/c/cemal_sureya/kahvalti.htm. Erişim:11.09.2018

dediler ona. Hâlbuki Kürt Tavası diye bir yemek ismi yoktu. Ancak meşhur gurme (!) Kürt Tavası diye yedi ve tanıttı bu yemeği.

Yemeklerin isimleriyle ilgili bu örnekleri elbette çoğaltmak mümkündür. Ama burada değinmeye çalıştığım sorunsal; özellikle etnik temelli vurgulamalarla hem var olan bir durumu değiştirmeye uğraşmak, hem de temelsiz yeni üretimlere yönelmektir.

Kent Kültürüne Dair Değişim ve Dönüşümler

Zamanla beraber Van'ın kültürel öğelerinde gerçekleşen değişimler ve dönüşmelerden birisi, ölüm olayının etrafında meydana gelen uygulamalardır. Bölgede yaklaşık olarak 2500-3000 yıl öncesinde gerçekleşen *ölü gömme adetleri*, Urartu nekropollarında yapılan arkeolojik kazılarla gün yüzüne çıkarılmıştır. Buradan hareketle baktığımızda; binlerce yıl bölgede yaşamış çeşitli toplumsal grupların birbirlerinden farklı veya birbirleri ile benzerlikler taşıyan ölümle ilgili ritüellere sahip olduklarını söylemek mümkün.

Günümüze varıncaya kadar uygulanan ve çeşitli seremoniler eşliğinde gerçekleştirilen ölümle ilgili uygulamaların yöresel görüntülerinde, 1990 öncesi ve sonrasında teknolojik ilerlemelerin, imkânların daha elverişli hale gelmesinin de etkisiyle bazı uygulamalarda farklılıklar meydana gelmiştir.

Yörede ölen kişinin veya ölüm olayının ardından çeşitli dini ritüeller gerçekleştirilir. Bu ritüellerin tarihi seyrinde bazı değişiklikler olsa da, toplumsal hayattaki yöresel tavrıyla hâlen devam etmektedir. Ölümü takip eden ilk üç gün, hem ölenin yakınlarınca, hem de dolaylı yollardan taziyeyi duyup ölenin yakınlarına taziye (başsağlığı) ziyaretinde bulunmak isteyenler, organize edilen etkinliklere katılırlar. Sırasıyla; ölü yıkama, ölünün üzerine okuma, cenaze namazı, defin ve taziye mekânında bulunma gibi ölüm olayını takip eden uygulamalar, başta ölenin yakınlarınca olmak üzere, tanıdık yöre ahali tarafından yerine getirilir. Definden itibaren üç gün ile sınırlı olan yas ve taziye uygulaması bazı ailelerce bir haftaya yayılarak da gerçekleştirilebilir. Cenazenin mümkün olan en kısa süre içerisinde *ölü fazla bekletilmemeli* düşüncesi temelinde defin edilmesi, yörede yaşayanların çoğunluğu tarafından uyulan bir öğretilerdir. Eski yaşamışlıklardan kalan bu uygulama, morg türü ölünün muhafaza edilmesini sağlayan koşulların olmaması dönemiyle de alakalıdır.

Ölü defin işlemlerindeki alışlagelmiş dini uygulamaların dışında, geleneksel anlamdaki bazı simgesel özellikteki uygulamalar da mevcuttur. Ölü gömüldükten sonra, üzerinin kapatıldığı toprağın başucuna ve ayakucuna dikey konulan taşlar, ölünün cinsiyetine göre değişik şekillerde yerleştirilir. Ölen kişi erkek ise baş ve ayakucu

taşları birbirine paralel şekilde dikilir. Ölen kişi kadın ise aynı taşlardan ayakucundaki, başucundaki taşa doğru dikey olarak yerleştirilir (Fotoğraf 18). Ancak bu uygulamalar, zamanla kabrin üzeri ölen kişinin yakınlarınca mermer, taş veya diğer malzemelerle yaptırılması sonucu, üzeri işlem gören kabir için ortadan kalkmıştır.

Fotoğraf-18: Akköprü Mezarlığında kadın (sol) ve erkek (sağ) mezarları (01.09.2018).

Ölü gömme adetlerini de kapsayan ölümlle başlayan uygulamalar, yörede bugün de eski adetlere uygun bir şekilde devam etmektedir. Bazı hallerde ise bölgedeki topluluklar arasında farklı uygulamalara da rastlanır. Örneğin; Türkmenler, taziye mekânında ziyarete gelenlere ikram edilecek yemek için akraba ve yakınardan gönüllülük esasıyla kendi aralarında, her bir öğün (öğlen-akşam) için bir veya birkaç kişilik oluşumlarla organizasyonu üstlenirler. Kürtler ise taziye masrafları için ortak bir *havuz* oluşturur. Bu havuzda toplanacak parayı taziye masraflarında kullanacak bir kişi görevlendirilir. Yapılacak masraflara katkı vermek isteyen akraba, dost ve yakınlar, bu görevli kişiye ekonomik durumları nispetinde isim yazdırarak para verirler. Dolayısıyla taziye süresince yapılacak bütün masraflar, tek kişi üzerinden bu görevli tarafından yürütülür.

Ölüm olayı ile ilgili uygulanan, ancak bugün büyük ölçüde terk edilmeye başlanan, yörede yaşayan Türkmenler ve Azerilerce *kara bayram* olarak adlandırılan gelenek, eskiye nazaran farklı uygulamalarla az da olsa devam ettirilmektedir. Bu uygulamaya göre; ölüm olayını takip eden ilk dini bayram (Ramazan veya Kurban

Bayramı), kara bayram olarak kabul edilir. Bu ilk bayramda, ölüm olayı yeniden canlandırılarak, taziye sahipleri bayrama rağmen dost ve akraba ziyaretlerine gitmez, taziye mekânında veya evlerinde, önceden olduğu gibi ziyarete gelenlerin taziyelerini kabul ederler.

Aslında, dini ve toplumsal anlamda uygun ve anlamlı bulunmayan bu geleneğin terk edilmesi yönünde, İslâmi ve saygınlığı olan otoritelerce de yapılan uyarılar sonucu, bu gelenek eskiden olduğu gibi tam olarak aktif değildir. Sadece, ölenin birinci derecede yakınları bayram ziyaretlerine çıkmazlar. Ancak bu uygulama da son zamanlarda terk edilmeye başlanmıştır.

İlde değişime uğrayan (1990 öncesine göre) uygulamalardan biri de; resmi bayramların kutlanış şeklidir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, bütün yurttaki olduğu gibi Van'da da resmi bayramlar sabahın erken saatlerinde halk tarafından coşkuyla meydanlarda kutlanırken (Fotoğraf-19), gece de askeri birliklerin tertip ettiği fener alayları ile kutlamalar nihayetlendirilmiştir. Çarşı içindeki esnaf da işyerlerini bayraklarla süsleyerek, bayramları görsel ziyafete çevirip halkın neşesine ortak olmuştur.

Ancak, ister resmi teamülün gereği olsun isterse gönüllülük esasına göre olsun, halkın resmi bayramlardaki bayraklı coşkusu, yerini özellikle 2009'dan itibaren sıradan, coşkusuz ve tıpkı 1990'lardaki terör kaynaklı toplumsal olaylar sırasında yaşananlar gibi, tedirginliklerin hâkim olduğu günlere bırakmıştır. Bu döneme kadar belediye yönetimlerince tertip ve düzeni sağlanan resmi bayramlar, artık ilgilenilmeyen, umursanmayan, hatta mümkünse kutlanmasına gerek görülmemeyen sıradan günlere dönüşmüştür. Şüphesiz, resmi bayramlarda tepkisiz kalan belediyelerin tutumu (bayram protokollerine katılmama gibi) ve ardından gelen *Çözüm Süreci* olaylarıyla birlikte, esnaf resmi bayramlarda işyerine bayrak asamaz hale gelmiştir. Bayrak asma cüretini (!) gösteren esnaf tehdit edilmiş, işyerleri ise giderek artan saldırıların hedefi hâline gelmiştir. Hatta söz konusu bu ticarethaneler, toplumsal olaylarda ve izinsiz gösterilerde potansiyel saldırı merkezlerine dönüşmüştür. Günümüzde ise belediye başkanlıklarına atanan kayyum yönetimleriyle birlikte huzur ve sükûnet ortamı nispeten sağlanarak, belediyelerin, öncesinde olduğu gibi sadece siyasi kaygılarla yönetilmelerinin önüne geçilmiştir.

Fotoğraf-19: 23 Nisan 1960 Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları (Fevzi Levendoğlu arşivinden).

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren başlayan; ilerleyen yıllarla Cumhuriyet'in kazanımlarının toplumsal ve kültürel hayatta kendini göstermesini, Van'daki yaşamsal örneklerde de görmekteyiz. Tarihi belgeler ışığında asırlardır varlığı bilinen kent kültürü, Cumhuriyet ile gelen yeniliklere ayak uydurmada önemli bir altyapı oluşturmaktadır. Eğitim-öğretim, giyim-kuşam ve sanatsal faaliyetler gibi alanlardaki ilerlemeler, şehrin var olan kentsel kültür potansiyelini de harekete geçirmiştir.

Şehirde yaşayanlar, 1990 öncesi yaşamsal faaliyetleri ve kısacası şehrin gündelik hayatını resmettikleri anlatımlarında, birçok sanatsal ve kültürel faaliyetin 1930-1940'lı yıllardan bu yana var olduğundan bahsederler. Gerçekten de eldeki görsel etnografik malzemeler de bu durumu ortaya koymaktadır. 1960'lı yıllarda Van'da dört adet sinemanın olduğunu, o günleri yaşayanlar, ayrıntılarıyla birlikte bu sinemalarda izledikleri filmlerin ve oyuncuların isimlerini söyleyerek ifade etmektedirler. 1990-2000 yılları arasında ise bu duruma tam olarak tezat oluşturacak bir şekilde, şehirde hiçbir sinemanın olmadığı belirtilmektedir. 2000'li yıllardan sonra ise gelişen kentleşmeyle birlikte, başta cep türü sinemalar olmak üzere, şehir tekrardan yeni sinema mekânlarına kavuşmuştur.

Yine 1990 öncesine gittiğimizde; Öğretmen Liseleri, Halkevleri, Halk Eğitim Merkezleri ve Halk Kütüphanesi'nin kent kültürüne katkıları yadsınamaz. 1948'den itibaren eğitim-öğretime başlayan Alparslan Öğretmen Lisesi (Alparslan Öğretmen Okulu), bölgede dönemin en önemli okullarından biri olup, başta yöreden olmak üzere birçok öğretmenin yetişmesine vesile olmuştur. 1932'de kurulan Van Halkevi ise şehirde sosyal ve kültürel anlamda birçok

kişinin sanatsal faaliyetler alanında yetişmesinde rol oynamıştır. 1951'e kadar faaliyetlerine devam eden Van Halkevi, 1951 yılında dönemin siyasi yönetimlerince kapatılmıştır. Bu yıldan sonra bu kurumsal yapının yerini Halk Eğitim Merkezleri almıştır. 1997 yılından itibaren ise Van Devlet Tiyatrosu kurularak, tiyatro sanatçıları yerleşik olarak oyunlarını sergilemeye başlamıştır.

Halkçılık düşüncesinin bir uzantısı olarak Halkevleri, 1932 yılında Cumhuriyet Türkiye'si'nin modernleşme idealini halk kitlelerine aktarmak amacıyla kurulan kurumlardır. Bu tarihten itibaren yurdun birçok şehrinde faaliyete geçen Halkevleri, büyük oranda sosyal ve kültürel faaliyetler yürütmüştür. 1932'de 14 ayrı ilde kurulan ilk Halkevlerinden bir tanesi de, Van Halkevi'dir. Van Halkevi'nde maddi ve diğer bazı yetersizliklerden dolayı var olan şubelerin tamamı her zaman faaliyet gösteremese de, etkinlik alanlarının oluşum süreci, kitaplık, sergi, tiyatro, spor gibi çalışmalarla başlamış, 1951 yılına kadar faaliyetleri devam etmiştir (Şahin, 2012:93).

Kent kültürünün dünü ve bugününe baktığımızda; sözlü ve yazılı anlatımları destekler mahiyette görsel malzeme olan eskiye ait fotoğraflar, yaşanan dönemler hakkında fikir veren önemli belgeler durumundadır. Ait oldukları dönemin gündelik hayat modeli, giyim-kuşamı, uğraş alanları, toplumsal törenleri ve teknolojisi hakkında da bilgi yüklü etnografik kayıtlardır.

Fotoğraf-20: 1943 Van'ından giyim-kuşamları ile üç beyefendi (Fevzi Levendoğlu arşivinden).

Yukarıda yer alan fotoğrafta (Fotoğraf 20), her ne kadar 2 Nisan 1943 tarihinde Van'ın Kurtuluş Yıldönümü nedeniyle bir araya

gelmiş olsalar dahi, üç Vanlı beyefendi, şehrin o yıllardaki giyim-kuşamını temsil etmektedir. Bugün gelinen noktada, zaman faktörüyle beraber özellikle yoğun göç alan şehrin sosyal ve kültürel yapısının değişime uğrayarak heterojen bir yapıya bürünmesiyle giyim-kuşam alışkanlıkları eskiye göre değişerek çeşitlenmiştir.

Aşağıdaki fotoğraflar (Fotoğraf 21-22) ise yine ait oldukları yıllara göre eğitim-öğretimin düzen-tertip ve disiplini hakkında bize fikir vermektedir. Fotoğraf 21'deki öğretmen ve öğrencilerin itinalı kıyafetleri ve Fotoğraf 22'deki lise öğrencilerinin tamamının okul şapkası takması, bugün ile mukayese edilir bir görüntü vermektedir.

Fotoğraf-21: 1937 yılına ait İlkokul öğrenci ve öğretmenleri (Fevzi Levendoğlu arşivinden).

Fotoğraf-22: 1951 yılına ait Van Lisesi öğrencileri (Fevzi Levendoğlu arşivinden).

Fotoğraf 23'teki lise öğrencilerinden oluşan amatör tiyatro grubunun, 1951 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Van Halkevi'nin eğitim ve destekleri ile ürettikleri okul müsameresi sonrası çektiydikleri fotoğraf, dönemin eğitsel ve sanatsal seviyesini belgeleyen bir görüntüdür.

Fotoğraf-23: 1951 yılında “Paydos” isimli müsamerede rol alan Van Lisesi öğrencileri ve öğretmenleri (Fevzi Levendoğlu arşivinden).

Sonuç

Hiçbir kültürel yapı yoktur ki, -teknolojik ve yaşamsal gelişimler hariç- sonradan kendi yaşamsal alanına dâhil olan ve kendisine karşı dayatılan yeni toplumsal üretimlere tepki vermesin. Ve bu sonradan icat edilmiş ürünler yoluyla, var olan ve kaynağını uzun/derin geçmişten alan toplumsal/kültürel hafızanın yıkılmasına yönelik planlı veya plansız gerçekleştirilen eylemler neticesinde, sosyal ve kültürel karışıklıklar ve huzursuzluklar meydana gelmektedir. Bu manada kültürün kültürle karşılaşması sonucu yaşanan durumların, kültürel alış-verişler şekline dönüşmesi beklenirken, kültürel çekişmelere doğru yol alması kaçınılmaz hâle gelmiştir.

İster trajik olaylarla, isterse yaşayanlarını mutlu kılan anılarla oluşmuş, şehrin toplumsal hafıza inşasını yıkmaya yönelik girişimler, kültürel bakımdan yapay görünümlü toplumsal üretimlerdir. Van kent kültürü bakımından yıllar boyunca oluşmuş toplumsal birikim veya kentsel hafıza, çeşitli etkenlerle üzerinde değişikliklere gidilmeye çalışılan bir alan görünümü arz etmektedir. Halk oyunları, beslenme uygulamaları, halkın ortak yaşam alanlarının özellikleri ve diğer gelenek-görenek vasıflı kültürel öğretiler, zaman içinde şehrin

geçirdiği toplumsal değişim ve dönüşümler sonucunda, farklı yapılarla bürünme sürecine girmiştir.

1990'larda artan terör olayları ve kırsaldan gelen göçler nedeniyle, yerel nüfus da batı illerine göç etmeye/yerleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla şehirdeki sermaye ve vasıflı işgücü de batı illerine kaymıştır. Değişen-dönüşen kentsel yapı, beraberinde kırsal alandan gelen kültürel yapıya teslim olmuştur. Şehre gelen nüfusun şehirdeki yapıya ayak uydurması beklenirken, tam tersine, şehirdeki yapıyı kendisine göre düzenlemeyi amaçlayan bir görünüme kavuşmuştur. Göçlerle başlayan bütün bu etkenler, ister-istemez şehirdeki demografik, kültürel, toplumsal ve siyasal yapıları da etkisi altına almıştır.

Gelinen son noktada; şehrin 1990 öncesi ile sonrası yaşamsal durumu ve kültürel faaliyetlerine baktığımızda ve de bu iki tarihsel evreyi karşılaştırdığımızda, iki farklı kentsel yapıyı görmekteyiz. Plansız, gelişigüzel büyüyen şehrin fiziki görünümüne eşlik eden kültürel vasıflardaki kaymalara da tanık olmaktayız. Bütün bu değişim ve dönüşümlerin yaşandığı kentte, toplumsal ve kültürel hayatın birçok alanında, dengesiz ve aşırılığa kaçan politik yapılanmaların oluşumunu da ortaya koyan emarelerin varlığını görmekteyiz.

Kaynakça

- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Connerton, P. (2014). *Modernite Nasıl Unutturur*. Kelebekoğlu, K. (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. Şenel, A. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eagleton, T. (2016). *Kültür Yorumları*. Çelik, Ö. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. Uçar, B. (Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2006). Giriş: Gelenekleri İcat Etmek. Eric Hobsbawm, Terence Ranger. (Ed.) *Geleneğin İcadı* içinde (s. 1-18). Şahin, M. (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı, s. 1-18.
- Öztürk, S. (2016). *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Özyürek, E. (2012). *Türkiye'nin Toplumsal Hafızası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- <http://blog.milliyet.com.tr/van-valisi-sehit-ali-riza-pasa-/Blog/?BlogNo=406090> (Erişim: 06.09.2018).

<http://www.baskahaber.org/2014/12/vanda-704-koy-ve-mahallenin-kurtce-ve.html> (Erişim: 11.08. 2018).

http://www.sehriyangazetesi.com/haber-vanda_3_yeni_mahallenin_adi_degisti-13107.html (Erişim: 11.08.2018).

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi,
Sayı/Issue: 2 – Sayfa / Page: 41-56
ISSN: 2630-600X VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 11.10.2018
Kabul/Accepted: 21.11.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

**MUNZUR ADININ KÖKENİ VE MUNZUR BABA
EFSANESİ'NİN SEMBOLİK DEĞERLER BAKIMINDAN
İNCELENMESİ**

***THE ORIGIN OF MUNZUR AND AN ANALYSIS OF THE
SYMBOLIC VALUES OF THE MUNZUR BABA EFSANCE***

Arş. Gör. Yılmaz KAVAL

Munzur Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
yilmazkaval@munzur.edu.tr

Arş. Gör. Ali KOÇ

Munzur Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
alidikoc@munzur.edu.tr

Öz

İnsanoğlu tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte söylenceler de oluşmuştur. Bu söylenceler kaos karşısında çaresiz kalan insanoğlunun etrafını anlama ve anlamlandırma çabasıdır. Bu çaba neticesinde mitoloji, masal, destan ve efsaneler doğmuştur. Bu ürünler, bünyesinden çıktığı toplumu açınılayan onları daha geniş bir perspektif ile tanınamızı sağlıayan ürünlerdir.

Efsanelerin oluşumu, kutsal dinlerden bile daha önce olduğu için bir anlamda inanç unsuru etrafında şekillenmiştir. Kendisinden daha uzak bir geçmişe sahip olan mitoloji ve masal unsurlarını da bünyesinde taşıyan efsaneler, bir anlamda inandırma kaygısı olan metinler olarak kabul edilmektedir.

Tarihin en eski yerleşim yerlerinden biri olan Tunceli ili sözlü edebiyat geleneği/birikimi olan bir yerleşim yeridir. Bu sözlü edebiyat

ürünleri arasında özellikle de efsaneler önemli yer tutmaktadır. Yörede en çok anlatılan efsanelerden biri olan Munzur Baba Efsanesi; zengin motif yapısı ve sembolik değerleri ile önemli bir halk edebiyatı ürünüdür. Bu çalışmada; Munzur adının kökeni hakkında bilgi verilerek Munzur Baba efsanesi ve bu efsanenin yöre folklorunda ve inancındaki yeri, sembolik değerler vasıtasıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Munzur Adı, Munzur Baba Efsanesi, Çoban, Süt, Su, Helva

Abstract

Legends have appeared with the appearance of humankind on the historical scene. These legends are the effort of helpless humankind to understand and explanation of nature in a chaotic situation. At the end of these efforts legends, myths and fairy tales have appeared. These products help us to explaining and understand the societies with a wider perspective in which they appeared.

As legend formations are older than holy beliefs, in one way it can be said that holies were formated around the legends. Legends, which are older than itself and includes myths and fairytales, can be accepted as the themes having anxiety for assuring.

Tunceli is one of the oldest historical places which has a tradition of oral literature. Legends have an important place among these oral productions. In Tunceli, Munzur Baba is one the important folk literature product and one of the most telling legends with rich motif and symbolic values. In this study, Munzur Baba legend and its place in local beliefs and local folklore will be examined via symbolic values.

Keywords: Munzur, Sheepguard, Milk, Water, Halva

Giriş

Anadolu'da çok sık karşılaşılan sözlü edebiyat ürünlerinden olan efsaneler, halk edebiyatı hazinesinin en değerli ürünlerindedir. Efsane sözcüğü "*aslı farsça fesanedir. Yunancadan dilimize geçmiş olan mitos ve mit kavramları da efsane kavramıyla yakından ilgilidir.*" (Alptekin, 2012: 15). Türkçede efsane teriminin yanında söylence sözcüğünün de kullanıldığı da görülmekle birlikte daha çok efsane sözcüğü tercih edilmektedir.

Ali Berat Alptekin efsaneyi mit ve mitosa yakın bir kavram olarak kabul ederken Bilge Seyidoğlu ise efsaneyi mitten ayrı bir tür olarak keskin çizgilerle ayırır. "*Efsaneler tarihi devirler içinde teşekkül etmişlerdir. Konusu bir olay tarihi veya dinî bir şahsiyet yahut bir yer olabilir. Tarihi devirler içinde teşekkül ettikleri için efsaneler mitlerden bu konuda ayrılırlar. Mitlerde zaman, başlangıç zamanıdır. Mitlerin kahramanları tanrılar ve yarı tanrılardır. Efsanelerde (legend) kahramanların olağanüstü güçleri vardır; fakat*

tanrı veya yarı tanrı değillerdir. Mitolojiler ilkel dönemlerin ve ilkel kültürlerin mahsulleri oldukları halde efsaneler günümüzde oluşabilir ve tarih sahnesine çıkabilirler” (Seyidoğlu, 1997: 13).

İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar” (Elçin, 1986: 314) şeklinde tanımlar. Buran da gerçek ve hayal kavramlarından yola çıkarak efsaneyi “*gerçek veya hayali, çeşitli kişi, olay veya yerler hakkında olağanüstü olayları içerse de gerçek olduğuna inanılarak anlatılan hikayelerdir.*” şeklinde tanımlamaktadır (Buran, 2015:108).

1. Munzur Adının Köken ve Anlamı

Hem yer hem de şahıs adı olarak kullanılan “Munzur” adı tarihsel süreçte Tunceli/Dersim yöresinde tarihsel süreçte farklı ses değişimleri ve anlam kaymalarına uğradığı görülmektedir. Munzur-Muzur kelimelerinin anlamlarını Türkçe ve diğer dillerdeki anlamlarını incelendiğinde farklı tanımlarla karşılaşılabilir. Munzur kelimesinin TDK Büyük Türkçe Sözlükteki anlamları aşağıdadır:

- 1.Zararlı insan ya da hayvan, baş belası
- 2.Hayvan burnu.
3. Domuzun çene, ağız ve burun kısmı.
4. Asık surat anlamlarına gelir.

5.Munzur(Sıradağ) aynı zamanda Tunceli - Erzincan arasında Yukarı Fırat bölgesinde bulunan sıradağlarının adıdır.

6.Munzur(Akarsu) Tunceli Ovacık’ın kuzeyinde Munzur Dağlarının üzerindeki Ziyaret Tepenin eteklerinden doğan ve merkez ilçede Pülümür Çayı ile birleşerek Keban Baraj Gölü’ne dökülen suya verilen isimdir.

“Munzur” adının Zazaca ve Kurmanci kullanımları incelendiğinde genellikle zararlı, yaramaz, yerinde duramayan anlamlarına geldiği görülmektedir. Bazı araştırmacıların Ermenice Munzur kelimesinin “Mendzoor” veya “Mehzoor”un bozulmuş şekli olabileceğini, Mendzoor’un ulu veya büyük su kaynağı ya da Fırat nehrini ifade edilebileceği açıklanmaktadır. (Kalman,2011:13). Munzur Dağları ve Munzur Irmağı çevresi coğrafî yapısından dolayı Pers, Asur, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı döneminde merkezi otoriteye karşı gelen veya güvenli, gizli bir yer arayanlar için bulunmaz bir sığınak olmuştur. Bu sebepten dolayı bu bölgeye yaramaz-zararlı anlamlarında kullanılan “Munzur” ya da “Muzur” ismi verilmiş olabilir. Zazaca, Kurmanci ve Türkçe anlamlarının ortak

olması yukarıda bahsettiğimiz sebepten kaynaklanma düşüncesi somutlanabilir. Türkçede anlam değışmesi yoluyla birçok kelime zaman içinde yeni anlamlar kazanmıştır. Munzur kelimesinin, Munzur Baba efsanesinin zamanla bilinmesi ve halk kültürüyle birleşmesi sonucu bir veli zatın ismi olarak anlam değışmesine uğradığını tahmin edilmektedir. Türkçede bu tarz anlam değışmesi yoluyla yeni anlamlar yüklenerek anlamı iyileşen kelimeler mevcuttur. Özellikle Selçuklular döneminde yerleşen Türk aşiretlerinin, Hacı Bektaşî Veli'yi o coğrafyaya özgü olan ve zamanla kutsal bir anlam kazanan “Munzur” ismiyle özdeşleştirdiğini düşünülmektedir. Bu durum aynı zamanda Hacı Bektaşî Veli'nin menkıbelerinin hem yerleşmesini hem de Bektaşilik geleneğinin yöre halkı tarafından benimsenmesini sağlamıştır. Bunun ortaya çıkmasını sağlayan halk bilinci Munzur sözcüğünün hem kötü anlamlarını iyileştirmiş hem demanevi kültürün devamını sağlamıştır. Munzur kelimesinin Türkçe- Zazaca- Kurmanci anlamlarının da benzer olduğunu düşünüldüğünde bu kelimenin anlam birleşmesini gerçekleştirdiği görülmektedir. Munzur kelimesinde iyileşme olmuş ve Ermenice'de kullanılan “Mendzoor” ulu ve büyük su anlam formu Munzur kelimesine yerleşerek yeni ve özel bir isim ortaya çıkarmış olabilir. Böylelikle Munzur kelimesinin güncel kullanımındaki anlam formunun ortaya çıktığını tahmin edilmektedir. (Özcan-Peker, 2015:62-63). Farklı bir bakış açısıyla da Munzur adının Hititler zamanında “Muzri- Togarma”; Bizans döneminde de Munzur Dağı için “Muzur”, “Mzur”, “Munzur”, “Mouzouron” gibi adlandırmaların kullanıldığı (AKSOY, 1985:24) ileri sürülmektedir.

Munzur Baba, Tunceli/Dersim Alevileri için kutsal bir şahsiyettir. Bu şahsa ait efsane yüzyıllardır nesilden nesile aktarılarak bugüne kadar gelmiştir. Hem yer adı hem de şahıs adı olarak kullanılan “Munzur” adının kökenine bakıldığında tarihsel süreçte bazı ses ve anlam değışiklerine uğradığı anlaşılmaktadır. Yöre ağzında “ Munzır, Munzur” adı/sözcüğü tarihsel süreçte “Muzri, Muzur, Muzır, Munzır, Mouzouron, Mendzoor, Mehזור...” kullanımları ses değışimleriyle uğrayarak bugünkü “Munzur” biçimini aldığı görülmektedir. Anlam bakımından incelendiğinde alevi inancıyla birlikte efsanede yer alan “Munzur” adı/sözcüğüne birinci/temel/sözlük anlamının (zararlı insan...) aksine iyiyi, yararı, kutsiyeti ve kerameti belirten bir anlama sahip olduğu gerçeğiyle karşılaşılmaktadır.

2. Munzur Baba Efsanesi'nin Sembolik Değerler Bakımından İncelenmesi

Anadolu ve Mezopotamya, kadim tarihi ile insanlığın ilk yerleşim yerleri olarak kabul edilmektedir. İnsanlığın en eski yerleşim yerleri olan Anadolu ve Mezopotamya'da pek çok uygarlık yaşamıştır. Bu topraklarda yaşamış insanlar binlerce yıl boyunca nice efsaneler, türküler, masallar destanlar oluşturmuş ve dünyanın çok az bölgesinde olacak bir folklor hazinesi meydana getirmişler.

Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının oluşturduğu bu zengin folklor hazinesinin en önemli mekânlarından biri de Tunceli ilidir. *“Fırat ve Murat nehirlerinin kesiştikleri yerin doğusundaki bölgede kurulmuş olan bugünkü Tunceli ili çok eskiden beri farklı kavim ve toplulukların yerleşim alanı olmuştur.”* (Tosun-Koç,2017:415) Tunceli, inanç ve kültür boyutuyla çok özel ve özgün bir yerleşim yeridir. Anadolu'da özgün bir folkloru sahip olan Tunceli ilinin yerleşim alanı olarak kurulması Anadolu tarihiyle paralellik göstermektedir. Kadim bir tarihe sahip olan Tunceli, özgün folkloruyla Anadolu'nun kültür merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmada Tunceli ilinde anlatılmakta olan Munzur Baba Efsanesi üzerinde durulacaktır. Munzur Baba Efsanesi Tunceli ilini her alanda etkisi altına almasına rağmen birkaç derleme dışında yörede ilgili efsane ile ilgili kayda değer bir akademik çalışma yapılmamıştır. Tunceli ilinde yüzyıllardır anlatılan Munzur Baba efsanesi yöre halkının kültürel belleğinde oldukça önemlidir.

Munzur baba efsanesinin meydana geldiği yer, Tunceli iline bağlı ovacık ilçesine bağlı Koyunlu köyü civarları kabul edilmektedir. Efsanenin geçtiği Koyunlu köyü ismi efsanenin içeriği ile uyumludur *“bu yerleşim yeri adları bir hayvanın adıyla oluşturulmuştur. Bu adlar daha çok o yöreye özgü bir hayvanın adıyla ilişkilidir.”* (Koç, 2016: 111) Efsaneye göre Munzur Baba daha yedi yaşındayken bu bölgede çobanlık yapmış ve şimdi Munzur gözeleri olarak kabul edilen yerde kaybolmuştur (Tosun, 1996: 360).

Yöre insanı için kutsal bir şahsiyet olan Munzur Baba, Tunceli insanının gönlünde taht kurmuş bir şahsiyettir. Bu kutlu şahsiyete bağlı anlatılan efsane neticesinde yörede bulunun Munzur dağı ve Munzur suyu bu efsane ile ilişkilendirilmekte ve bunlara kutsallık atfedilmektedir. Bu anlamda Ganj ırmağının Hindistan kültür ve inanç dünyasında yeri ne ise, Nil'in Mısır için kutsallığı ne ise Munzur suyunun da Tunceli halk inancındaki yerinin aynı olduğu söylenebilir.

Munzur ırmağının kaynağının bulunduğu yer, Munzur gözeleri olarak da isimlendirilmiştir. Günümüzde yurt içi ve yurt dışından pek

çok insanın ziyaret ettiği bu gözeler halk arasında kutsal kabul edilmektedir. Kutsallığını Munzur baba efsanesinden alan bu gözelerin olduğu yerde pek çok ritüel gerçekleştirilmektedir.

İnsanlar, Munzur gözelerinin olduğu mekânda kurbanlarını keser, dilek mumlarını bir kaya üzerinde yakar. Munzur Baba'da kesilen kurbanlar, ziyaret çevresinde toplanan insanlara dağıtılır. Bahar mevsiminin gelişi ve Hızır orucunun bitimiyle halk bu kutsal mekânda toplanır, Munzur Baba'ya olan saygılarını gösterirler.

Munzur Baba'yı ziyarete gelen yöre halkı, Munzur suyunun kutsallığının bilincindedir. Bundan olacak ki tıpkı Hac dönüşü getirilen zemzem suyu gibi yöre insanı da Munzur suyunun kaynağı olan gözelerden evlerine su götürürler, Tunceli dışında yaşıyan dost ve akrabalara da yeri geldiğinde Munzur suyu gönderilir.

Munzur suyu yöre insanının sadece kültür ve inanç dünyası için önemli bir unsur değildir aynı zamanda şıfalı olduğuna da inanılan bir sudur. Pek çok insan bu suyu şıfa niyetine içer, ayrıca hasta olan yerlerini bu su ile yıkar. Kutsal kabul edilen su ile birlikte insanlar, Munzur Baba'nın ziyaret yerinden ve gözelerden topladıkları taşları evlerine bırakır böylece eve bereket ve bolluk geleceğine inanırlar.

Alevi inancında bu kadar yüceltilen, değer verilen Munzur Baba bir anlamda yöre insanı için terapi görevi de yapmaktadır. İnsanoğlu içinde dizginleyemediği yönleri ile çoğu zaman karamsarlığa, mutsuzluğa düşer. Bu yüzden “*yan tutmalar, önyargılar, korkular vb. gibi setlerle önü kapatılmış iç dünyamızın dar kapıları*” (Jung, 1997: 59) Munzur Baba'nın saf ve temiz yüreğinin bir yansıması olan mekânda sonuna kadar açılır.

Munzur Baba efsanesine bağlı olarak Tunceli ilinde Munzur suyu ve çevresinde pek çok inanç oluşmuştur. Bütün bu inançların kaynağının dayandığı efsane içinde geçen önemli motifler ve sembollerde yöre insanının sandığı açılmamış kültür hazinesinin şifrelerini vermektedir.

Anadolu efsanelerinde görülen zengin motif ve semboller Munzur Baba efsanesinde de yoğun bir şekilde görülmektedir. Metin merkezli Tarihi-Coğrafi Fin Metoduna bağlı olarak ortaya çıkan Stith Thompson' ın “Motif İndex of Folk-Literature” çalışmasında motif kavramı “eskiden beri yaşama kabiliyetine sahip olan, masalın en küçük unsuru” olarak tanımlanmıştır (Özcan, 2011:56). Motif, simge ve “*Sembolü anlamak için görünenin ardındaki görünmeyen unsurlara doğru bakabilmek gerekir.*” (Çetindağ, 2011: 2). Bu anlamda yoğun bir motif ve sembol zenginliğini içinde barındıran Munzur Baba efsanesinin sadece bir söylence olmadığı aksine içinde yöre insanının halk kültürünü, inanç dünyasını barındıran bir değer

olarak görmek gerekir. Bunun içindir ki Munzur Baba efsanesinde ki gizli motif ve sembollerin ardına saklanmış mesajların açılması efsanenin değerini daha da artırmaktadır.

Munzur baba efsanesinde ağası hacca giden Munzur'un ağasına sıcak helva götürmesi motifi önemlidir. Tayyizaman ve tayyimekan motifi olarak da kabul edilen bu durum efsaneye olağanüstülük katmakla birlikte Munzur Babanın kutsiyetine de vurgu yapmaktadır. “Anadolu’da genellikle veliler etrafında anlatılan efsanelerde karşımıza çıkan tayyimekân ve tayyizaman motifli efsaneler, olağanüstülikle bütünleştirilerek sunarlar.” (Gönen, 2007: 175). Munzur Baba'nın birkaç dakika olacak şekilde hacca gidip gelmesi halktaki inanma duygusunu kuvvetlendirmiştir. Bu inanma duygusu Munzur Baba'nın yöre insanı için değerini geçmişten günümüze kadar hep canlı bırakmıştır.

Munzur Baba efsanesinde görülen tayyizamanın hac mevsimi tayyimekânında Mekke ve Medine olarak seçilmesi efsanelerin dini içerikli ve inandırma kaygısı içeren metinler olması özelliğinden gelmektedir. “Aslında, efsanelerin en mühim vasfı olan inandırıcılık, ikna edebilme hususiyeti, bizleri hudutları çizili bir dünyada yaşamaya zorlar. Zaten efsanelerde yer alan hadiselerle inanmayan, inanmak istemeyen kimseler için bu tür anlatımlar hiç bir şey ifade etmezler. Masalla efsane arasında görülen en mühim fark da budur. Masal dinleyicisi, onun hakikatte cereyan etmediğini bilir, ona göre dinler. Ama efsaneler için böyle bir şey söz konusu değildir. Onun dinleyicileri, içindeki hadiselerin mutlaka cereyan ettiğini kabul ederler.” (Sakaoğlu, 1989: 5) Efsanede görülen bu olağanüstü durum halk arasında şaşkınlıkla karşılanmamaktadır. Efsanenin başında efsaneyi anlatanda dinleyende bu büyüğü gerçekliğe inanmaktadır. Fizik kanunları ile açıklanamayan bu durum efsanenin inandırıcılık yönünün ürünü olarak kabul edilmelidir.

Yöre halkının yaşadığına inandığı Munzur Baba efsanesinin mistik derinliği olan motiflerinden biride çobanlıktır. Munzur, çocuk denecek yaşta bir ağanın sürülerine bakar. Tabiata bağlı bir hayat yaşayan Tunceli insanının kültür dünyasının bir ürünü olan Munzur Baba efsanesinde Munzur'un çoban olması “yöre insanının yerleşmiş olduğu fiziki coğrafya ve iklim koşulları, geçim kaynakları ve uğraşı alanları” (Tosun-Koç, 2011: 57) nın bir neticesi olmakla beraber, çobanlığın insanlık kültüründe var olan mistik derinliğinden de gelmektedir.

Çobanlığın tarihi, insanlığın tarihi kadar eskidir. Kutsal metinlerde ve en eski inanışlarda çoban ve çobanlığın değerini gösteren pek çok belge mevcuttur. Batı Anadolu’da rastladığımız

oban tanrılarından biri olan Pan'ın ikonografisi çobanlık mesleğinin mitolojik derinliğine örnek olarak gösterilebilir. “*Dağlık Arkadia'da küçükbaş hayvanların, çobanların tanrısı*” (Erhat, 1996: 262) Pan, çobanlığı sembolize etmektedir. Munzur Baba efsanesinde Munzur'un oban olması da hiç şüphesi dünya kültüründe var olan oban mitinin de etkisi vardır. Anadolu'nun mistik tarihinde şekillenen çobanlık mesleği bu yönüyle halk anlatılarımızda genellikle görülmektedir.

Tunceli'de çobanlık mesleğinin mistik derinliğinin oluşmasında çobanlığın peygamber mesleği olmasının da büyük etkisi vardır. İlahi dinlerde çobanlık sorumluluk vasfı dikkate alınarak örnek gösterilen bir meslek olarak gösterilmektedir. Hz. İbrahim, Hz. Şuayb, Hz. Yakup, Hz. Musa gibi peygamberlerin çobanlık yaptığı ve hayvan sürülerinin olduğu Kur'an'dan öğrendiğimiz bir gerçektir. Bütün bunların yanında Hz. Muhammed'inde bir dönem çobanlık yaptığı İslam kaynaklarında anlatılmaktadır.

Mitolojik ve dinsel derinliği olan ve peygamber mesleği olarak kabul edilen obanlığın Munzur Babanın da mesleği olması önemlidir. Veli katına yükselen Munzur Baba'nın bu mesleği icra etmiş olması bir anlamda bu mesleğin kutsiyetine yapılmış bir vurgu olarak kabul etmek yerinde olacaktır.

Munzur'un bir oban olması efsanede bir anlamda dualizmi de simgelemektedir. Çünkü ağa ile oban arasında sosyo-ekonomik fark vardır. Bu anlamda ağa maddi dünyayı simgelerken oban manevi dünyayı temsil etmektedir. Efsanede saf temiz kalpli olan Munzur'un bir veli olduğu ve manevi dünyanın maddi güce üstün geldiği anlaşılmaktadır.

Munzur baba efsanesinin mistik unsurlarından biri de yere dökülen sütün suya dönüşmesidir. Sütün suya dönüşmesi efsanenin en önemli motiflerinden biri olarak kabul edilebilir. Efsanede sütün suya dönüşmesi aslında hikâyenin sonuç kısmının oluşturmakta ve Munzur'un kerametini göstermektedir. Süt bir anlamda ağanın temiz kalpliliğini, iyi niyetini temsil ederken su da Munzur'un eşik atladığını ve Hacca giden ağasından her anlamda üstün olduğunu göstermektedir.

Alevi inancında Munzur Baba'nın su ile ilişkilendirilmesi bir anlamda bütün insanlık için ortak bir mit olan su inancıyla ilişkilidir. Hint mitolojisinde su her şeyin kaynağı olarak kabul edilirken, Mezopotamya, Mısır, Grek, inançlarında tanrısal bir varlık olarak kabul edilmektedir. Hıristiyanlıkta vaftiz işleminin su ile yapılması, İslam'da ise abdestin su ile alınması suyun bütün insanlık için ne kadar değerli olduğunu gösteren bir gerçektir.

Munzur gözelerinden çıkan su bir anlamda Munzur Baba'nın kutsallığıdır. Sütün döküldüğü yerde oluşan gözelerden çıkan su “*her yönüyle temiz, berrak ve saftır. Sembolik manada beyazın bütün masumiyetini içinde barındırmaktadır.*” (Çetindağ, 2011: 203). Buradan hareketle Munzur Baba'nın süt dolu çanağının döküldüğü yerden çıkan su; Munzur Baba'nın saf, temiz, kirlenmemiş ve içinde kibir bulunmayan temiz yüreği olarak kabul edilebilir.

M. Eliade'ye göre doğal olan her su, “*kökeninde şereflendirildiği eski ayrıcalığı sayesinde, bu amaçla Tanrıya yakarılması halinde kutsama özelliğine sahip kılınmıştır*” (Eliade, 1992: 184). Suyun bu özelliğinden olacak ki Munzur Babanın kaynağında kaybolduğu Munzur suyu kutsal kabul edilmekte ve çevresinde pek çok ritüel yapılmaktadır. Bütün bunlar Alevi inancında bir su kültürünün oluşmasını sağlamış ve bu kült etrafında yöre halkı Munzur suyunun kutsanmış yönünü her zaman hissetmektedir.

Su ve dolayısıyla çevresinde oluşan kozmolojide o, ana rahmidir yani dişil ve doğurgandır, gizli güçlerin toplamıdır. Aynı zamanda büyüsel işleve sahiptir, her derdin devası “*suyun ilk örneği 'hayat suyu'*” (Eliade, 2003: 200) olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda Munzur suyu evrenin dört elementinden birisi olmasının yanında yöre halkı için hayat kaynağı, saflık ve temizlik sembolü olarak kabul edilmektedir. Bundan olacak ki yörede Munzur suyunu kirletilmemesi gerektiği aksine Munzur suyunu kirletenin çarpılacağı inancı canlı bir şekilde görülmektedir.

Yörede canlı bir şekilde görülen bu su kültürüne bağlı olarak halk arasında pek çok uygulama gerçekleştirilmektedir. Bütün bu uygulamaların kaynağı Munzur Baba efsanesine dayandırılmakta ve Munzur Suyunun gerçekten de Munzur Baba'nın süt çanağının dökülmesi hadisesine dayandırılmaktadır.

Çocuğu olmayan çiftler gözelerin suyuna girerler. Su da yıkanan çiftlerin çocuklarının olacağına inanılır. Suya girdikten sonra kurban kesip lokma dağıtan çiftler gözelerin suyunu kaplarına doldurup yanlarına alırlar. Yeni doğan çocuğun kırkı çıktığında gözelerin başında bulunan kayalıklarda çocuğun güzel bir hayat yaşaması için mum yakılır ve adak kesilir. Gözelerin suyu ile yıkandıktan sonra çocuk sahibi olan çiftler çocukları erkek olursa çocuğa genelde Munzur ismini veririler. Özellikle cilt hastalıkları yaşayan insanlar Munzur suyunun şifalı olduğuna inanır. Munzur suyunun kaynağında suya giren kişinin cilt hastalıklarından kurtulduğuna inanılır.

Evlenmek isteyenler, bahtının açılmasını dileyenler gözelerin yanındaki kayada mum yakıp dilekte bulunurlar. Yakılan mumlar

özellikle bal mumundan olmasına dikkat edilir. Bal mumundan yapılmış mumlar etrafı kirletmezler.

Munzur suyunun çıkış noktası olan gözeler tükürmek veya tuvalet gidermek çok büyük günah kabul edilmektedir. Üzerinde abdestin alındığı ve kurbanların kesildiğı bu kutsal suyun kutsiyeti Alevi inancında o kadar büyüktür ki suya maya çalındığında yoğurt tutacağına inanılır.

Munzur Suyu etrafında gelişen bu inanışlar yöre halkının Munzur Baba efsanesine olan inancının bir simgesidir. Bu durum tamamen efsane türü ile ilgili bir durumdur. Nitekim halk, masal dinlerken masalda geçen olayların gerçek olmadığının farkındadır fakat efsanede anlatılan olayların inanma boyutunu sağılayan güçlü kanıtlar mevcuttur. Bu anlamda Munzur suyunun kaynağı olan gözeler, bir anlamda efsanede anlatılan olayın güçlü kanıtları olarak durmakta bu da halkta inanma duygusunun artmasını ve bu çerçevede güçlü halk inanışlarının meydana gelmesini sağılamıştır.

Munzur efsanesinin halkta inandırıcılık boyutunun yüksek olmasının nedenlerinden biri de Munzur Gözelerinin yılda bir defa koç katımı döneminde bir ay boyunca süt gibi beyaz akmasıdır. İşte bu somut kanıtlar efsanede anlatılan olaylar ile birleşince halkta Munzur Baba efsanesine karşı büyük bir inanma duygusu meydana getirir. Efsanedeki bütün olağanüstü durumlara karşın halk yine de efsanenin gerçekleştiğine inanır.

Munzur baba efsanesinin gerçekleştiğine kalben inanan yöre insanını efsanede etkileyen unsurlardan biride Munzur'un suyun ardında kaybolmasıdır. Elini öpmek isteyen kalabalıktan kaçarken yerden çıkan suların ardında kaybolan Munzur bu manada halkın temiz ve saf yüreğidir olarak değerlendirilir.

Çobanlık yapan ve Allah'ın en sevdiği kişilerden biri olan Munzur Baba'nın kaybolması bir anlamda maddi dünyaya karşı bir tepkidir. Munzur Baba'nın bu tepki bir bakıma evrensel bir mesaj olarak kabul edilebilir. El etek öptürüp halkın manevi duygularını kullanan biri olmaktansa maddileşen ve anlamını yitiren dünyadan, kalabalıktan uzaklaşarak kaybolmayı tercih eder.

Gösteriş ve ihtişama karşı tevazuyu seçen Munzur Baba, evrendeki en önemli unsurlardan olan fakat her daim tevazu halinde akan suyun ardında kaybolur. Munzur Baba'nın suyun ardına geçmesi tesadüf bir durum değildir çünkü "*insan, toprak ve sudan ibarettir. Öte yandan toprak da tevazu halindedir, su da. Su, başını yere koyarak akar, büyüklemez. Su, kendisine itibar edene de etmeyene de bir nimet sunar.*" (Pala, 2008: 68).

Munzur Baba'nın maddi dünyaya karşı susarak, sır olup kaybolması din tacirlerinin esir düştüğü dünyada kaybolmaktan, saflığının bozulmasından kaçarak manevi dünyaya sığınmasıdır. Sığındığı bu dünya karanlıktan aydınlığa giden bir yerdir. Bu aydınlık dünyada el etek öptürmek, halkın manevi ve dini duygularını kullanmak yoktur. Dolayısıyla huzur dolu bu dünya Munzur Baba'nın rahat ettiği yer olarak görülebilir.

Munzur Baba efsanesinde Munzur Baba'nın kırk adım attıktan sonra adım attığı yerlerden kırk su pınarının çıkmasında dikkat edilmesi gereken önemli bir hususta kırk sayısıdır. Halk edebiyatı ürünlerinde kullanılan kırk sayısı önemli sembolik anlamlar taşımaktadır. Günlük hayatta pek çok yerde karşımıza çıkan ve anlamını pek kavrayamadığımız sembolik sayılardan biri olan kırk sayısı, halk edebiyatı ürünlerini de derinden etkilemiştir. Formalistik sayı olarak da değerlendirilen sayılardan olan kırk sayısı kültür olarak kabul ettiğimiz kavramın bütün bileşenlerini etkilemiştir. Bu anlamda atasözü, deyim, efsane, masal, halk hikâyesi, mitoloji gibi ürünlerde kırk sayısı simgesel değeri boyutuyla sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu'nun değişik bölgelerinde anlatılan efsanelere baktığımız zaman, *“binalar, evler, yer şekilleri ve tabii oluşumlarla ilgili efsanelerde kırk sayısının yaygın olarak kullanıldığını görürüz.* (Güvenç, 2009: 91) Kırk değirmenler, Kırklar köyü, Kırklar Kalesi, Kırk Elif, Kırklar, Kırklar Tepesi gibi efsanelerde kırk sayısı hem sembolik bir değer olarak kullanılmış hem de yer ismi olarak kullanılmıştır.

Kırk sayısı halk kültüründe pek çok kullanımı olduğu gibi dini alanda da yaygın bir kullanıma sahiptir. İslami inancıya göre Allah, Hz. İbrahim'in çamurunu kırk günde yoğurmuştur. Hz. Muhammed ilk vahiyi kırk yaşında almıştır. Dünyanın sonu yaklaştığında Hz. Mehdi kırk yıl yeryüzünde kalacaktır. Yeniden dirilişte gökler kırk gün dumanla kaplanacaktır. (Bozkurt, 2012: 725)

Alevi inancında kırk sayısı kutsal bir sayı olarak kabul edilmektedir. Alevi inancında Cem ibadetinin temeli kırklara dayandırılmaktadır. Buna göre cem törenlerinin kökeni Hz. Muhammed'in miraç dönüşü kırklar adı verilen bir meclise uğraması ve onlarla olan diyaloguna dayanır. Bu anlamda cem törenleri Hz. Muhammed ile bu kırk ermişin miraç dönüşü cereyan eden diyalogunun canlandırılması olarak da kabul edilir.

Miraç dönüşü cereyan eden hadiseyi Pir sultan Abdal'ın dizelerinde daha açık bir şekilde görmekteyiz:

*“Evvel Cebrail'in ilk kelimasında
Kırklar meclisinde aşk meydanında*

*Muhammed Ali'nin sır keliminde
Nihan söyleşirken dilinde idim*

*Kırklar arş üstünde kurdular cemi
Muhabbet halk olup sürdüler demi
Balçıktan yarattı Allah Âdemi
Ben ol vakit anın belinde idim” (Avcı, 2006: 550)*

Pir Sultan Abdal'ın sözlerinde de görüldüğü gibi Hz. Muhammed Miraç dönüşü kırklar meclisi ile karşılaşmış ve cem oluşturmuşlar. Bu manada kırk sayısı Alevi kültüründe her zaman kutsal bir sayı olarak kabul edilir ve bu kutlu hadiseye dayandırılır.

Munzur Baba efsanesinde de Kırk adım attıktan sonra yerden çıkan kırk su kaynağı kırk sayısının alevi inancında var olan yerini göstermektedir. Bu anlamda kutsal kabul edilen Munzur suyunun kaynağının kırk gözeden oluşması bir anlamda kırkları da simgelemektedir. Bundan olacak ki Tunceli'de yeni doğan çocuğun kırkı çıktığında Munzur gözelerin başında bulunan kayalıklarda çocuğun güzel bir hayat yaşaması için mum yakılır ve adak kesilir.

Munzur Baba efsanesinde karşımıza çıkan formülistik sayılardan biride yedidir. Efsanede Munzur'un yedi yaşında çoban olduğu belirtilmektedir. Yeryüzünün uğurlu rakamı olarak kabul edilen yedi sayısı pek çok sembolik anlam taşımaktadır. Pek çok medeniyette ve dinde yedi sayısı kutsal bir sayı olarak kabul edilmiş ve çeşitli inanışların simgesi kabul edilmiştir.

Hıristiyan ve İslam inancında önemli bir yere sahip olan Ashab-ı Kehf yedi kişidir. Kâbe yedi kez tavaf edilir. İnsan soyu yedinci göbeğe kadar uzatılır. Dünya yedi kıta, mevsimler yedi tanedir. Gök kuşağı yedi renkten oluşurken uğur böcekleri de yedi benekten oluşmaktadır. Müzik yedi notadan oluşur, dünya harikaları yedi tane, hafta ise yedi gündür.

Alevi-Bektaşî inancında da yedi sayısı önemli sembolik değerlere sahiptir. Erenler hiyerarşisinde üçlerden sonra yediler gelmektedir. Alevi inancında var olan erenler hiyerarşisini yine Pir Sultan Abdal'ın dizelerinde görmekteyiz:

*“Çıktım Kırklar Yaylasına
Çağurdım üçler aşkına
Yüzümü yerlere sürdüm
Yediler kırklar aşkına” (Avcı, 2006: 425)*

Görüldüğü gibi yediler kırklar Alevi edebiyatını, kültürünü, inanç dünyasını derinden etkilemiştir. Bu etkinin sonucu olarakta bu

özel sayılar her zaman kutsal kabul edilmiş ve önemli durumlar bu sayılar ile simgelenir.

Yedi sayısına bağlı olarak yörede gelişen inanışlardan biri de “Heftemal”dir. Tunceli folklorunda çarşambadan çarşambaya oluşan “Heftemal” yöre insanının inanç dünyasının yapıtaşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Mart’ın ilk çarşambasından itibaren üç hafta üst üste devam eden “Heftemal” “yedi ev” anlamına gelmektedir. Heftemal günü yapılan yemekler yedi eve dağıtılır.

Mart ayının ilk haftasına “Heftemal” denilir. O gün geldiğinde Munzur suyundan alınan su ile yılın ilk yoğurdu mayalanır. Bu maya bütün yıl kullanılır. Yörede çok önemli bir zaman dilimi olan “Heftemal” döneminde yine yedi çeşmeden su getirilir ve yedi ayrı su ile yıkanan insanlar manevi olarak bütün kötülüklerden arındıklarına inanmaktadırlar.

“Yörede varlığını sürdüren inanca göre dünyaya çalınan maya heftemalda tutmuştur. Böylece heftemal günü, dünya bereketle dolmuş kabul edilmektedir. O gün, bütün kuşlar, börtü böcek canlanır. Kış uykusuna yatmış hayvanların o gün uyandığına inanılır. Toprağa düşen cemrenin o gün gökyüzüne döndüğüne inanılmaktadır. Bu nedenle yörede gök gürelediğinde, insanlar en yakınında ne varsa onu tutarak, ‘rızkımızı derviş toprağından, nasibimizi mavi gökyüzünden ver’ diye dualar edilmektedir.” (Işık, 2012: 37) yörede görülen bütün bu halk inanışları gösteriyor ki yedi sayısı Alevi kültür ve inanç dünyasında simgesel değeri zengin olan bir sayıdır.

Yöre insanı için kutsal bir sayı olan yedi sayısı, âşıkların dilinde ve sazında da her daim kendisine yer bulmuştur. Yedi rakamının alevi inancındaki yerini özetler nitelikte Pir sultan Abdal’ın sözlerinde de görürüz.

*“Münkirin gıdası Hak’tan kesildi
Nesimî yüzüldü Mansur asıldı
Dünya yedi kere doldu ıssıldı
Dolduran Muhammet eken Ali’dir”* (Avcı, 2006: 682)

Sonuç

Munzur baba efsanesi Tunceli ili ve çevresinde yüzyıllardır sözlü gelenek yolu ile anlatılmaktadır. Sözlü gelenek yolu ile günümüze kadar gelen efsane Tunceli ilinin tamamında ve çevre iller olan Elazığ, Bingöl, Erzincan ve Malatya’da da anlatılmaktadır.

Munzur Baba, Tunceli/Dersim Alevileri için kutsal bir şahsiyettir. Bu şahsa ait efsane yüzyıllardır nesilden nesile aktararak bugüne kadar gelmiştir. Hem yer adı hem de şahıs adı olarak kullanılan “Munzur” adının kökenine bakıldığında tarihsel süreçte

bazı ses ve anlam değişiklerine uğradığı anlaşılmaktadır. Yöre ağzında “ Munzır, Munzur” adı/sözcüğü tarihsel süreçte “Muzri, Muzur, Muzır, Munzır, Mouzouron, Mendzoor, Mehzoor...” kullanımları ses değişimleriyle uğrayarak bugünkü “Munzur” biçimini aldığı görülmektedir. Anlam bakımından incelendiğinde alevi inancıyla birlikte efsanede yer alan “Munzur” adı/sözcüğüne birinci/temel/sözlük anlamının (zararlı insan...) aksine iyiyi, yararı, kutsiyeti ve kerameti belirten bir anlama sahip olduğu gerçeğiyle karşılaşılmaktadır.

Anadolu’da evliyalar etrafında gelişen efsanelerin devamı olan Munzur Baba efsanesinin gerçek olduğu kabul edilmektedir. Nitekim efsaneler inandırma boyutu olan anlatımlardır. Bu anlamda yörede anlatılan bu efsane de gerçek kabul edilmekte ve efsane içinde gelişen olaylar neticesinde yöre folklorunda pek çok ritüel gerçekleştirilmektedir. Sembolik değerler bakımından zengin olan efsane incelendiğinde yöre folkloru, sosyolojisi ve inancı daha detaylı tanınmış olur.

İnceleme konusu olarak ele aldığımız Munzur baba efsanesinden anlaşılıyor ki bu efsane Tunceli yöresinde sadece bir söylence değildir. Efsanenin olay akışı içerisinde yörenin folklorunu, sosyolojisini, inancını detaylı bir şekilde görmek mümkündür. Bu bağlamda Munzur Baba efsanesi Tunceli ili folklorunun temel yapı taşlarının başında gelmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, B. (1985). *Tarihsel Değişim Sürecinde, Tunceli*, C. 1, Ankara: Yorum Yayıncılık.
- Avcı, A. H. (2006). *Osmanlı Gizli Tarihinde Pir Sultan Abdal*, İstanbul: Nokta kitap.
- Bozkurt, H. ve Bozkurt, K. (2012). *Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi*, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1
- Buran, A. (2015). *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetindağ, S.G. (2011). *Koroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi SBE/ Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, M. (1992). *İmgeler ve Simgeler*. Çev: M. Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınevi
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş* Çev: Lale Arslan. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi

- Gönen, S. (2007). *Tayyimekân ve Tayyizaman Bağlamında Ladikli Ahmet Ağa ile İlgili Efsanelerin Çözümlemesi*, Millî Folklor, Yıl 19, Sayı: 76.
- Güvenç, Ö.A. (2009). Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme. *Erzurum, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 41.
- Jung, C. G. (1997). *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi* (Çev. Engin Büyükinal), İstanbul.
- Kalman, M. (2011). *Belge ve Tanıklarıyla Dersim*, İstanbul: Peri Yayınları.
- Koç, A. (2016). *Tunceli İli Yer Adları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, D. (2011). *Kazak Batırlık Dastanları Üzerine Bir İnceleme*, İzmir, Ege Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi.
- Özcan, H. Peker, İ. (2015). *Munzur Baba efsanesi Üzerine Bir Değerlendirme*, Tunceli, Munzur Üniversitesi SBE Dergisi, S. 6, Cilt 4, s.54-67.
- Pala, İ. (2008). *Dört Güzeller Toprak*, Su, Hava, Ateş, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2009). *Masal Araştırmaları*. Genişletilmiş II. Baskı, Ankara: Kömen Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1997). *Erzurum Efsaneleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tosun, İ. (1996). *Çemişgezek Pertek Hozat Yöresi Ağızları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tosun, İ. ve Koç, A. (2011). Pertek (Tunceli) Yöresi Kurmancisinde Geçen Türkçe Sözcükler. *Diyalektolog*, Yaz: 2011 Sayı: 2 S.55-76
- Tosun, İ ve Koç, A. (2017). *Tunceli İli Adlarının Köken, Yapı ve Anlamları*, Turkish Studies, Sayı: 12/34, S.411-421.

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi,
Sayı/Issue: 2 – Sayfa / Page: 57-78
ISSN: 2630-600X VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 15.10.2018
Kabul/Accepted: 23.11.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

STRES KURAMLARI BAĞLAMINDA İÇSEL ÇATIŞMANIN DIŞSAL SAVAŞA DÖNÜŞÜMÜNE İLİŞKİN BİR ÇÖZÜMLEME

AN ANALYSIS OF THE TRANSFORMATION OF INTERNAL CONFLICT TO THE EXTERNAL WAR IN THE CONTEXT OF STRESS THEORIES

Doç. Dr. Fuat TANHAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
fuattanhan@yyu.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Halil İbrahim ÖZOK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
haliliozok@gmail.com

Öz

İnsan, diğer tüm canlı organizmalarla benzer biçimde davranışsal olarak hayatta kalmaya çalışırken, diğer canlı organizmalardan farklı şekilde ölümlü olduğunun bilincinde olduğundan ölümsüz gördüğü ya da kendisinden daha çok uzun süre var olacağını düşündüğü yapılar ile bütünleşerek ölümlü olmanın yarattığı stresle baş etmeye çalışmaktadır. Cinsellik ve çocuk sahibi olma gibi davranışlar diğer canlı organizmalarla ortak hayatta kalma yönlerimiz iken; bir ulusa ait olma, bir eser bırakma, hayatta kalmak için öteki üstünde egemenlik kurma gibi çabalar ise salt insan türüne ait hayatta kalma stratejileri olarak görülmektedir. Bu stratejilerin en karmaşığı insan türünün kendi türüyle yapığı savaşlardır. Tüm bu savaşlarda ölümün kendisi, yok olmanın değil, kendi varlığının bir ilanı olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle her ölüm psikodinamik olarak kendi yaşamımızın,

yani hayatta kalışımızın bir ilanı gibidir. Bu nedenle bilinçaltı düzlemde savaşlar, hayatta kalışımızın kaçınılmaz tek yoludur. Freud'un kişiliğimizin en ilkel yönü olarak gösterdiği "id"nin içinde yaşama vurgu yapan "libido" kadar ölümlü ve saldırganlığı emreden "tanatos"un varlığı da tüm katabolik süreçlerin hayatta kalmaya odaklandığını açıkça ortaya koymaktadır. Stres kavramı üzerine ortaya atılan kuramlar çerçevesinde, bireyin içsel olarak yaşadığı stres durumlarının dışsal çatışmaların ve savaşların altında nasıl yer aldığını incelemek, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Stres, içsel çatışma, dışavurum, savaş.

Abstract

While trying to survive behaviorally in the same way as all other living organisms, human beings are trying to cope with the stress of being mortal by integrating into the structures that they consider as immortal or exist for longer than human beings in the sense of mortality, unlike other living organisms. While sexuality and the other behaviors, like having a child, are our survival points with other living organisms; efforts such as belonging to a nation, composing a work, dominating on the others to survive, are unique survival strategies for a human being. The most complex of these strategies is the war with the human's species of their own kinds. In all these wars, death itself functions not as a manifestation of destruction but as a manifestation of its own existence. In this respect, every death is psychodynamically as a declaration of our own life, that is, our survival. Therefore, wars on the subconscious plane are the only inevitable way of survival. The libido, which emphasizes survival and takes place in 'id' that is the most primitive aspect of our personality for Freud, and also the existence of 'Thanatos' clearly show that all catabolic processes focus on survival. Within the framework of the theories put forward on the concept of stress, it is the first aim to examine how the stress experienced by the individual internally takes place under the external conflicts.

Keywords: Stress, internal conflict, expression, war.

Giriş

Tüm canlı organizmaların temel dürtülerinden biri hayatta kalmaktır. İnsan türü diğer canlı organizmalardan farklı olarak bu süreci bilinçli olarak yaşaya gelmektedir. Farklı bir ifadeyle bu süreçte insan, hem hayatta kalmaya çabalamakta hem de hayatta kalamayacağı yönündeki çıplak gerçeklikle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum Freud'un ortaya koyduğu üzere, tüm uygarlık insanın ölüm karşısında hayatta kalma çabasının bir tezahürü olarak var ola gelmiştir. Ancak bunun başarılması dile geldiği kadar kolay değildir. Nihayetinde J. Paul Sartre'in (2009) insanın öleceğini bile bile yaşamasının bir aptallık olduğunu söylemesi, öleceğini bilen insanın, bilinçaltı düzlemde hayatta kalmaya programlanmış davranışlarını anlamlandırmasının ne denli zor olduğunun önemli bir göstergesidir.

Nietzsche'nin güç istenci de bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Buna karşın Martin Heidegger'in (2008) "Varlık ve Zaman" adlı eserinde ölümü anlamlı kılmaya dönük çabası da aslında Sartre'in (2009) "Varlık ve Hiçlik" çalışmasında ortaya koyduğu insanın hayatta kalma isteği ile ölümlü olma yalın gerçekliğinin bir biriyle uzlaşmaz görünen yönüne mantıksal bir çözüm getirme çabasının entelektüel bir tezahürü olarak görülebilir.

Bu noktada insanın ölümlü olduğunu bilmesi ile hayatta kalma dürtüsünün ortaya çıkardığı çatışmanın içsel bir strese neden olduğunu söyleyebiliriz. Doğal olarak bu stresle yaşama insanın kaçınılmaz bir kaderi olarak görülmektedir. Söz konusu stresle yaşamak kısa ve anlık durumlar için mümkün olsa da bir ömür söz konusu olduğunda bu mümkün değildir. Festinger'in (1962) "Bilişsel Çelişki Kuramı" bu çelişkili durumda insanın ne yapacağını ve ne yaptığını çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Festinger'a göre (1962), yaptıklarıyla düşündükleri veya inandıkları arasında bir çelişki gören kişi yoğun bir içsel stres yaşamakta ve bu stresle baş edebilmek için de davranışlarına göre düşüncelerini veya inancını tekrar gözden geçirmeye başlamaktadır. Örneğin, kendisini Müslüman gören ve içki içen kişi inancı ile davranışları arasında yaşadığı çelişkinin yarattığı stresi aşabilmek için, kalbinin temiz olduğunu, kimseye zarar vermediğini, içki içmeyenlerin daha büyük zararlar verdiğini, sarhoş olmayacak kadar içmenin haram olmadığını söylemek gibi düşünceler geliştirecektir. Hayatta kalma dürtüsü ile ölümlü olduğunu bilme bilincine sahip tek canlı türü olarak insanın yaşadığı bu kadim varoluşsal sorunla savaşı, onun tüm edimlerini yeni bir gözle irdelememizi gerektirmektedir. Asıl sorun da bu noktada ortaya çıkar. Çünkü kişiler, zaman içinde değerlerine tezat oluşturabilecek farklı bilgi ve tecrübeler ile karşılaşabilirler. Yeni veri girişleri, bireyin kendi varsayımlarıyla çelişirse, bilişsel çatışma yani bilişsel çelişki oluşur. Bu durumda yaşanan adaptasyon süreci kişide strese neden olmaktadır. Örneğin, bireyin âşık olduğu kişiyi uzaktan tanimasından dolayı o kişiyi "mükemmel" görmektedir. Ancak sonradan bu kişinin, aslında bir kiralık katil olduğunu öğrendiği zaman birey, algısal olarak yıkıcı bir sonuç ile karşılaşmış olacaktır. İki zıt duygu ve düşünce arasında yaşanan bu gerilim bireyde içsel bir çatışmaya dönüşecektir.

Yukarıda ana hatlarıyla ortaya konan hayatta kalma dürtüsü ile ölümlü olma haline yönelik bilincin insanda yarattığı stresin insan edimlerine nasıl yön verdiğini irdelediğimiz bu çalışmada, kuramlar açısından içsel çatışmaların dış çatışmalara ve savaşlara nasıl evrildiğini görmemiz mümkün olacaktır. Diğer tüm canlı organizmalarla benzer biçimde davranışsal olarak hayatta kalmaya

alışan insan türü, diğer canlı organizmalardan farklı olarak ölümsüz gördüğü ya da zihinsel açıdan kendisinden daha çok uzun süre var olacağını düşündüğü yapılarla bütünleşerek ölümlü olmanın yarattığı stresle baş etmeye çalışmaktadır. Cinsellik ve ocuk sahibi olma gibi davranışlar diğer canlı organizmalarla ortak hayatta kalma yönlerimiz iken; bir ulusa ait olma, bir eser bırakma, hayatta kalmak için öteki üstünde egemenlik kurma gibi çabalar ise salt insan türüne ait hayatta kalma stratejileri olarak grlmektedir. Bu stratejilerin en karmaşığı insan türünün kendi türüyle yapığı savaşlardır. Tüm bu savaşlarda ölümün kendisi, yok olmanın değil, kendi varlığının bir ilanı olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle her ölüm psikodinamik olarak kendi yaşamımızın, yani hayatta kalışımızın bir ilanı gibidir. Bu nedenle bilinçaltı düzlemde savaşlar, hayatta kalışımızın kaçınılmaz tek yoludur. Freud'un kişiliğimizin en ilkel yönü olarak gösterdiği "id" in içinde yaşama vurgu yapan "libido" kadar ölümü ve saldırganlığı emreden "thanatos" un varlığı da tüm katabolik süreçlerin hayatta kalmaya odaklandığını açıkça ortaya koymaktadır.

Stres Bağlamında İçsel atışma

Tarihi boyunca insan, yaşamını sürdürmek için doğayla, diğer canlılarla ve birçok kez hemicinsleriyle çatışma ve savaş içerisine girmiştir. Temelinde yaşamak gayesi ve soyunu devam ettirme çabası olan insan, bu savaşların ötesinde kendi ruhsal ve fiziksel gelişimini sürdürme çabası içerisinde ve yeni etkileşimler oluşturduka kendi içsel yaşamında birçok çatışma yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu içsel çatışma, ilk çağlarda yeni bir canlı ile karşılaştığında nasıl tepki vermesi ya da nasıl başa çıkması üzerineyken, günümüzün hızla değişen dünyasında insanın belki daha fazla değişim ile karşılaşılmasının sonucu olarak dışsal bir savaşa daha kolay dönüşebilmektedir. Hayatımıza yeni dâhil olan kazançlar ya da ani kayıplar bu içsel çatışma sürecinin daha karmaşık hale gelmesini sağlamaktadır. Hayatımıza dahil olan her yeni olay karşısında yaşadığımız çatışmanın altında adaptasyon süreci vardır. Bu adaptasyon süreçleri yaşadığımız döneme bağlı olarak farklı düzeylerde ve bireysel özelliklere bağlı olarak farklı sreler içerisinde gerçekleşmektedir. Yaşadığımız bu süreç ise her insanda strese neden olmaktadır.

Stres, kavram olarak Fransızca "Estrece" ve Latince "Estrictio" kelimelerine dayanmaktadır ve zaman içerisinde anlamsal değişikliklere uğramıştır (Baltaş ve Baltaş, 1997). Tarihsel sürece baktığımızda 17. yüzyıla kadar "felaket, bela, dert, keder, elem" gibi anlamlarda kullanılırken bu kavram, 18 ve 19. yüzyıllarda "kişiye,

ruhsal yapıya, organlara ya da objelere karşı yöneltilen güç, baskı ve zorlama” gibi anlamlar içermektedir (Şahin, 1998). Öte yandan Selye (1973) stresin kelime olarak herkes tarafından bilindiğini fakat kelimenin farklı kişiler tarafından birçok farklı anlamıyla kullanıldığı için tam olarak stresin ne anlama geldiğinin bilinmediğini ve bu yüzden tanımının yapılmasının zor olduğunu öne sürmektedir.

Stresin farklı tanımları olmasına rağmen, insanlar, stresi bir şeye karşı hissettikleri baskı olarak algılamaktadır. Psikolojik Terimler Sözlüğüne baktığımızda stres kavramı olarak *"Bir organizmanın, üstesinden gelmesi gereken yeni koşullar karşısında verdiği tepki"* olarak tanımlanmaktadır (Erkuş, 1994; 184). Selye'ye göre (1973), insanın yaşadığı strese maruz kalma süresine bağlı olarak farklı şekillerde ruhsal ve bedensel tepkilerin ortaya çıktığı ve uzun süreli strese maruz kalmanın kalıcı etkilere neden olduğu veya fiziksel ve ruhsal birçok hastalığa yol açmaktadır. Hayatının hemen her noktasında farklı stres kaynakları ile karşılaşan insan, bu süreçte stres kaynaklarıyla başa çıkmak ve adaptasyon sağlamak için öncelikle duygusal bir çatışma yaşamakta ve sonrasında fiziksel tepkiler göstermektedir. İnsanın arzularıyla şekillenen beklentileri iyi oluşunu etkilemekte ve bu beklentilerinin karşılanması ya da zıttı durumunda insan farklı düzeylerde stres ve adaptasyon sorunu yaşamaktadır. İnsanoğlunun yaşamından ayrılmaz bir parça haline gelen stresin insanda oluşturduğu içsel çatışmanın neticesinde dışsal bir savaşa dönüşmesinin altında yatan en büyük neden olarak da bu adaptasyon süreçlerinin sağlıklı yaşanmaması görülebilir.

Yaşamı boyunca farklı süreç ve koşullardan geçen insanın strese maruz kalma durumları birçok çevresel faktör tarafından etkilenebilmektedir. Bu faktörler yeni stres kaynaklarına yol açabilmektedir. Bugünlerde hemen her insan birçok rekabeti içeren, oldukça hızlı bir değişim, fazlaca belirsizlik ve hatta muğlaklık içerisindeki çalışma ortamlarında hayatlarını devam ettirmektedir. Bu değişimin en fazla olduğu dönem ise eğitim ve hazırlık sürecinden sonra iş yaşamına dahil olduğu zamandır. Bu dönemde yeni stresörler bireyin hayatına dahil olmaktadır. Bu stresörler, çalışmaya başlayan bireylerin baş etme yollarını aşacak nitelikte, yani daha yakın ve genel çevre koşullarından kaynaklanmakta ise, bu bireyler çalışma ortamlarına özveri göstermekte ve uyum sağlamakta güçlük çekmektedirler. Bu nedenle de kendi plan ve programlarını düşündükleri gibi gerçekleştiremeyen ve dış koşulların zorlamasıyla değişmek zorunda kalan insanlar büyük stres ya da gerilim yaşamaktadırlar (Güçlü, 2001). Bu noktada, iş yaşamında oluşan stres faktörlerini Gümüştekin ve arkadaşları (2007) üç grup altında

toplamaştır. Bunlar; "1- Bireyin kendisi ile ilgili stres kaynakları", "2- Bireyin iş çevresinin yarattığı stres kaynakları ve "3- Bireyin yaşadığı genel evre ortamının oluşturduğu stres kaynakları" olarak őkillendirilmiřtir. Sadece iş yaşamında bile bu kadar fazla strese maruz kalan insanın stresli olma durumu, daha doğmadan genlerinin stresli olmaya ne kadar yatkın olmasından tutun toplumsal stres kaynaklarının çeşitliliğine kadar birçok etkene değişmektedir.

Bir insan stres yaşadığı andan itibaren içsel dinamiklerini işe koşmaya başlar, belli stresle başa çıkma çabaları göstermeye ya da Cannon'un dediği gibi bireyi tehdit eden bir etmene karşı varoluşsal değeri olan bir "savaş ya da kaç" tepkisi göstermeye başlar (akt. Rowshan, 1998). Stres kaynağı ile karşılaşan insan fiziksel ve ruhsal olarak bu tepkilerden birini vermeye meyillidir. Stresre maruz kalan insan bu iki seçimden birini yapıp bu durumdan kurtulsa bile bu yaşadığı stres durumunun etkilerini farklı zaman ve mekanlara taşıtmaktadır. Bu erevrede, sosyal bir varlık olan insanın dahil olduğu birçok ortamda farklı stres kaynaklarıyla karşılaşması sonucunda, bir ortamda yaşadığı stresi bir başka ortama taşması ya da gösterdiği benzer tepkileri, stresi yaşadığı sürece bağlı olarak insanın bir başka ortamına taşması da muhtemel bir durumdur. Bu açıdan aile içerisinde sorunlar yaşayan insan, evinde yaşadığı belli bir stresin sonucu olarak dışarıya karşı asabiyet, üzüntü ya da farklı duygularını yansıtacak tepkiler gösterebilmektedir. Carpi'ye (1996) göre, stresi yaşayan birey strese karşı içsel tepkiler göstermesinin ötesinde belli oranda stresin sonucu olarak ortaya çıkabilecek dışsal tepkileri hem aile içerisinde hem farklı ortamlarda diğer insanlara yansıtılabilmektedir. Bu durum tam tersi olarak da gerçekleşerek iş yerinde sıkıntı yaşayan insanın aile bireyelerine farklı tepkiler olarak yansıtılabilmektedir. Bireysel olarak yaşanılan sıkıntı ve stresin dışında insanların toplumsal olarak belli olaylardan etkilenmesi de muhtemeldir. Bu noktada yukarıda bahsedilen içsel çatışmalar içerisinde gösterilen savaş ya da kaç tepkisi, sosyal ortamlara aktarılabilmektedir. Bu durum ise dışsal savaşın başlangıcı olarak görülebilecek kişilerarası problemlerden başlayarak milletler arası savaşlara kadar birçok probleme yol açmaktadır (Carpi, 1996).

A Tipi ve B Tipi Kişilik zellikleri Bağlamında İçsel atışma

Yukarıda bahsedilen durumun altında yatan sebeplerden birisi de stres teorilerinden biri olan kişilik tipleridir. Bazı hastalar üzerinde yapılan çalışmalar, özellikle kanser hastalarının, kalp hastalarının ya da migren ağrısı çekenlerin, bazı ortak kişilik özelliklerinin

incelenmesi, stres karşısında 'esnek olmayan kişilerin' belirlenmesi konusunu ortaya çıkarmıştır. Friedman ve Rosenman'ın (1982) ilk olarak belirttiği bu özellikler "A tipi kişilik ve B tipi kişilik" adı altında yer almıştır (akt. Patel, 1989). Kardiyoloji uzmanı olarak çalıştıkları yerlerde kendilerine başvuran hastaların birbirlerine benzeyen özelliklere sahip oldukları sonucuna varmışlardır (Friedman ve Rosenman, 1982). A tipi olarak adlandırılan bu kişiler genel olarak; aceleci, zaman yönetimi konusunda başarısız, dikkatini toparlamakta zorlanan, üstesinden gelemese de genelde birkaç işle aynı anda meşgul olan ve bazı obsesif özelliklere sahip kişilerdir (Mitchell ve Everly, 1986). A tipi kişilik özelliğine sahip insanların bir özelliği de yaşadıkları duyguları ifade etme açısından güçlük çekmeleridir. Duygularını ifade etmekte güçlük çekmek başlı başına bir gerilim kaynağı haline geldiğinden insanın içsel çatışmasında önemli bir etken haline gelebilmektedir (Ceylan, 2005).

A tipi kişilik özelliklerine sahip insanlar, bir şeyleri belli etmeme çabasına girdikleri için sürekli bir şeyleri gizlemeye çalışabilirler. Bu olayın altında yatan temel neden ise bu bireylerin duygularını ifade ettikleri zamanlarda ortaya çıkabilecek durumları bir tehdit gibi algulamalarıdır. Örnek olarak, ciddi bir gerilim kaynağı olacak şekilde öfkesini ifade edememesinin altında diğer insanlar tarafından daha az sevileceği düşüncesi olabilir. Bu noktada öfkesini gösteremeyen insan farklı durumlarda bu yaşanan gerilimi bilinçli ya da bilinçsiz olarak farklı ortamlara taşımaktadır. Bu durumun da dışa yansıtılması ile daha fazla gerilimin ortaya çıkması mümkün olabilmektedir. A tipleri için duyguların ifade edilmesindeki güçlük, daha çok duygularını uygun şekilde ifade edememeden kaynaklanır. A tipleri, öfkelerini doğrudan ifade etmek yerine, düşmanca davranışlar sergilemektedirler (Sutil ve ark. 1998).

Bu özelliklere sahip insanların bu süreçler içerisinde daha fazla stres yaşadıklarını ve bu stres durumlarıyla başa çıkmada daha fazla başarısız olduklarını söylemek mümkündür. Verimsiz bir acelecilik içerisinde olmak ya da telaş içerisinde bir hayat sürmeye çalışmak bireyin kendisine daha fazla yüklenmesi anlamına gelmektedir. Bireyin kendi üzerinde kurduğu bu baskı, A tipi kişiliğe sahip insanları hem fiziksel hem de ruhsal yönden daha fazla yıpratması muhtemeldir. Birçok şeye yetişebileceğini düşünen A tipi kişiliğe sahip insanlar mümkün olmamasına rağmen bu çaba içerisine girebilmektedir (Friedman ve Rosenman, 1982). Bu durum da daha fazla stres yaşamalarına yol açmaktadır. Birçok şeyle meşgul olmaya meyilli oldukları için dikkat dağınıklığı yaşama olasılıklarını arttırdıkları gibi bir işte başarılı olma olasılıklarını düşürmektedirler.

Konsantrasyon kaybı ile birlikte gelen başarısızlık duygusu daha fazla stresli durumun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bir taraftan kendi üzerlerinde kurdukları baskı diğer taraftan dikkat dağınıklığı ve başarısızlık duygusu bu tip kişilerin stresle başa çıkma durumlarını da zora sokmaktadır. Çünkü daha fazla hata yapmaya neden olan bir konsantrasyon ve karışık bir düşünce yapısına sahip olacak birçok özelliği taşımaktadırlar.

Başa ıkma tepkileri açısından da başarısız olacağı muhtemel bu insanlar, anksiyete, depresyon, insomnia gibi birçok ruhsal rahatsızlığın yanı sıra kalp ve damar rahatsızlıklarından mide hastalıklarına kadar birçok fiziksel rahatsızlığa yakalanma olasılığını arttırmaktadır (Baer, 2003; Bohlmeijer ve ark., 2010; de Vibe ve ark., 2012; Eberth ve Sedlmeier, 2012; Fjorback ve ark., 2011; Grossman ve ark., 2004). Fiziksel ve ruhsal birçok rahatsızlığın arkasında yatan stresi yaşamaya meyilli olan bu tip kişiler, yaşadıkları bu olumsuz durumları diğer insanlara ve durumlara yansıtma noktasında da hatalı ve yanlı kararlar verebilmektedirler (Patel, 1989). Bu tip kişilerin değişmesinin imkânsız olduğunu söylemek yanlı olacaktır. Sadece bu tip kişiliğe sahip bireylerin değil tüm bireylerin değişebileceği ve belli teknik ve yöntemler ile stresle başa çıkma yollarını geliştirebileceklerini söylemek mümkündür. Daha işlevsel ve etkili bir bakış açısı edinerek durum ve olayları farklı bir bakış açısı ile ele almak herkes için mümkündür (Patel, 1989; Mitchell ve Everly, 1986).

Stresle başa çıkma becerileri düşük olan insanlar, stres durumlarını farklı ortamlara taşımaları sonucu içsel rahatsızlıklarını farklı insanlara ve çevrelere yansıtma durumunda kalmaktadır. Bu tip kişiliğe sahip insanların kendi içsel dünyalarında başlayan savaşı dışsal durumlara taşımaları, bu çalışmanın üstünde durmaya çalıştığı konuya en bariz örneklerden birini oluşturur. Diğer taraftan B tipi kişiliğe sahip insanların en önemli özelliği stres durumlarını yaşamaktan uzak tutacak bir bakış açısına sahip olmalarıdır. B tipi kişilik özelliklerine sahip insanlar daha az stres yaşarlar (Compas, 1987). Bunun altından yatan en büyük neden ise duygu ve düşüncelerine yaşadıkları zamanlarda paylaşabilmeleri ve içsel strese daha fazla neden olması yerine dışa açık olarak duygularını ifade edebilmeleridir. Bu tip kişilik özelliklerine sahip bireyler yaşanılan durumlara uyum sağlamada başarılı insanlardır. Dikkat dağınıklığı yaşatacak kadar birçok işe girmek yerine kendilerine zaman ayırmayı severler. A tipi kişilik özelliklerine sahip insanların tersine kendilerine ayırdıkları zaman için suçluluk hissine kapılmazlar. Uyumlu ve sosyal insanlar olarak görebileceğimiz B tipi kişilik özelliklerine sahip

insanların bu bağlamda daha fazla sosyal desteğe sahip oldukları çıkarımını yapabiliriz (Lazarus, 1998). Bunun yanı sıra Ceylan (2005), bireylerin genelde tümüyle A tipi ya da B tipi kişilik özelliklerini göstermediğini, hemen hemen tüm bireylerin hem A tipi hem de B tipi kişilik özelliklerinin bir kısmını taşıdığını ifade etmiştir. Fakat bir tip kişilik özelliklerine daha fazla sahip olmanın mümkün olduğu söylenebilir. İster A tipi ister B tipi kişilik örüntüsüne ağırlıklı olarak sahip olan insan belli düzeylerde aynı içsel ve dışsal tepkileri strese karşı göstermektedir. İçsel savaşımdan yenik çıkan her birey bu stres tepkisini dışarıya karşı gösterme eğilimi göstermektedir. Bu da yaşanan toplumsal ya da birey bazlı stresin daha fazla insana ya da ortama aktarması sonucu genel bir rahatsızlığa ya da daha ilerisinde toplumsal patlamalara neden olabilecek durumları içermektedir.

Yapılan yeni çalışmalarla, bu iki tip kişilik özelliklerine ek olarak C tipi ve D tipi kişilik özellikleri de ortaya atılmıştır. A tipinin karşıtı olarak kabul edilen “C tipi”, ilk olarak Temoshok (1990) tarafından baskılanan ve ihtiyatlı bir kişilik tipi olarak tanımlanmıştır. Temoshok (1990), bu kişilik özelliğinin kanserin bir risk faktörü olduğunu ve C tipi kişilik ile meme kanseri oluşumu arasında özel bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu tip kişiliğe sahip olanların ana özellikleri şu şekildedir: 1-Kendini ifade etme yetersizliğine neden olan güçlü savunma mekanizmalarına sahip olma; 2-Umutsuzluk ve yararsızlık duyguları gibi ikincil olumsuz tepkilere sahip olma; ve 3-Stres durumlarında öz kontrol eksikliği yaşama (Popa, 2007). Öte yandan bir diğer kişilik özelliği olarak D tipi ortaya konmuştur. D tipi kişiliğe sahip bireyler, zamanla ve tecrübelerle artan olumsuz duygular yaşama eğilimindedirler. Reddedilme ya da onaylanmama korkusuyla bu duyguları başkalarıyla paylaşmama eğilimindedirler. Hollanda Tilburg Üniversitesinden Psikoloji Profesörü Johan Denollet (2005), kalp hastaları üzerinde yaptığı klinik gözlemlere, ampirik kanıtlara ve mevcut kişilik kuramlarına dayanarak bu kişilik türünü ortaya koymuştur. D tipi kişilik sıklığı genel ortalama % 21'dir (Denollet, 2005) ve kalp hastalarında % 18 -% 53 arasında değişmektedir (Pederson ve Denollet, 2006). Bu kişilik tipi, adını sıkıntılı anlamına gelen 'distressed' kelimesinin ilk harfinden almaktadır.

Bu kişilik tipleri, yaşanan rahatsızlığın ya da stresin nasıl algılanmasını ya da farklı tepkilerin oluşmasını etkilerken diğer taraftan Everly (2012), kişiliğin üç temel unsurdan oluştuğunu belirtmiştir. Bunlar; ‘değerlerimiz, tutumlarımız ve davranışlarımız’ olarak sayılabilecek unsurlardır. Bir başka ifadeyle, kişiliği belirleyen bu üç unsurdan en azından bir tanesinin bir miktar da olsa değişmesi

kişiliklerdeki değişimlere yol açmaktadır. Değişime, değerler kısmından başlarsak, hem toplumsal hem de bireysel bazda ortaya çıkan ve insanı en fazla etkileyen noktayı görmüş oluruz. Kişinin en temel kaynakları değerleridir. Değerler genelde küçük yaşlarda ve sevilen kişilerden edinilen temel unsurlardır (Bakker ve Demerouti, 2007). Sevilen bir kişiden edinilmeleri onlara manevi bir miras niteliği de kazandırmaktadır. Kişinin temel özelliklerinin manevi unsurlarca da bezenmesi, değiştirilmelerini bir hayli zorlaştıracağı gibi, yeni bir stres kaynağı da yaratılmış olur ki bu da hiç işlevsel olmaz. İnsanlık tarihine bakıldığında birçok savaşın temelinde insanların değerleri üzerinde yapılmaya çalışılan değişiklikleri ya da değerleri üzerinden hissettikleri rahatsızlık ve stres sonucunda ne kadar fazla savaşın çıktığını görmek mümkündür. Tutumlara gelince, değerler kadar kemiklemiş bir yapıları bulunmamasına rağmen, tutumlar davranışlar kadar kolay da değişmemektedirler. Kişinin zihinsel yapısının neyi ne şekilde değerlendireceğinin temel unsuru olduğunu biliyoruz (Everly, 2012). Duygularımızı harekete geçiren olaylar, bu duygular eşliğinde birçok anının da aktive olmasını sağlamaktadır. İnsanların aldığı eğitimden aile içerisinde edindiği milliyetçiliğe ya da dinsel tutum ve davranışları üzerinde belli toplumsal baskıların ortaya çıkması içsel savaşın başlamasına bunun ötesinde de öncelikle yakın çevresine sonrasında ise toplumsal uyumsuzluklara kadar birçok nedene yol açmaktadır.

Kendimize ilişkin bilgi kümeleri olarak nitelendirebileceğimiz şemalarımızın aktive olması ile birlikte, objektif değerlendirme sürecinden sübjektif değerlendirmeye geçilir (Eckblad, 1981). Ancak kişiler böyle bir değerlendirme yaptıklarının farkında olmadıkları gibi, bunu reddetme eğilimindedirler. Örneğin öfkelenindikleri bir olayı aktarıırken kişiler çoğunlukla ‘aynen anlatma’ iddiasındadır. Oysaki olayı yaşayan ya da değerlendiren kişiler gerçekten, olayı ‘hiçbir katkı yapmadan’ anlattıklarını düşünseler de ses tonları bile kendilerine ve karşıdakine aktarılan önemli bir ek bilgi kaynağıdır ve dışa aktarılan öfkenin bir göstergesidir (Ceylan, 2005). Meichenbaum (1977), kişilerin kendi sübjektifliklerini fark etmeleri ile birlikte kendilerine ilişkin farkındalıklarının da artacağını belirtmektedir. Herkesin bir kişilik örüntüsü ve dünyaya bakış tarzı bulunmaktadır. Olduğca kemiklemiş gibi görünmesine rağmen bu yapı üzerinde değişiklikler yapmanın mümkün olduğunu biliyoruz ve bu noktada değişime giden birçok insanın farklı tepkiler ortaya koyması mümkündür. Strese zemin hazırlayan kişilik özellikleri arasında yalnızca A tipi kişilik özellikleri bulunmamaktadır. İyimser veya kötümser olmak da yaşanacak stres düzeyine etki eden özellikler arasındadır.

Kişilerin stres yaşayıp yaşamayacağını veya ne oranda stres yaşayacaklarını belirleyen özellikler arasında, kişinin dünyayı değerlendirme tarzı da bulunmaktadır. Maruta ve arkadaşları (2002) insanların kötü olayları açıklarken; içselleştiren, kötü durumun değişmeyeceğini düşünen ve diğer olaylara da genelleyen kimselerin kötümser olduğundan bahseder. Bir başka deyişle bu kişiler yaşamlarını kötü bir falcılıkla devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Bu kişiler tutarlı şekilde olayların kötü gideceğini ve kötü sonuçlanacağını düşünmektedirler. Belki daha da kötü olanı, bu kişilerin bu durumun her zaman için geçerli olacağına da inanmalarındır. Değerler konusunun insanın kişiliği üzerinde ne kadar etkili olduğunu ve strese nasıl etki ettiğini düşündüğümüzde bu inancında insanın kişiliği üzerinde ne denli önemli bir etkiye sahip olduğunu görebiliriz. Dünyaya daha çok olumluları gösteren bir pencereden bakan kişiler ise kendilerini genel olarak daha iyi hissetmektedirler ve çevresel kaynaklarını daha iyi şekilde değerlendirebilmektedirler (Maruta ve ark., 2002). Olumlu bir bakış açısı ile dünyaya bakan ve yaşamını bu açıdan sürdüren insanın stresle başa çıkmada içsel çatışmasına ne kadar olumlu yansıtacağını düşündüğümüzde, aslında olumlu bir bakış açısına sahip insanların dışsal olarak verdiği tepkilerin çatışmalardan ne kadar uzak olabileceğini görmek mümkündür.

A tipi kişilikte bahsedilen özelliklere yakın olarak yaşama daha olumsuz bir açıdan bakanlar için en büyük stres kaynağı, kontrolün kendilerinde olmadığına ilişkin inançtır (Watkins ve ark., 1992). Yani bu kişiler ne yaparlarsa yapsınlar olumsuz uyarıcıyı ortadan kaldırma veya etkilerini azaltma şansına sahip olmadıklarını düşünmektedirler ve bu daha fazla stres kaynağının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yaşamda kontrol sağlanamayacağına ilişkin bilgi ise neredeyse her verinin belirsiz olarak yorumlanabileceği anlamını taşımaktadır ki bu durum başlı başına bir stres kaynağı oluşturmaktadır. Bu temel inançlarına rağmen kötümserler başlarına gelen kötü olaylar için kendilerini daha çok suçlama eğilimi içerisindedirler (Watkins ve ark., 1992). Bu bağlamda ortaya koyacakları içsel direnişi kırmak ve verdikleri savaşın daha fazla büyümesine neden olmaktadır. Yaşama ilişkin daha olumlu bir bakış açısına sahip olan kişiler ise yaşama ilişkin daha olumlu değerlendirmeler yapmakta ve başlarına gelen kötü olayları felaketleştirmekten uzak durmaktadırlar ki bu bakış açısı onları stresten koruyan önemli bir faktördür (Maruta ve ark., 2002). Genel anlamda hayata karşı olumlu bir tutum içerisinde olan insanlar stresli durumlardan uzak kalmalarının yanı sıra stresli durumlar ile başa

çıkma da daha başarılı hale gelmekte ve içsel çatışmadan galip çıkma da daha olumlu sonuçlar göstermektedirler. Buradan hareketle şu söylenebilir ki içsel çatışmadan galip gelen insanlar dışsal barışa daha fazla katkı sunma çabası içerisinde olmaktadır.

Stres Kuramları Açısından Dışsal Savaş

Kişilik özelliklerinin ötesinde çevresel faktörlerin ve toplumsal olayların oluşturduğu stres kaynakları düşünöldüğünde, hemen her insan benzer stres tepkilerini hem içsel düzlemde hem de dışsal durumlarda gösterebilmektedir. Toplumsal stresin anlaşılması açısından bireysel düzeyde ele alınması, psikolojinin öncelikle bireylere yoğunlaşmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan toplumsal tepkilerin, bireylerin yaşadıkları stres durumlarında verdikleri tepkilere benzer olduğunu göz önüne alırsak, toplumu bir birey olarak ele almanın yanlış olmayacağı düşünölmektedir. Toplum stresörlerin arasındaki farklılıkları değerlendirmek zor olsa da bireysel bazda ele alınması daha anlaşılır hale getirecektir. Öte yandan toplumsal düzeydeki olayların yol açtığı tepkiler değişmektedir, çünkü her olay diğer bazı kritik olaylardan farklılaşmaktadır (McFarlane, 1994; Quarantelli, 1985). Toplumsal stresin üzerine yapılan psiko-sosyal çalışmalar, bu kısıtlamaların ötesine geçerek toplumdaki stresörlerin sonuçlarını anlamak ve bu sorunlara yönelik çalışma çözümlerine ulaşmak için bazı ortak teoriler ve kuramlar ortaya çıkarmıştır.

Bu teorilerden bir tanesi Hobfoll (1993) tarafından ortaya atılan Kaynakların Korunması Kuramıdır. Bu kuram, toplumsal stresin önce toplum sonra birey düzeyinde nasıl etkilere sahip olduğunu anlamak için kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Bu kuram, insanların değişiklik gösterse de değer verdiği kaynaklara ulaşmak, bunları korumak ve bunların artmasını sağlamak için çaba sarf ettiklerini öne sürmektedir. Bu çerçevede, bireyler, kendilerine başarılı bir yaşam sağlaması amacıyla özgüven ve özsayı gibi kişisel özelliklerini geliştirme çabasının yanı sıra sosyal statüsünü yükseltecek ve toplumsal koşullarını iyileştirecek kıdem sahibi olma gibi çabaların içerisinde girmektedir. Bu koşulların korunması da başarılı bir hayatın olmazsa olmazı olarak görölmektedir. Sosyal statü, özsayı, ekonomik durum, sevilen kişiler, inançlar ve diğer değerler, çevresel faktörler tarafından tehdit altına alındığında birey stres durumları yaşamaya başlar. Bu değerlerin taşıdığı anlam ve sembolik karşılıkları birey açısından iki önemli hususu ihtiva eder. Teoriye göre bu tehdidi oluşturabilecek herhangi bir koşulda birey stres altına girmektedir. Bu koşulları Hobfoll (2001), üç kategoriye ayırmaktadır. Bunlar;

halihazırda bireyin elinde bulundurduğu kaynakların tehdit altına girmesi, elindeki kaynakların gerçek manada yitirmeye başlanması ve harcanan kaynakların yerine yenilerini koyamama durumu olarak sıralanabilir. Üçüncü koşulun olması durumunda bireyler tükenmişlik yaşamaya başlar. Bireyler böyle bir stres durumunda kaynak kaybını en aza indirmeye çalışmaktadır. Bir yandan yeni kaynaklar elde etmek için belirli bir zaman ve çaba sarf etmek zorunda kalırken, öte yandan bu yeni kaynaklar için elindeki kaynakları kullanmak zorunda kalmaktadır.

Toplumsal düzeyde ekonomik krizleri göz önüne aldığımızda, bireysel olarak birçok kişinin kaybettiği bir ortamda gösterilen stres tepkilerinin aynı olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktadan hareketle teori kapsamında, daha fazla kaynağa sahip insanların hem bireysel boyutta hem de toplumsal açıdan daha az stres yaşadıklarını söylemek mümkündür (Hobfoll, 2001). Bu açıdan yapılan çalışmalara baktığımızda, daha fazla kaynağa sahip bireylerin tehdit altına girme olasılığı düştüğü için daha az duygusal tükenme yaşadıklarını (Ito ve Brotheridge, 2003; Cole vd., 2010) ve kaynak kaybı tehdidi altına giren bireylerin daha fazla duygusal tükenme yaşadıklarını (Neveu, 2007) belirten çalışmaları görmek mümkündür.

Kaynakların korunması teorisine göre, maddi kaynaklar bireye sunduğu avantajlar nedeniyle değerli kaynaklar arasında yer alır. Diğer taraftan sosyal statüsü ve pozisyonu için aldığı herhangi bir ödül önemli bir değerli kaynak sayılabilir. Diğer taraftan teori açısından önemli değerlerden biri ise zaman, para veya bilgi gibi diğer kaynakları elde etmek için sahip olduğu enerjidir (Hobfoll, 1989; Hobfoll ve Lilly, 1993; Hobfoll, 2001). Ayrıca, bireysel farklılıklar bu teori açısından önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Çünkü bu farklılıklar tükenmişlik ve strese karşı koyma açısından önemli bir yer tutmaktadır (Grandey ve Cropanzano, 1999; Wright ve Hobfoll, 2004). Kaynak temelli strese bakış açısı açısından bu teori bir temel oluşturmaktadır. Fakat bunun yanı sıra "Talep-Kaynak Model"inde idare ile iyi ilişkiler kurma, sosyal destek alma, otonomi ve terfi alma gibi kaynakların artırılması yolu ile strese ve tükenmişliğe karşı önlem artırıcı kaynakların vurgulandığı farklı teorileri de görmek mümkündür (Demerouti ve ark., 2001; Bakker ve ark., 2003; Bakker ve Demerouti, 2007). Toplumsal strese genel anlamda bir çerçeve oluşturan Kaynakların Korunması teorisi açısından bakıldığında stres kaynaklarının bireysel zeminin ötesinde toplumsal etkenlerinin de olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda da bireysel stres kaynaklarına maruz kalan insanların stres tepkilerini içselliğin ötesinde topluma nasıl yansıttığını ve bunun yanında toplumsal stres

kaynaklarının bireysel tepkilere yol açtığını ve yine bir kısır döngüye girmişesine insanların stres tepkilerini yine diğer ortamlara, insanlara yansıtımları sonucu içsel savaştan çıkararak dışsal bir savaşa ve çatışmaya yol açtığını görmekteyiz.

Psikodinamik Perspektiften İçsel atışmanın Dışavurumu

Psikodinamik kuramlar açısından strese baktığımızda en başta gelen kuram Sigmund Freud'a aittir. Freud 3 farklı tip anksiyetenin olduğunu vurgular: "işaret (signal) anksiyetesi", "nevrotik anksiyete" (Rice, 1999) ve "ahlaki anksiyete" (Schultz ve Schultz, 2001). İşaret anksiyetesi; yaşamı tehdit altına alan gerçekçi dışsal bir durum olduğuunda ortaya çıkan oldukça normal görünen evrensel anksiyetedir (Rice, 1999). Nevrotik anksiyete ise bu teoride en çok vurgulanan kısımdır. İçsel olarak ortaya çıkarılmış anksiyete türü olarak görülür. Cezalandırılma korkusu barındıran ve gelişigüzel Şekilde meydana gelen id hakimiyetinde yapılan davranışlar sonucunda oluşur. Buna rnek olarak, bilinçaltında bastırılan cinsel istekler ve saldırganlık dürtüleri ile başa çıkma sırasında ortaya çıkan anksiyete durumu görülebilir (Rice, 1999). Ahlaki anksiyetenin ise vicdan korkusu olarak anlaşılması mümkündür. İnanç ve değerleri açısından yanlış ya da ters bir durumu yaşadığı anlarda ya da sadece bunları hayal ettiği durumlarda ortaya çıkan utanç ve suçluluk duyguları bu anksiyeteye örnek olarak verilebilir.

Freud'un ortaya attığı bu anksiyete türleri normal olarak insanlarda gerilime yol açmaktadır. Bu teoriye göre oluşan bu gerilimin ortadan kaldırılması ya da hafifletilmesi için savunma mekanizmalarını bireyler işe koşmaktadır. Aşırı derecede bu savunma mekanizmalarının kullanılması sonucunda ise bireylerde yıpranma meydana gelmektedir ve bireylerde belli hastalıklar ortaya çıkmaktadır. Freud kuramında dönüştürme (conversion) kavramına da yer verir. Dönüştürme, enerjinin ruhsal çatışma yerine, görece daha zararsız olan fiziksel belirtiyeye dönüştürülmesidir (Rice, 1999). rnek olarak eşiyle ya da iş yerinde sorunları olan bir kadının bayılma nöbetleri geçirmesi verilebilir. Kişi savunma mekanizmalarını ya da dönüştürmeyi kullanarak, var olan anksiyeteden uzaklaşmaya çalışır. Bu noktada insanın stresten kaçmak ya da savaşmak için savunma mekanizmalarını kullandığını görmekteyiz. Cannon'un (1935) savaş ya da kaç prensibinde olduğu gibi insan bu savunma mekanizmalarını kullanarak stresli durumlardan kurtulma çabası içerisine girmektedir. İçsel huzurunu ve dengesini korumaya çalışan insan Freud'un bahsettiği id, ego ve süperego arasındaki çatışmanın sonucunda hangisinin galip geldiği fark etmeksizin bu içsel çatışma ve savaşı

dışarıya anksiyete krizleri olarak yansıtmakta ve hem çevresindeki hem de toplumsal yaşantısındaki birçok birey ve ortama belli düzeylerde yeni cephelerden savaş açmaktadır. Bir psikanalist olan Engel'in strese yaklaşımı, hem kaynakları koruma teorisiyle hem de Freud'un kuramı ile örtüşmektedir. Engel'e göre bir nesnenin kaybı ya da kaybedilme tehdidi stres durumunu ortaya çıkarmaktadır (akt. Christian ve Lolan, 1985).

Genel anlamda psikanalitik bakış açısı ile ele aldığımızda bireyin bastırıldığı korku ve düşüncelerinin kendinde yarattığı baskı sonucunda bireyler içsel huzurlarında sıkıntı yaşamakta ve bunları alt etmek için birçok savunma mekanizmasını kullanmaktadır. Bu süreç içerisinde yıpranma oluşmakta ve hem fiziksel hem de ruhsal rahatsızlıklara neden olacak durumlar ortaya çıkmaktadır. Bireyler, id hakimiyetinde ortaya koymaktan korktuğu davranışların ortaya çıkardığı stresin yanı sıra süpergonun yarattığı baskı sonucunda ayrıca bir stres sürecini yaşamaktalar. Bu süreç içerisinde karşılaşılan, yukarıda bahsedilen anksiyete türleri tarafından bireyler çevrelerine de bu sıkıntıları yansıtabilmektedir. Bu durum ve koşullardan etkilenen sosyal düzen ve uyumsuzluklar daha fazla stres durumlarının ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. Varoluşsal bir problem olan ve yaşamak için en fazla bastırılan ölüm korkusu düşüncesinden tutun toplum içerisinde uyulması gereken her bir kural için bastırılan her dürtü ve güdü daha fazla stres durumuna yol açmakta ve toplumsal yansımaları daha derinden görebilmekteyiz.

Varoluşçu Kuram Çerçevesinde İçsel Çatışmanın Dışavurumu

Varoluşçu kurama göre insan özgürdür ve kendi yaşamını kendi seçimleriyle oluşturur ve bundan dolayı insan seçeneklerinden ve eylemlerinden kendisi sorumlu olarak yaşar. Varoluşçu yaklaşım, insanın temel motivasyonu anlam arayışı olarak görür ve insan olmanın ne demek olduğu anlayışı üzerine kurulmuş bir yaklaşımdır. Psikoloji alanında Varoluşçuluğun odaklandığı nokta, kendini yalnız hisseden ve bu yalnızlık sonucu yoğun kaygı yaşayan bireylerdir. Bu açıdan varoluşçu kuram, "yaşamın anlamı" konusunda bireyin en temel bunalımı tecrübe ettiğini ileri sürer. Bireyin anlam arayışına vurgu yapan kuram, çağımızın varoluşsal stres ve kaygısının en önemli nedeni olarak anlam yoksunluğunun yer aldığını öne sürmektedir. Varoluşçulara göre, yaşam kendiliğinde bir anlam içermediği için insanın bu arayış içerisine girdiği ifade edilir. Bu açıdan da kendi varlığını sorgulama işine giren tek varlığın insan olduğu bir gerçektir. İnsan değerlerini kendi yaratan, kendi yolunu

kendi seçen ve seçtiği yolda yaşamını sürdüren tek varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda da anlam arayışı içerisinde varoluşunun tümüyle anlamsız olduğu gibi bir sonuca ulaşması mümkün olan birey bunun sonucu olarak eylemsizliğe başvurabilir (Corey, 1990). Ölüm korkusunun bireyin hayatında kaçınılmaz bir noktada olduğu düşünöldüğünde ve aşırı, ölçsüz, patolojik şekilde ortaya çıkan ölüm düşüncesini ele aldığımızda bireyin psikolojisi olumsuz etkilenebilmektedir (Karaca, 2000; Köknel, 1985). Hayatın kontrol edilebilir ve sürekli olduğuna inanmak isteyen birey bu tarzda bir inanç geliştirir ve bu inancın bireyde yarattığı güven günlük stres ve kaygı durumlarıyla başa çıkmasına yardımcı olan bir güven duygusu ortaya çıkarır. Fakat bu varsayım ya da inanç gerçekçi değildir ve zaman zaman bir yakının kaybı, hastalık gibi hayatı köklü şekilde değişikliğe uğratacak durumlarla karşılaşılınca bu denge bozulur. Bu nedenle varoluşçu yaklaşım açısından bireyin dengesini koruması ve sürdürmesi açısından ölüm kavramına dair düşüncesinin sınırlarını belirlemek önemlidir. Bu dengenin bozulması durumda bireyin stres algısında değişiklik ve stres düzeyinde artış olmaktadır. Dolayısıyla da çevreye uyum sağlamada birey oldukça zorluk yaşayabilmektedir.

Öte yandan varoluşçuluk, insanın zihninde tümüyle bastırılmayan, bazen belli ölçülerde ortaya çıkan ölüm düşüncesinin, bireyin hayata katkıda bulunabileceğini öne sürmektedir. Olağan stres düzeylerinin üstünde stres durumları yaşayan bireylerin ya da mevcut savunma mekanizmalarının yetersizliğinden dolayı hastalık derecesinde veya hastalıklara yol açabilecek kadar üst seviyede stres yaşayan birey, ölümlle baş etme yönündeki genel geçer yöntemlerin yetmediğini fark ederek aşırı savunma biçimleri ortaya koyabilir. Genellikle korkularıyla baş etmenin beceriksiz biçimleri şeklinde ortaya çıkan bu savunma manevraları, halihazırdaki klinik durumdaki tabloyu ortaya çıkarır (Yalom, 2001). Varoluşçu bakış açısıyla ele alacak olursak stres bir virüs gibi hastalıklara neden olacak şekilde hayatımıza girmez; tüm yaşamımız boyunca bizimle birlikte gelir. Strese karşı kullandığımız savunma mekanizmalarının yetersiz kaldığı ve direncimizin düştüğü durumlarda stres açığa çıkar. Stresin ortaya çıkardığı gerilim ise bu noktada insanın baş edemeyeceği bir seviyeye ulaşır. Varoluşçu yaklaşıma göre bu direnç düşüklüğüne neden olan şey bazen işsiz kalma, boşanma, çok sevilen birinin fiziksel kaybı vb. nedenlerdir (Yalom, 2001). Kısacası stres varoluşumuzu tehlikeye soktuğunu düşündüğümüz ve temel inançlarımız arasında baskılanan ölüm korkusunu bir şekilde harekete geçirdiği durumlarda hastalıklara yol açan bir virüs gibi hareket eder. Varoluşçuluk bu noktada stresin

genel olarak anlam arayışında olan insanın bir parçası olarak görmekte iken temel düşünce ve inançlarımızı etkilediği noktalarda zararlı bir virüs olarak ele almaktadır.

Sonuç

Günümüz toplumlarında ve yaşadığımız coğrafyada yakından tanık olduğumuz üzere insanların değerlerinden yaşamsal kaynaklarına kadar her değişim ya da baskı bir stres kaynağına neden olmakta ve her stres sürecinde dengeyi koruma amaçlı içsel bir baş etme çabası, bir çatışma veya bir savaş yaşanmakta ve bunun neticesine göre insanlar dışa karşı tepkiler göstermektedir. Hem ekonomik hem de sosyal gelişmeler neticesinde farklı baskı ve rahatsızlıklara maruz kalan insanların toplumsal düzeyde yaşadıkları diğer stres kaynaklarının da eklenmesiyle her gün binlerce farklı olay ve toplumsal çatışma yaşadıklarını görmekteyiz. Bunların altında yatan en önemli etkenin yaşanılan bu strese maruz kalma sürecinin sonucunda verilen tepkiler olduğunu söyleyebiliriz. Bir ortamda sorun yaşayan, yeri geldiğinde belli bir süre sözlü ya da fiziki şiddet içeren olaylar içerisinde bulunan insanların, farklı bir ortama girdiğinde bu olayların bir sonucu olarak farklı tepkiler göstermesi, yaşanılan bu stres ve sorunu farklı insanlara aktarması stresin ne kadar bulaşıcı ve kartopu etkisi gibi giderek artan bir dinamikliğe sahip olduğunun en bariz örneğidir. Bilhassa bu devirde her an her şeyden haberdar olan insanın gün içerisinde ne kadar fazla stresli olaya maruz kaldığını düşünmek ve hatta dünyanın öbür ucundaki stresli durumu bir başka yerdeki insanın hemen hemen aynı sürede onunla birlikte hissetmesi normal bir süreç haline gelmiştir. Bu bakış açısıyla aslında insanın içsel çatışmanın dışsal savaşına nasıl evirildiğini ve de diğer insanlar ile ve hatta bir adım ötesinde toplumlar arası savaşa stres kuramları açısından nasıl dönüştüğünü görmek mümkündür.

İçsel dürtülerin bastırılması sonucunda ve değer verilen kaynakların tehdit altına girmesi karşılığında daha fazla baskı hisseden insanın, ölümlü olma bilincindeki tek varlık olarak ele alınması, içsel şekilde başlayan stresin farklı zeminlerde dışa vurulmasıyla birlikte stresin nasıl bir felaketler zinciri oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bireysel olarak bakış açısının yaşanılan durumlar üzerinde etkili olduğunu bilmemiz aslında bu noktadaki olayların bir çoğunun engellenebileceği manasına gelmektedir. Başa çıkma yöntemlerini geliştirerek aslında sadece bireysel ve içsel huzurun ötesinde toplumsal ve dışsal birçok rahatsızlığın önüne geçebileceğimiz savı karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında bireyin hissettiği stres kaynaklarına farklı kuramlar açısından bakılmıştır. Bu stresin nasıl dış

sorunlara neden olduğunu gormek de mumkun olmuştur. Bu noktada sonuç olarak şu soylenebilir ki bastırılan her duşuncenin toplumsal bir karşılığı olmakta ve bu da en ufak çatışmadan insana en fazla zararı veren birçok savaşa kadar birçok olayın altında yatan en onemli nedenlerden biridir.

Kaynakça

- Baer, R. A. (2003). Mindfulness training as a clinical intervention: A conceptual and empirical review. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 10(2), 125-143.
- Bakker, A. B. ve Demerouti, E. (2007). The job demands-resources model: state of the art. *Journal of Managerial Psychology*, 22(3), ss. 309- 328.
- Bakker, A. B., Demerouti, E., de Boer, E. ve Schaufeli, W. B. (2003). Job demands and job resources as predictors of absence duration and frequency. *Journal of Vocational Behavior*, 62, ss. 341-356.
- Baltaş, A. ve Baltas, Z. (1997). *Stresle başa ıkma yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bohlmeijer, E., Prenger, R., Taal, E. ve Cuijpers, P. (2010). The effects of mindfulness-based stress reduction therapy on mental health of adults with a chronic medical disease: a meta-analysis. *Journal of Psychosomatic Research*, 68(6), 539-544.
- Cannon, W. B. (1935). Stress and strains of homeostasis. *American Journal of Medical Science*, 189, 1-14.
- Carpi, J. (1996). ...Stress... it's worse than you think. *Psychology Today*. 2(9).34-39.
- Ceylan, M. (2005). *Stresle başa ıkma da bilişsel stratejilerin kullanılmasında cinsiyet ve kişilik değişkeninin etkisi*. Ege Üniversitesi: Yayınlanmış Yüksek lisans tezi.
- Christian, P. ve Lolas, F. (1985). The stress concept as a problem for a theoretical pathology. *Soc. Sci. Med.*, 21(12), 1363-1365.
- Compas, B. E. (1987). Coping with stress during childhood and adolescence. *Psychological bulletin*, 101(3), 393-403.
- Corey, G. (1990). *Theory and practice of counseling and psychotherapy*. California: Brooks / Cole Publishing Company.
- de Vibe, M., Solhaug, I., Tyssen, R., Friberg, O., Rosenvinge, J. H., Sørli, T. ve Bjørndal, A. (2013). Mindfulness training for stress management: a randomised controlled study of medical

- and psychology students. *BMC Medical Education*, 13(1), 107-115.
- Demerouti, E., Bakker, A. B., Nachreiner, F. ve Schaufeli, W. B. (2001). The job demands-resources model of burnout. *Journal of Applied Psychology*, 86 (3), ss. 499-512.
- Denollet, J. (2005). DS14: standard assessment of negative affectivity, social inhibition, and Type D personality. *Psychosomatic Medicine*. 67 (1): 89–97.
- Eberth, J. ve Sedlmeier, P. (2012). The effects of mindfulness meditation: a meta-analysis. *Mindfulness*, 3(3), 174-189.
- Eckblad, G. (1981). *Scheme theory: A conceptual framework for cognitive-motivational processes*. New York: Academic Press.
- Erkuş, A. (1994). *Psikolojik terimler sözlüğü: İngilizce-Türkçe*. İstanbul: Doruk.
- Everly Jr, G. S. ve Lating, J. M. (2012). *A clinical guide to the treatment of the human stress response*. Springer Science & Business Media.
- Festinger, L. (1962). *A theory of cognitive dissonance* (Vol. 2). Stanford University Press.
- Fjorback, L. O., Arendt, M., Ørnbøl, E., Fink, P. ve Walach, H. (2011). Mindfulness-Based Stress Reduction and Mindfulness-Based Cognitive Therapy—a systematic review of randomized controlled trials. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 124(2), 102-119.
- Friedman, M., ve Rosenman, R. H. (1982). *Type A behavior and your heart (A Fawcett crest book)*. New York: Ballantine Books.
- Grandey, A. A. ve Cropanzano, R. (1999), The Conservation of resources model applied to work-family conflict and strain. *Journal of Vocational Behavior*, 54, ss. 350-370.
- Grossman, P., Niemann, L., Schmidt, S., ve Walach, H. (2004). Mindfulness-based stress reduction and health benefits. A meta-analysis. *Journal of Psychosomatic Research*, 57, 35-43.
- Güçlü, N. (2001). Zaman yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25(25), 87-106.
- Gümüştekin, G. E. ve Gültekin, F. (2009). Stres kaynaklarının kariyer yönetimine etkileri. *Dumlupınar University Journal of Social Sciences*, 23, 147-158.
- Heidegger, M. (2008). *Varlık ve zaman*, çev: Kaan H. Ökten, İstanbul: Agora.

- Hobfoll, S. E. (1989) Conservation of resources a new attempt at conceptualizing stress, *American Psychologist*, 44 (3), ss. 513-524.
- Hobfoll, S. E. (2001). The Influence of culture, community, and the nestedself in the stress rocess: advancing conservation of resources theory. *Applied Psychology: An International Review*, 50 (3), ss. 337-421.
- Hobfoll, S. E. ve Lilly, R. S. (1993). Resource conservation as a strategy for community psychology. *Journal of Community Psychology*, 21, ss. 128-148.
- Ito, J. K. ve Brotheridge, C. M. (2003). Resources, coping strategies, and emotional exhaustion: a conservation of resources perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 63, ss. 490-509.
- Karaca, F. (2000). *Ölüm psikolojisi*. Ankara: Beyan Yayınları.
- Köknel, Ö. (1985). *Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- Lazarus, R. S. (1998). *Stresle başa çıkma tarzınız: Dostunuz ya da düşmanınız* (çev., N. H. Sahin, pp 58-62). N. H. Sahin. Stresle Başa Çıkma Olumlu Bir Yaklaşım. İstanbul: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Maruta, T., Colligen, R. C., Malinchoc, M. ve Offord, K. P. (2002). Optimism-Pessimism assessed in the 1960's and self-reported health status 30 years later. *Mayo Clin. Proc*, 77, 748- 753.
- McFarlane, A. C. (1994). Individual psychotherapy for post-traumatic stress disorder. *Psychiatric Clinics*, 17(2), 393-408.
- Meichenbaum, D. (1977). Cognitive behaviour modification. *Cognitive Behaviour Therapy*, 6(4), 185-192.
- Mitchell, J. T., ve Everly, G. S. (1986). Critical incident stress management. *Response! The Magazine of Rescue and Emergency Management*, 11, 24-25.
- Neveu, J. (2007). Jailed resources: conservation of resources theory as applied to burnout among prison guards, *Journal of Organizational Behaviour*, 28, 21-42.
- Patel, C. (1989). *The complete guide to stress manegement*. London: Vermilion press.
- Pedersen, S. S., ve Denollet, J. (2006). Is Type D personality here to stay? Emerging evidence across cardiovascular disease patient groups. *Current Cardiology Reviews*. 2(3): 205.
- Popa, V. (2007). *Psihologie medicala*. Bucuresti: Carol Davila University Press;. pp. 58-61.
- Quarantelli, E. L. (1985). What is disaster? The need for clarification in definition and conceptualization in research. *Journal of Psychodynamic*, 2(4), 54-66.

- Rice, P. L. (1999). *Stress and health*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Publishing.
- Rowshan, A. (1998). *Stres yönetimi*. Çev.: Şahin Cüceloğlu. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Sartre, J. P. (2009). *Varlık ve hiçlik*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Selye, H. (1973). The Evolution of the stress concept: The originator of the concept traces its development from the discovery in 1936 of the alarm reaction to modern therapeutic applications of syntoxic and catatoxic hormones. *American Scientist*, 61(6), 692-699.
- Schultz, P. W. (2001). The structure of environmental concern: Concern for self, other people, and the biosphere. *Journal of Environmental Psychology*, 21(4), 327-339.
- Sutil, C. R., Corbacho, P. G., Arias, R. M., Alvarez, M. G. ve Requero, E. P. (1998). Type A behaviour with ERCTA scale in normal subjects and coronary patients. *Psychology in Spain*, 2(1), 43-47.
- Şahin, N. H. (1998). *Stresle başa çıkma: Olumlu bir yaklaşım*. 3. Basım, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Themoshok, L. (1990). *Type C and cancer*. New York: Randome House.
- Watkins, P. L., Ward, C. H., Southard, D. R. ve Fisher, E. B. (1992). The type A belief system: Relationships to hostility, social support and life stress. *Behavioral Medicine*, 18, 27-32.
- Wright, T. A. ve Hobfoll, S. E. (2004), Commitment, psychological well-being and job performance: an examination of conservation of resources (cor) theory and job burnout, *Journal of Business and Management*, 9(4), 389-405.
- Yalom, İ. (2001). *Varoluşçu psikoterapi*. Ankara: Kabalıcı Yayınevi.

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi,
Sayı/Issue: 2 – Sayfa / Page: 79-98
ISSN: 2630-600X VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 09.10.2018
Kabul/Accepted: 22.11.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

ELEKTRONİK TİCARETTE SATIŞLARA İLİŞKİN MUHASEBE İŞLEMLERİ*

ACCOUNTING TRANSACTIONS REGARDING SALES IN ELECTRONIC COMMERCE

Dr. Figen CANBAY ÇİĞDEM

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri
figencanbay@tarimkredi.org.tr

Doç. Dr. Yusuf Cahit ÇUKACI

İnönü Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme Bölümü
yusuf.cukaci@inonu.edu.tr

Öz

İnsanlık tarihi boyunca devam eden sosyal ve iktisadi hayattaki gelişmeler yirmi birinci yüzyıla gelindiğinde bilginin artan önemiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Belki de uygarlık tarihinin en hızlı dönüşümü bu noktada başlamıştır. Maddi sermayenin yerini zihinsel sermayenin almaya başlamasıyla birlikte bilgiye verilen önem artmıştır.

Bilginin değerinin anlaşılması ve yoğun bir şekilde kullanılması bilişim teknolojilerinde hızlı ve büyük gelişmeler meydana getirmiştir. Günlük hayatı kolaylaştıracak pek çok yeniliğin yanında bambaşka bir kavram olarak internet ortaya çıkmıştır.

1960'lı yılların başında askeri ve bilimsel araştırmaların sonucunda ortaya çıkan internet kavramının 1990'lı yıllarda ticaret alanında kullanılmasıyla birlikte elektronik ticaret gündeme gelmiştir.

Ticari faaliyetlerin elektronik ortamda gerçekleştirilmesini ifade eden elektronik ticaret, internetin kullanıldığı en önemli alanlardandır. Hacmi her geçen gün artan elektronik ticaret, işletmelerin yeni ekonomide rekabet üstünlüğü sağlayabilmeleri için önemli bir araçtır. Dünya çapında satış yapma imkanı, hizmet kalitesindeki artış, maliyetlerdeki düşüşler, araçların

* Bu çalışma Figen CANBAY ÇİĞDEM'in Elektronik Ticaret Uygulamalarının İşleyişi, Vergilendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

azalması, iřlem maliyetlerinin dūřūřu gibi pek çok avantajdan dolayı elektronik ticaret iřletmeler için bir gereklilik halini almıřtır.

Bu çalışmada elektronik ticarete satışlara ilişkin muhasebe işlemleri rneklemlerle işlenmeye alışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Elektronik Ticaret, Muhasebe, İnternet

Abstract

Developments in social and economic life that continued throughout the human history gained a different perspective when twenty-first century started. Maybe the fastest transformation of civilization history occurred at this point. The value given to information increased when a place of tangible capital replaced with cognitive capital.

Understanding the importance of information and intense usage of it, created rapid and big developments in information technologies. Besides many innovations that can make daily life easier, the internet occurred as a very different concept.

After the internet concept which occurred as a result of military and scientific investigations at the beginning of the 1960s, was started to be used in commerce fields, Electronic commerce came up.

Electronic commerce that expresses making commercial activities in electronic platform is one of the most important areas which internet is used. The electronic commerce whose volume increases day by day is an important tool for management to gain a competitive advantage in the new economy. Electronic commerce became a need for companies because of its so many advantages such as the opportunity to make sale worldwide, increase in the service quality, decreases on costs, number of brokers and on operation costs.

In this study, accounting transactions regarding sales on electronic commerce are handled with its examples.

Keywords: Electronic Commerce, Accounting, Internet

1. Elektronik Ticaret

Bilindiėi gibi ‘‘ticaret’’ ifadesi kavramsal olarak ‘‘mal veya hizmetin satın alınması ve satılması’’ işlemlerini kapsamaktadır. Bu sūrecin elektronik ortamda, internet üzerinde yapılması elektronik ticaret kavramını ortaya çıkarılmıştır (Korkmaz, 2002, 51).

Elektronik ticaret çeşitli uluslararası organizasyonlar tarafından farklı şekillerde tanımlanılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şoyledir:

Dūnya Ticaret rgütü (WTO) elektronik ticareti, ‘‘mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomūnikasyon ağları üzerinden yapılması’’ şeklinde tanımlamıştır (http://www.elektronikticaretrehberi.com/e-ticaret_genel_bilgiler.php#bolum_1.1, Kaynaktan 23.12.2010 tarihinde alınılmıştır).

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'na göre elektronik ticaret, “sayısallaştırılmış yazılı metin, ses ve görüntünün işlenmesi ve iletilmesine dayanan, kişileri ve kurumları ilgilendiren tüm ticari işlemlerdir (<http://www.etkk.gov.tr/genel.htm>, Kaynaktan 08.01.2011 tarihinde alınmıştır.)”

Birleşmiş Milletler Yönetim, Ticaret ve Ulaştırma Usullerini Kolaylaştırma Merkezi (UN-CEFACT) ise elektronik ticareti, “iş, yönetim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için yapılanmış ve yapılanmamış iş bilgilerinin, üreticiler, tüketiciler ve kamu kurumları ile diğer organizasyonlar arasında elektronik araçlar (Elektronik posta ve mesajlar, elektronik bülten panoları, www teknolojisi, akıllı kartlar, elektronik fon transferi, elektronik veri değişimi vb.) üzerinden paylaşılması” şeklinde tanımlamıştır (Yürüyen, 2003, 23).

Türkiye Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK)'nin bu konudaki tanımı şöyledir: “bilgisayar ağları aracılığı ile ürünlerin üretilmesi, tanıtımının, satışının, ödemesinin ve dağıtımının yapılmasıdır.” Yapılan işlemler, sayısal biçime dönüştürülmüş yazılı metin, ses ve video görüntülerinin işlenmesi ve iletilmesini içerir. Ayrıca, ticari sonuçlar doğuran ya da ticari faaliyetleri destekleyen eğitim, tanıtım-reklam, kamuoyunu bilgilendirme gibi amaçlar için elektronik ortamda yapılan işlemler de elektronik ticaret kapsamında değerlendirilmektedir (<http://www.etkk.gov.tr/genel.htm>, Kaynaktan 08.01.2011 tarihinde alınmıştır).

Elektronik ticaret, genellikle internet üzerinden alım-satım ile ilgilidir ya da bilgisayarların oluşturduğu ağ aracılığıyla mal ya da hizmetlerin kullanım hakkının veya sahipliğinin transferini kapsayan herhangi bir işlemin yürütülmesidir (Akar ve Kayahan, 2007, 21).

Başka bir tanıma göre elektronik ticaret, her türlü malın ve servisin bilgisayar teknolojisi, elektronik iletişim kanalları ve ilgili teknolojiler (akıllı kart- smartcard, elektronik fon transferi (EFT), POS terminalleri, faks gibi) kullanarak satılması ve satın alınmasını kapsayan bir kavramdır (Erbaşlar ve Dokur, 2008, 3).

Tüm bu açıklamalardan hareketle elektronik ticareti, iletişim ağları üzerinden elektronik ortamda mal ve hizmetlerin alım satımı biçiminde tanımlamak mümkündür.

2. Elektronik Ticarete Satışlara İlişkin Muhasebe Kayıtları

Elektronik ticaret ile birlikte muhasebe sisteminin özünde bir değişiklik olmamakla birlikte şekil değişikliği kaçınılmazdır. Tutulması zorunlu defterler ve çıkarılan tabloların elektronik

ortamlarda otomatik yapıldığı düşünöldüğünde, işlerde hızlanma, doğruluk oranının yüksekliği, kağıt ve kırtasiye tasarrufu gibi değişikliklerin olması mümkündür (Yükçü ve Gönen, 2009, 2).E-satış işlemlerinin muhasebeleştirilmesiyle klasik satış işlemlerinin muhasebeleştirilmesi arasında düzenlenecek belgeler, yapılacak kayıtlar ve kullanılacak hesaplar açısından esasında bir fark yoktur. Zira satış satıştır. Bunun “e-li” veya “e-siz” olması kullanılacak ana hesabı etkilemez (Can ve Karabınar, 2005, 29).

Tahsilat şekilleri gözönüne alındığında elektronik ticaret işlemlerine konu olan satışlar aşağıdaki gibi sınıflandırılabiliriz:

1. Kredi kartlı satışlar
2. Banka veya posta havalesi ile satışlar
3. Posta çeki ile satışlar
4. Mal teslimi nakit ödemeli satışlar.

2.1.Kredi Kartlı Satışlar

Günümüzde, paradan başka alternatif bir çok ödeme aracı söz konusudur. İşletmeler varlık edinimlerinde, gider ve borç ödemelerinde nakit yerine çek, senet vb. ödeme araçlarının yanında elektronik cüzdan denilen banka veya kredi kartlarıyla da ödeme yapabilmektedir (Can, 2005, 211).

Tek düzen hesap planının kullanımı ile ilgili olarak karışıklık yaratan konulardan biride, kredi kartlı satışların muhasebeleştirilmesinde yaşanmaktadır. Bu karışıklıklardan birisi POS hesabına geçen paranın hangi hesapta takip edileceği, bir diğeri de bankaya ödenen komisyon bedelinin kaydedileceği hesaptır (Özkan ve Özen, 2011, 130).

Elektronik ticarete en yaygın ödeme aracı olan kredi kartlı satışların muhasebeleştirilmesi aşamasında kullanılacak hesap konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Kullanılması gereken hesabın “108 Diğer Hazır Değerler” olması gerektiğini düşünenlerle birlikte “127 Diğer Ticari Alacaklar” hesabının kullanılması gerektiğini savunanlarda bulunmaktadır. Tüm bu görüşlerin yanında Tek Düzen Hesap Planında yer almayan yeni hesapların kullanılması yönünde de fikirler mevcuttur. Kredi kartlı satışların elektronik ticarete önemli bir yeri olması nedeniyle çalışmamızın bu kısmında kredi kartlı satışların hesaplara geçiş süresi ve söz konusu işlem için katlanılan komisyon göz önüne alınarak “104 Kredi Kartı Slipleri”, “123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar” ve “223 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar” hesapları kullanılmıştır. Yine çalışmamızın bu kısmında kredi kartlı satışların tahsili esnasında bankayla yapılan anlaşma gereği belirli bir vade söz konusuysa “123 Kredi Kartlı

Satışlardan Alacaklar” ve “223 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar” hesapları, tahsilat esnasında vade söz konusu olmuyorsa “104 Kredi Kartı Slipleri” hesabı kullanılacaktır.

2.1.1. Tek Çekimli Kredi Kartlı Satışların Muhasebeleştirilmesi

Kredi kartlı satışlar satış bedelinin hesaplara geçiş süresi dikkate alınarak aşağıdaki gibi örneklendirilebilir:

Örnek 1: Tek çekimli komisyonuz, hazır değer niteliğinde satış

Firma tarafından müşteriye 01.03.2018 tarihinde 123 nolu fatura ile 200 TL + 36 TL KDV’li mal satılmış, müşteri ödemede kredi kartını kullanmıştır. Satış bedeli hesaplara 3 gün içinde komisyonuz geçmektedir.

01/03/2018			
104 Kredi Kartı Slipleri	236,00		
104.01.0001.0123 Müşteri Hesabı			
600 Yurt İçi Satışlar		200,00	
391 Hesaplanan KDV		36,00	
Kredi kartı ile komisyonuz satış			
04/03/2018			
102 Bankalar	236,00		
104 Kredi Kartı Slipleri		236,00	
104.01.0001.0123 Müşteri Hesabı			
Kredi kartlı satış bedelinin hesaba geçmesi			

Örnek 2: Tek çekimli komisyon bedeli müşteriye yansıtılan, hazır değer niteliğinde satış

Firma tarafından müşteriye 01.03.2018 tarihinde 124 nolu fatura ile 200 TL + 36 TL KDV’li mal satılmış, müşteri ödemede kredi kartını kullanmıştır. Satış bedeli hesaplara 3 gün içinde % 3 komisyonlu geçmekte olup komisyon bedeli müşteriye fatura edilmektedir.

01/03/2018			
104 Kredi Kartı Slipleri	243,08		
<i>104.01.0001.0124 Müşteri Hesabı</i>			
600 Yurt İçi Satışlar		200,00	
643 Komisyon Gelirleri		6,00	
391 Hesaplanan KDV		37,08	
Kredi kartı ile %3 komisyonlu satış			
04/03/2018			
102 Bankalar	237,08		
653 Komisyon Giderleri	6,00		
104 Kredi Kartı Slipleri		243,08	
<i>104.01.0001.0124 Müşteri Hesabı</i>			
Kredi kartlı satıř bedelinin hesaba gećmesi			

Örnek 3: Tek çekimli, komisyon bedeli müşteriye yansıtılmayan, hazır değer niteliğinde satış

Firma tarafından müşteriye 01.03.2018 tarihinde 125 nolu fatura ile 200 TL + 36 TL KDV'li mal satılmış, müşteri ödemede kredi kartını kullanmıştır. Satış bedeli hesaplara 3 gün içinde % 3 komisyonlu geçmekte olup komisyon bedeli müşteriye yansıtılmamaktadır.

01/03/2018			
104 Kredi Kartı Slipleri	236,00		
<i>104.01.0001.0125 Müşteri Hesabı</i>			
600 Yurt İçi Satışlar		200,00	
391 Hesaplanan KDV		36,00	
Kredi kartı ile %3 komisyonlu satış			
04/03/2018			
102 Bankalar	229,12		
653 Komisyon Giderleri	6,88		
104 Kredi Kartı Slipleri		236,00	
<i>104.01.0001.0125 Müşteri Hesabı</i>			
Kredi kartlı satıř bedelinin hesaba gećmesi			

Örnek 4: Tek çekimli vadeli nitelikli satış

Firma tarafından müşteriye 01.03.2018 tarihinde 126 nolu fatura ile 200 TL + 36 TL KDV'li mal satılmış, müşteri ödemede kredi kartını kullanmıştır. Satış bedeli hesaplara 30 gün içinde komisyonsuz geçmektedir.

01/03/2018			
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	236,00		
<i>123.01.0001.0126 Müşteri Hesabı</i>			
600 Yurt İçi Satışlar		200,00	
391 Hesaplanan KDV		36,00	
Kredi kartı ile vadeli satış			
01/04/2018			
102 Bankalar	236,00		
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	236,00		
<i>123.01.0001.0126 Müşteri Hesabı</i>			
Kredi kartlı satış bedelinin hesaba geçmesi			

Örnek 5: Tek çekimli, komisyonuz, iskontolu, hazır değer niteliğinde satış

Firma tarafından müşteriye 01.03.2018 tarihinde 127 nolu fatura ile 200 TL + 36 TL KDV'li mal satılmış, müşteri ödemede kredi kartını tek çekimle kullanmıştır. Müşteriye tek çekim alışından dolayı % 2 iskonto uygulanmıştır. Kartlı satış bedeli hesaplara 3 gün içinde komisyonuz olarak geçmektedir.

Düzenlenen Fatura Örneği;

Mal Bedeli.....	200,00
İskonto.....	5,82
Net Satış.....	194,18
KDV % 18.....	34,96
Genel Toplam.....	229,14

01/03/2018			
104 Kredi Kartı Slipleri	229,14		
<i>104.01.0001.0127 Müşteri Hesabı</i>			
600 Yurt İçi Satışlar		194,18	
391 Hesaplanan KDV		34,96	
Kredi kartı ile iskontolu satış			
04/03/2018			
102 Bankalar	229,14		
104 Kredi Kartı Slipleri		229,14	
<i>104.01.0001.0127 Müşteri Hesabı</i>			
Kredi kartlı satış bedelinin hesaba geçmesi			

2.1.2. Taksitlendirilmiş Kredi Kartlı Satışlar**Örnek 6: Döner varlık niteliğinde ticari alacağın oluşması**

Firma tarafından müşteriye 01.03.2018 tarihinde kredi kartına 5 eşit taksitle 1.000 TL +% 18 KDV'li mal satılmıştır.

01/03/2018			
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	1.180,00		
<i>123.01.0001.0128 Müşteri Hesabı</i>			
600 Yurt İçi Satışlar		1.000,00	
391 Hesaplanan KDV		180,00	
Kredi kartı ile taksitli satış			
01/03/2018			
102 Bankalar	236,00		
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar		236,00	
<i>123.01.0001.0128 Müşteri Hesabı</i>			
Kredi kartlı satış 1/5 taksitin hesaba geçmesi			

Örnek 7: İlk aylar ödemesiz, döner varlık niteliğinde ticari alacağın oluşması

Firma tarafından müşteriye 01.03.2018 tarihinde kredi kartına ilk 3 ay ödemesiz 9 ay eşit taksitle 1.000 TL +% 18 KDV'li mal satılmıştır.

01/03/2018			
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	1.180,00		
<i>123.01.0001.0129 Müşteri Hesabı</i>			
600 Yurt İçi Satışlar		1.000,00	
391 Hesaplanan KDV		180,00	
Kredi kartı ile iskontolu satış			
01/06/2018			
102 Bankalar	131,12		
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar		131,12	
<i>123.01.0001.0129 Müşteri Hesabı</i>			
Kredi kartlı satış 1/9 taksitin hesaba geçmesi			

Örnek 8: İlk aylar ödemesiz kısmen döner varlık, kısmen duran varlık niteliğinde ticari alacağın oluşması

Firma tarafından müşteriye 01.03.2018 tarihinde kredi kartına ilk 3 ay ödemesiz 12 ay eşit taksitle 1.000 TL +% 18 KDV'li mal satılmıştır.

01/03/2018			
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	688,33		
<i>123.01.0001.0130 Müşteri Hesabı</i>			
223 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	491,67		
<i>223.01.0001.0130 Müşteri Hesabı</i>			
600 Yurt İçi Satışlar		1.000,00	
391 Hesaplanan KDV		180,00	
İlk aylar ödemesiz kredi kartı ile satış			
01/06/2018			
102 Bankalar	98,33		
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	98,33		
<i>123.01.0001.0130 Müşteri Hesabı</i>			
Kredi kartlı satış 1/12 taksitin hesaba geçmesi			
31/12/2018			
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	491,67		
<i>123.01.0001.0130 Müşteri Hesabı</i>			
223 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	491,67		
<i>223.01.0001.0130 Müşteri Hesabı</i>			
Son beş ay tahsil süresi 12 ay altına düştüğünde yapılacak kayıt			

Örnek 9: Taksitlendirme pozisyonuna göre dönen ve duran varlık niteliğinde ticari alacağın oluşması

Firma tarafından müşteriye 01.03.2018 tarihinde kredi kartına 24 ay eşit taksitle 2.000 TL +% 18 KDV'li mal satılmıştır.

01/03/2018			
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	903,33		
<i>123.01.0001.0131 Müşteri Hesabı</i>			
223 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	1.456,67		
<i>223.01.0001.0131 Müşteri Hesabı</i>			
600 Yurt İçi Satışlar		2.000,00	
391 Hesaplanan KDV		360,00	
Kredi kartı ile taksitli satış			
01/03/2018			
102 Bankalar	98,33		
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	98,33		
<i>123.01.0001.0131 Müşteri Hesabı</i>			
Kredi kartlı satış 1/12 taksitin hesaba geçmesi			
31/12/2019			
123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	196,68		
<i>123.01.0001.0131 Müşteri Hesabı</i>			
223 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar	196,68		
<i>223.01.0001.0131 Müşteri Hesabı</i>			
Son iki ay tahsil süresi 12 ay altına düştüğünde yapılacak kayıt			

2.2. Banka veya Posta Havalesi ile Satış

Elektronik ticarete konu olan satış tekniklerinden biride banka havalesi ya da posta havalesi ile satıştır. M¼řteri satış bedelini posta havalesi ya da banka havalesi yoluyla işletmeye g¼nderdikten sonra satış işlemine konu olan malın sevkiyatı yapılır. Kimi zaman işletme s¼z konusu işleme ait dekontun fakslanmasını da m¼řteriden talep edilebilmektedir.

rnek 10: M¼řteri 01.03.2018 tarihinde sipariş sepetine attığı % 18 KDV dahil 236 TL tutarındaki mal bedeli için banka havalesi ¼ıkartmış ve dekontu firmaya fakslamıştır.

a)	Havale bedelinin aynı g¼n hesaplara ge¼tiđi varsayılır ise:		
	01/03/2018		
	102 Bankalar	236,00	
	102.01.0001 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar		
	600 Yurt İçi Satışlar		200,00
	391 Hesaplanan KDV		36,00
	Banka havalesi ile mal satışı		
b)	Havale bedelinin izleyen g¼n hesaplara ge¼tiđi varsayılır ise:		
	02/03/2018		
	120 Alıcılar	236,00	
	600 Yurt İçi Satışlar		200,00
	391 Hesaplanan KDV		36,00
	Banka havalesi ile mal satışı		

rnek 11: Banka havalesine iskonto yapılması

M¼řteri 01.03.2018 tarihinde aşağıda belirtilen satış opsiyonlu r¼n¼, % 3 banka havalesi ile iskontolu kısmını tıklayarak siparişini vermiş ve banka havale bedelinin firmanın hesaplarına ge¼tiđi teyidi alınmıştır. Sipariş fatura edilerek m¼řteriye sevk edilmiştir.

Mal Bedeli	1.000,00
% 3 iskonto	33,33
Net Satış Bedeli	966,67
% 18 KDV	174
Genel Toplam	1.140,67

01/03/2018			
102 Bankalar		1.140,67	
<i>102.01.0001 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar</i>			
600 Yurt İçi Satışlar			966,67
391 Hesaplanan KDV			174,00
Banka havalesi ile iskontolu mal satışı			

2.3. Posta Çekine Taksitlendirilerek veya Tek Çekimli Satışlar

Bu satış tekniğinde müşteri satış bedelini posta çeki numarasına yatırdıktan sonra mal sevkiyatı gerçekleşmektedir. Elektronik ticarete özellikle yayın satışı işlemlerinde posta çeki ile satış tekniği yaygın olarak kullanılmaktadır. Satış bedeli tek çekim ödemeli posta çekleriyle tahsil edilebildiği gibi taksitlendirilmiş posta çekleriyle tahsilatta mümkündür.

Örnek 12: Tek ödemeli posta çek bedelinin hesaplara geçtiği teyidi ile sipariş sevki

Satış bedeli 200TL + % 18 KDV olan mal bedelinin 01.03.2018 tarihinde posta çeki ile hesaba yatırıldığı bilgisi firmaya ulaşmış, firma tarafından teyit edilmiş, düzenlenen fatura ile mal, müşteriye sevk edilmiştir.

01/03/2018			
108 Diğer Hazır Değerler		236,00	
<i>108.01 Tahsil Edilecek Posta Çekleri</i>			
600 Yurt İçi Satışlar			200,00
391 Hesaplanan KDV			36,00
Posta çeki ile mal satışı			

Örnek 13: Taksitlendirilmiş ön ödemesiz posta çekli satışlar

Satış bedeli 2.000 + % 18 KDV olan mal 01.03.2018 tarihinde sevk edilmiştir. Düzenlenen faturanın eşit taksitlerle tahsili için düzenlenen 12 adet posta çeki sevk edilen mal ile birlikte müşteriye gönderilmiştir.

01/03/2018			
125 Posta Çekli Satışlardan Alacaklar		2.360,00	
600 Yurt İçi Satışlar			2.000,00
391 Hesaplanan KDV			360,00
Posta çeki ile mal satışı			

2.4. Mal Teslimi Nakit Ödemeli Satışlar

Elektronik ticarete bir diğer satış yöntemi mal teslimi nakit ödemeli satışlardır. Müşteri tarafından sanal ortamda beğenilip sipariş edilen ürün, kargo şirketleri aracılığıyla müşteriye gönderilmektedir. Müşteri teslim aldığı malın bedelini söz konusu malı teslim eden kargo firmasına nakit ödemektedir.

Örnek 14.Ödemesi mal teslim şartlı satış işlemi aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

- 01.03.2018 tarihinde kargo şirketi ile gönderilen mal için düzenlenen fatura % 18 KDV dahil 1.180 TL'dir.
- 03.03.2018 tarihinde müşterinin kargo şirketine ödeme yaparak söz konusu siparişi teslim aldığı bilgisi firmaya ulaşmıştır.
- Yapılan anlaşma gereği kargo şirketi firma adına tahsil ettiği bedelleri 05.03.2018 tarihinde firmanın banka hesaplarına yatırmıştır.
- Bankadan alınan hesap özetinde teslim edilen mal bedellerinin firmanın hesaplarına geçtiği görölmektedir.

01/03/2018			
120 Alıcılar	1.180,00		
600 Yurt İçi Satışlar		1.000,00	
391 Hesaplanan KDV		180,00	
Sipariş edilen malın fatura edilerek gönderilmesi			
03/03/2018			
136 Diğer eşitli Alacaklar	1.180,00		
<i>136.01 Kargo şirketi</i>			
120 Alıcılar		1.180,00	
Malın teslim bilgisinin kargo şirketince dekont edilmesi			
05/03/2018			
102 Bankalar	1.180,00		
136 Diğer eşitli Alacaklar			1.180,00
<i>136.01 Kargo şirketi</i>			
Mal bedelinin banka hesabına geçmesi			

2.5. Pazarlama Satış Dağıtım Giderleri

Elektronik ticarete konu olan işletmelerin birçoğu özellikle maliyet avantajından dolayı siparişlerin müşterilere dağıtımı aşamasında dış kaynaklardan hizmet alırlar. Bu aşamada devreye kargo firmaları girmektedir. Çoğu zaman belirli bir tutarın üzerindeki alış verişler için kargo ücreti işletmeler tarafından karşılanır. İşletmeler tarafından bu çerçevede yapılan kargo harcamaları Pazarlama Satış Dağıtım Giderleri olarak işlem görür.

Örnek 15: Nakliye Ücretinin İşletmeye Ait Olması

1.000,00 TL +% 18 KDV'li ticari mal 01.03.2018 tarihinde kredi kartına tek çekim yapılarak satılmış, kargo şirketine % 18 KDV dahil 36,00 TL ödenmiştir.

01/03/2018		
104 Kredi Kartı Slipleri	1.180,00	
<i>104.01.0001.0132 Müşteri Hesabı</i>		
600 Yurt İçi Satışlar		1.000,00
391 Hesaplanan KDV		180,00
Kredi kartı ile satış		
01/03/2018		
760 Pazarlama Satış ve Dağıtım Giderleri	30,50	
191 İndirilecek KDV	5,52	
100 Kasa		36,02
Kargo şirketine ödenen nakliye bedeli		

Örnek 16: Nakliye Ücretinin Alıcı Tarafınca Ödenmesi

1.0 TL +% 18 KDV'li ticari mal 01.03.2018 tarihinde kredi kartına tek çekim yapılarak satılmıştır. Nakliye bedeli müşteri tarafından ödenecektir.

01/03/2018		
104 Kredi Kartı Slipleri	1.180,00	
<i>104.01.0001.0133 Müşteri Hesabı</i>		
600 Yurt İçi Satışlar		1.000,00
391 Hesaplanan KDV		180,00
Kredi kartı ile satış		

Örnek 17: Nakliye Ücretinin Müşteriye Fatura Edilmesi

1.000 TL +% 18 KDV'li ticari mal kredi kartına tek çekim yapılarak 01.03.2018 tarihinde satılmış, kargo şirketine % 18 KDV dahil 36 TL nakliye bedeli ödenmiştir. Ödenen nakliye bedeli müşteriye fatura edilmiştir.

01/03/2011			
104 Kredi Kartı Slipleri	1.216,00		
<i>104.01.0001.0134 Müşteri Hesabı</i>			
600 Yurt İçi Satışlar		1.000,00	
649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar		30,50	
391 Hesaplanan KDV		185,50	
Kredi kartı ile satış			
05/03/2018			
760 Pazarlama Satış ve Dağıtım Giderleri	30,50		
191 İndirilecek KDV	5,50		
100 Kasa		36,00	
Kargo şirketine ödenen nakliye bedeli			

Örnek 18: Nakliye Giderlerinin Anlaşmalı Nakliye Şirketlerine Belirli Zamanlarda Ödenmesi

1.000 TL +% 18 KDV'li ticari mal 01.03.2018 tarihinde kredi kartına tek çekim yapılarak satılmış, kargo şirketine % 18 KDV dahil 36 TL borçlanılmıştır. Anlaşma gereği nakliye şirketine nakliye bedelleri aylık olarak ödenmektedir.

01/03/2018			
104 Kredi Kartı Slipleri	1.180,00		
<i>104.01.0001.0135 Müşteri Hesabı</i>			
600 Yurt İçi Satışlar		1.000,00	
391 Hesaplanan KDV		180,00	
Kredi kartı ile satış			
05/03/2018			
760 Pazarlama Satış ve Dağıtım Giderleri	30,50		
191 İndirilecek KDV	5,50		
100 Kasa		36,00	
Kargo şirketine ödenen nakliye bedeli			

Örnek 19: Bayi Adına Nakliye Bedelinin Firma Tarafından Ödenmesi

1.000 TL +% 18 KDV'li ticari mal 01.03.2018 tarihinde bayiye satılmıştır. Nakliye bedeli kargo şirketine bayi adına % 18 KDV dahil 36 TL olarak ödenmiştir. Anlaşma gereği bayilere yapılan satışlar ve nakliye bedelleri her ayın son günü çekle tahsil edilmektedir.

01/03/2011			
120 Alıcılar		1.216,00	
600 Yurt İçi Satışlar			1.000,00
391 Hesaplanan KDV			180,00
100 Kasa			36,00
Bayilere yapılan satış			

Örnek 20: Satış İade Nakliye Bedelinin Ödenmesi

Daha önce satışı yapılan % 18 KDV dahil 500 TL değerindeki ticari mal müşteri tarafından 01.03.2018 tarihinde firmaya iade edilmiştir. İade edilen mala ait, kargo şirketine nakliye bedeli olarak % 18 KDV dahil 36 TL ödeme yapılmıştır. Mal bedeli müşteri hesabına havale edilecektir.

01/03/2018			
610 Satıştan İadeler		423,72	
191 İndirilecek KDV		76,28	
120 Alıcılar			500,00
Satıştan iade edilen ticari mal			
01/03/2018			
760 Pazarlama Satış ve Dağıtım Giderleri		30,50	
191 İndirilecek KDV		5,50	
100 Kasa			36,00
Kargo şirketine ödenen nakliye bedeli			

2.6. Promosyonlu Satışlar, Numune Ürünler ve Muhasebeleştirilmesi

Bir malın geniş kitlelere tanıtılması amacıyla yapılan çalışmalar promosyon kapsamında değerlendirilmektedir. Günümüz rekabetçi şartları işletmeleri promosyonlu satışlara ve numune ürünlere yönlendirmiştir. Gerek rekabette avantaj elde edebilmek, gerekse faaliyet hacmini arttırmak amacıyla işletmeler satışını yaptıkları ürünlerin yanında farklı ürünleri de promosyon olarak vermektedirler. Promosyon ürünlerinin yanı sıra satışı yapılan ürünleri ya da tanıtımı yapılmak istenen yeni ürünleri bir bedel tahsil edilmeksizin potansiyel müşterilere dağıtabilmektedirler. Bu kapsamdaki çalışmalar için işletmeler ciddi bütçeler ayırmaktadırlar. Promosyon veya numune ürün uygulamaları işlemler için “Pazarlama Satış Dağıtım Giderleri” kapsamındadır.

Örnek 21:

a. İşletme, satışını yaptığı ürünlerin yanında promosyon ürünü olarak verilmek üzere 01.03.2018 tarihinde 10.000 TL + % 20 KDV tutarında malı peşin almıştır.

b. İşletme, 40.000 TL + % 8 KDV tutarında malı 05.03.2018 tarihinde banka havalesi yolu ile peşin satmıştır. Satılan ürünlerle birlikte alınan promosyon ürünlerinin tamamı dağıtılmıştır.

c. İşletme, satışını yaptığı ürünlerin yanında promosyon ürünü olarak verilmek üzere 01.04.2018 tarihinde 4.000 TL + %8 KDV tutarında malı peşin almıştır.

d. İşletme 05.04.2018 tarihinde 20.000 TL + % 20 KDV tutarında malı banka havalesi ile peşin satmıştır. Satılan ürünlerle birlikte alınan promosyon ürünlerinin tamamı dağıtılmıştır.

e. İşletme 01.05.2018 tarihinde yılbaşında dağıtmak üzere 6.000 TL + % 20 KDV tutarında eşantiyon ürünü satın almıştır.

f. Satın alınan eşantiyonların tamamı dağıtılmıştır.

g. Müşterilerin test amaçlı kullanması ve ürünün tanıtılabilmesi amacıyla stoklarda yer alan 8.000 TL değerindeki ürün 05.05.2018 tarihinde bedelsiz ve numune olarak müşterilere gönderilmiştir.

01/03/2018			
157 Diğer Stoklar	10.000,00		
<i>157.01 Promosyon Ürünleri</i>			
191 İndirilecek KDV	2.000,00		
100 Kasa		12.000,00	
Satın alınan promosyon ürünleri			
05/03/2018			
102 Bankalar	43.200,00		
600 Yurt İçi Satışlar		40.000,00	
391 Hesaplanan KDV		3.200,00	
Banka havalesi yoluyla satış			
05/03/2018			
760 Pazarlama Satış Dağıtım Giderleri	11.200,00		
157 Diğer Stoklar	10.000,00		
<i>157.01 Promosyon Ürünleri</i>			
391 Hesaplanan KDV		1.200,00	
(%20-%8=%12) 10.000%12			
Satın alınan promosyon ürünlerinin dağıtılması			
01/04/2018			
157 Diğer Stoklar	4.000,00		
<i>157.01 Promosyon Ürünleri</i>			
191 İndirilecek KDV	320,00		
100 Kasa		4.320,00	
Satın alınan promosyon ürünleri			
05/04/2018			
102 Bankalar	24.000,00		
600 Yurt İçi Satışlar		20.000,00	
391 Hesaplanan KDV		4.000,00	
Banka havalesi yoluyla satış			
05/04/2018			
760 Pazarlama Satış Dağıtım Giderleri	4.000,00		
157 Diğer Stoklar	4.000,00		
<i>157.01 Promosyon Ürünleri</i>			
Satın alınan promosyon ürünlerinin dağıtılması			

01/05/2018			
157 Diğer Stoklar	6.000,00		
157.01 Eşantıyonlar			
191 İndirilecek KDV	1.200,00		
100 Kasa		7.200,00	
Satın alınan eşantıyon ürünleri			
05/05/2018			
760 Pazarlama Satış Dağıtım Giderleri	6.000,00		
157 Diğer Stoklar	6.000,00		
157.01 Eşantıyonlar			
Satın alınan promosyon ürünlerinin dağıtılması			
05/05/2018			
760 Pazarlama Satış Dağıtım Giderleri	8.000,00		
153 Ticari Mallar		8.000,00	
Stoklardaki ticari malın numune olarak dağıtılması			

2.7. Satış İadeleri ve Satış İadelerinin Muhasebeleştirilmesi

İşletmelerin satışını yaptıkları ürünler, satıştan sonra; ürünün istenilen kalitede olmaması ya da kusurlu olması gibi pek çok nedenle müşteri tarafından iade edilebilmektedir. Özellikle elektronik ticarete konu olan sanal ortamdaki satışlar satış iadelerine sık sık konu olabilmektedir. Sanal ortamda satış yapan işletmelerin pek çoğu güven unsurunu geliştirmek maksadıyla hiç bir şart aramaksızın iade edilmek istenen ürünleri geri almaktadır. Satış iadelerinde alıcı tarafı işletmeye eğer iade faturası düzenlemek zorundadır. Alıcı tarafı fatura kullanma mecburiyeti olmayan şahıslar veya kurumlarsa, satıcı firma tarafından gider pusulası düzenlenecektir. Düzenlenen gider pusulasına istinaden ürün bedeli alıcıya iade edilerek gerekli muhasebe kayıtları yapılacaktır.

Örnek 22: Firma tarafından daha önce satışı yapılan % 18 KDV dahil 500 TL ticari mal müşteri tarafından 01/06/2018 tarihinde firmaya iade edilmiştir. İade edilen ürünle beraber iade faturası düzenlenmiştir.

01/06/2018			
610 Satıştan İadeler	423,72		
191 İndirilecek KDV	76,28		
120 Alıcılar		500,00	
Satıştan iade edilen ticari mal			

2.8. Arızalı veya Beğenilmeyen Ürünün Değiştirilmesi

İşletmeler satışını yaptıkları ürünlerin arızalı olması veya beğenilmemesi halinde söz konusu ürünleri iade alarak müşteri talepleri doğrultusunda yenisi ile değiştirebilmektedirler. İade alınan ürünlerle birlikte varsa düzenlenen iade faturaları yoksa işletme tarafından düzenlenen gider pusulaları muhasebe kayıtlarına alınmaktadır. Sonrasında yeniden yollanan ürünlerin faturaları düzenlenerek müşteriye gönderilecektir.

Örnek 23:

- a) Firma 01.05.2018 tarihinde % 18 KDV dahil 600 TL'ye banka havalesi ile televizyon satmıştır.
- b) Müşteri 04.05.2018 tarihinde satın almış olduğu televizyonun arızalı çıktığını firmaya bildirerek iade talep etmiştir. İsteği kabul edilmiş ve iade edilen televizyon yerine üç gün içinde temin edilen yeni televizyon teslim edilmiştir.

01/05/2018			
102 Bankalar		600,00	
600 Yurt İçi Satışlar			508,48
391 Hesaplanan KDV			91,52
Cihaz satışı			
04/05/2018			
610 Satıştan İadeler		508,48	
391 Hesaplanan KDV		91,52	
120 Alıcılar			600,00
Cihazın iade alınması			
07/05/2018			
120 Alıcılar		600,00	
600 Yurt İçi Satışlar			508,48
391 Hesaplanan KDV			91,52
Cihazın değiştirilmesi			

Sonuç

İnternet teknolojilerinin sürekli gelişimi doğrultusunda her geçen gün adından daha fazla söz ettiren elektronik ticaret kavramı, günümüz işletmeleri açısından klasik ticaret anlayışına alternatif bir uygulama olmuştur. Bireylerin gerek zamandan tasarruf etmek gerekse maliyetleri düşürebilmek için elektronik ticarete yönelmeleriyle işletmeler de ticari faaliyetlerini elektronik ortama taşımışlardır.

İşleyişi açısından klasik ticaret anlayışından farklılık gösteren elektronik ticaret, firmaların geleneksel yapılarından uzaklaşarak farklı bir örgüt yapısına dönüşümünü gerekli kılmıştır. İşletmeler bu doğrultuda yeni teknolojilere yatırım yapma yoluna gitmişlerdir. Değişen ticaret anlayışı ile birlikte ticarete konu olan geleneksel

araçların yanında internet kullanımının da artmasıyla elektronik ticarete özgü yeni araçlar gündeme gelmiştir. Geleneksel uygulamaların yanında yeni uygulamaları da bünyelerinde toplayabilen işletmeler daha düşük maliyetli, daha etkin ve daha hızlı ticaret yapma şansı bulmuşlardır. Tüm bunların yanında elektronik ticarete taraf olan alıcı, satıcı, kamu ve özel sektör kuruluşları söz konusu teknolojik gelişmelere dahil olabildikleri ölçüde rekabette üstünlük sağlayabileceklerdir.

Farklı sistem yapısı ve geniş uygulama alanı olan elektronik ticaret, türleri itibarıyla de klasik ticaretten ayrılmakta olup, ticarete konu olan tarafların ticaret sürecinde daha etkin rol almalarını sağlamıştır. Aynı zamanda elektronik ticaret işlemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, kağıt para kullanımına ek olarak plastik para ve sanal para uygulamaları da önemli ölçüde artmıştır. Elektronik ticaret sayesinde işletmeler hem maliyetlerde düşüşe geçmiş hem de dünya pazarına açılma şansı yakalayabilmişlerdir.

Elektronik ticaretin muhasebeleştirilmesi temelde klasik ticaretin muhasebeleştirilmesinden farklı olmamakla birlikte bazı noktalarda farklılıklar oluşturabilmektedir. Özellikle kredi kartı ile yapılan satışların elektronik ticarete konu olan satışların büyük bir kısmını teşkil etmesi nedeniyle kredi kartları ile yapılan satışlar için “104 Kredi Kartı Slipleri”, “123 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar” ve “223 Kredi Kartlı Satışlardan Alacaklar” gibi Tek Düzen Hesap Planında hali hazırda bulunmayan yeni hesapları kullanmaları işletmelerin yararına olacaktır. Bunun yanında elektronik ticarete kullanılan banka veya posta havalesi ile satışlar, posta çeki ile yapılan satışlar ve mal teslimi nakit ödemeli satışlarda muhasebe kayıtları açısından farklılıklar bulunmayacaktır. Elektronik ticaret yapabilmek için işletmelerin katlandığı maliyetlerin yanında, ürün ve ürün tesliminin getirdiği farklılıklar da muhasebe sistemine yansımıştır. İşletmelerin bu farklılıkları göz önüne alarak muhasebe sistemlerinde gerekli değişiklikleri yapmaları zorunluluk halini almıştır.

Sonuç olarak elektronik ticaret işletmelere günümüz rekabet şartlarında önemli avantajlar sağlayan bir araç olmuştur. Gelişen teknoloji işletmeleri elektronik ticaret uygulamalarının gerekleri doğrultusunda değişiklikler yapmaya yönlendirmiştir. Bunların yanında elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda dünya çapında yapılan düzenlemeler devam etmektedir. Aynı zamanda işletmeler elektronik ticaret işletmelerinin muhasebeleştirilmesinde yeni yapının getirdiği değişiklikleri göz önüne alarak muhasebe yapılarında gerekli düzenlemeleri yapmalıdırlar. Ticaret anlayışına çok farklı bir boyut kazandıran elektronik ticaret, gerekli teknolojik

standartlara ulaşıp vergi ve muhasebe yapılarında gerekli değişimleri sağlayabilen ÷lkelerde gerek bireyler ve şletmeler gerekse s÷z konusu devletler için önemli bir kavram olmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Akar, E. ve Kayahan, C. (2007). Elektronik Ticaret ve Elektronik İş Uygulamalar, Modeller, Stratejiler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Can, A. V. (2005). Alternatif Ödeme Yöntemleri ve Muhasebe Kayıtları. Mali Çözüm Dergisi, S. 71.
- Can, A. V. ve Karabınar, S. (2005). E-Satış İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Hesapların Eleştirisi, E-Yaklaşım Dergisi, S. 29.
- Erbaşlar, G. ve Dokur, Ş. (2008). Elektronik Ticaret. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Korkmaz, N. (2002). Sorularla İnternet Ve E-Ticaret Rehberi, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özkan, Ö. ve Özen, İ. (2011) Kredi Kartı İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Kredi Kartıyla Yapılan Hile Türleri ve Cezai Müeyyideler. Mali Çözüm Dergisi.
- Yükçü, S. ve Gönen, S. (2009). Türkiye’de Elektronik Ticaretin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Uygulama Önerileri. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt.23, S.2.
- Yürüyen, U. M. (2003). Deniz Ticaretinde Elektronik Satış Yönetimi, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
http://www.elektronikticaretrehberi.com/e-ticaret_genel_bilgiler.php#bolum_1.1Kaynaktan 23.12.2010 tarihinde alınmıştır. <http://www.etkk.gov.tr/genel.htm> Kaynaktan 08.01.2011 tarihinde alınmıştır.

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi,
Sayı/Issue: 2 – Sayfa / Page: 99-114
ISSN: 2630-600X VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 19.10.2018
Kabul/Accepted: 27.11.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

**FİNANS, BANKACILIK VE SİGORTACILIK BÖLÜMÜ
ÖĞRENCİLERİNİN STAJA BAKIŞ AÇILARI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA: GEVAŞ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ¹**

***A RESEARCH ON THE INTERNSHIP OUTLOOK OF FINANCE,
BANKING AND INSURANCE DEPARTMENT STUDENTS:
GEVAS VOCATIONAL SCHOOL SAMPLE***

Öğr. Gör. Dr. Murat KARA

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Gevaş Meslek Yüksekokulu

Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü

m.kara@yyu.edu.tr

Öğr. Gör. Erdal DEMİR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Gevaş Meslek Yüksekokulu

Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü

erdaldemir@yyu.edu.tr

Öz

Serbest piyasa ekonomisinin en önemli finansal kuruluşları olan bankalar ve sigortalar, kendi alanlarında birçok hizmeti sunan ekonomik kuruluşlardır. Günümüzde gerçek kişilerden tüzel kişilere kadar herkes banka ve sigorta şirketleri ile ekonomik anlamda ilişki içindedir. Bu sebeptendir ki bu sektörde meydana gelebilecek bir olumsuzluk, ekonomik kriz toplumun tamamına yakınına etkileyecektir. Meydana gelebilecek bu olumsuzlukların önüne geçebilmenin bir yolu da sektör hakkında gerekli bilgi ve uzmanlığa sahip kalifiyeli elamanları istihdam etmektir.

¹Bu makale II. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Kongresi (BILMES 2018) 5-8 Temmuz 2018'de Nevşehir 'de düzenlenen kongrede sözlü özet bildiri olarak sunulmuştur.

Meslek yüksekokulları bu alanda yetiştirdiği öğrencilerle bu gereksinimin karşılanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Öğrencilere verilen teorik bilgilerin yanı sıra yapılan zorunlu staj uygulaması, bölüm ğrencilerinin mesleğe dair tecrübe kazanmasını, iş hayatının gerçek yüzünü görmesi, işteki uygulamalar ile okulda öğrendikleri teorik bilgileri karşılaştırma olanağı bulması ve uygulaması ile teoriyi harmanlayarak daha kalifiyeli eleman yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Yapılan araştırmada anket yöntemi yüz yüze uygulanmış olup, Gevaş Meslek Yüksekokulu Finans, Bankacılık ve Sigortacılık bölümü ğrencilerinin yaptıkları zorunlu yaz stajına bakış aıllarını, görüş ve dşncelerini ölçmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Banka, Sigorta, Staj

Abstract

The most important financial institutions of the free market economy are banks and insurance companies, which provide many services in their fields. Today, from real to legal persons, everyone is in an economic relationship with banks and insurance companies. Therefore, a negativity in this sector, the economic crisis will affect almost all of the society.. One way to overcome these problems that may come to the fore is to employ skilled workers who have the necessary knowledge and expertise about the sector.

Vocational colleges have an important role in meeting this need for students who are trained in this field. In addition to the theoretical information given to the students, it is aimed to train more qualified staff by applying the compulsory internship, gaining experience in the department, seeing the real face of the business life, comparing the theoretical knowledge learned in the practice with the practical applications.

In this research, the survey method was applied face to face and it was aimed to measure the perspectives, opinions and thoughts of the students of Finance, Banking and Insurance Department of Gevaş Vocational School.

Keywords: Bank, Insurance, Internship

Giriş

Meslek Yüksekokulları, mesleki eğitim veren ve uygulamaya yönelik meslek elemanı yetiştiren yükseköğretim kurumlarıdır. Eğitim süresi 2 yıldır ve mezun olan öğrencilere, bağlı bulunduğu üniversiteden ön lisans derecesinde diploma verilmektedir(Demir,2012:113). Meslek Yüksekokullarından mezun olabilmek için öğrencilerin 30 iş günü staj yapma zorunluluğu vardır. Gelişmiş ülkelerin ekonomileri ile rekabet edebilmenin en önemli unsurlarından biride işgücüdür. Ancak burada önemli olan unsur işgücünün sayısal miktarından çok, iyi eğitim almış ve bu eğitimini uygulama dersleri ve staj gibi çalışma hayatında çok faydası olacak unsurlar ile güçlendirmiş kalifiyeli işgücüdür.

Eğitim-öğretim sistemi, bireysel ve toplumsal olduğu kadar ekonomi açısından da beklenti ve ihtiyaçları karşılayabilecek işlevsel ve teknik niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu sistem içinde farklı (öđđün, açık, uzaktan, işbaşı ve yaygın eğitim vb) alt sistemlerden oluşan ve öğrenim sürecinin önemli bir parçası olan uygulamalardan birisi de stajdır. Özellikle mesleki bir alanda eğitim gören üniversite öğrencilerinin kariyer yolculuğunun en önemli basamağından biride staj konusudur. Öğrencilerin eğitim kurumlarında edindikleri teorik bilgi ve iş yöntemlerini, çalışma yaşamında uygulamaya dökabilmeleri oldukça önemlidir. Bir yandan teorik bilgi ve pratik becerilerin bütünleşmesi, diğer yandan da uzmanlaşabilmek için mesleki deneyim kazanmaları açısından staj dönemi, kariyerin önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir(Demir ve Demir, 2014:19).

Türkiye’de üniversite eğitimi boyunca öğrencilere, öğrenim sonrasında atılacakları iş hayatına daha rahat uyum sağlayabilmeleri ve mesleki deneyim için çeşitli staj uygulamaları yapılmaktadır. Gerek öğrencilerin öğrenim süresinde edindikleri teorik bilgileri iş yaşamında pratiğe dökabilmeleri, gerekse iş yaşamı öncesi mesleki tecrübeler kazanmaları ve bu tecrübelerle iş yaşamının sorunlarına hazırlıklı olmaları açısından staj dönemi, öğrenimin önemli parçalarından biridir (Karacan ve Karacan, 2004:168).

1. EĞİTİMDE STAJIN ÖNEMİ

Staj, öğrencilerin okulda edindikleri kavram ve bilgileri, iş dünyasının somut gerçeklerine uygulamak suretiyle, beceri ve deneyim elde ederek öğrenme sürecini tamamlamalarıdır (Barbarash, 2016: 21).

Başka tanıma göre staj, meslek bilgisine sahip kişilerin, aldıkları akademik bilgileri gerçek yaşamda kullanma ve deneme, diğer bir deyişe, edindiği bilgileri yaparak-yaşayarak davranışa dönüştürme deneyimdir (Çetin, 2005: 154).

Mesleki ve teknik eğitimin önemli basamaklarından biri olan meslek yüksekokullarında öğrencilere, iş hayatında bir kariyer hedefi oluşturacak donanım sağlamayı amaçlayan mesleki eğitim verilmektedir. Gerek mesleğe ilişkin teorik bilgiler ve beceriler kazandırmak gerekse yeteneklerini geliştirme fırsatları sağlamak açısından etkin eğitim süreci sunulmaktadır. Bu eğitim sürecinin iş hayatının gereklerine adaptasyonu için staj uygulaması önemli bir dönemeçtir. Eğitimi alınan branşın sektörel pratiğinde, teknolojik, endüstriyel, bilimsel ağdaş metotları kullanabilen, yorumlayabilen, yeniliklere ve gelişmelere uyum sağlayan nitelikli işgücü yetiştirmek

etkili bir staj uygulaması ile mümkün olabilecektir (Dolmacı ve Duran,2017: 255).

Staj, öğrencinin eğitim gördüğü programın gereklerine, programdan beklenen eğitim-öğretime uygun olarak ve öğrenimleri süresince kazandıkları bilgi ve deneyimlerini pekiştirdikleri faaliyetlerdir. Stajını etkin bir şekilde ve nitelikli işyerlerinde tamamlayan birçok öğrenci, bu sayede kariyer hedeflerine de ulaşabilmektedir. Ancak staj sırasında yeterli denetim mekanizmasının bulunmaması, öğrencilerin stajı mezuniyet yolunda aşılması görmeleri vb. etkenler stajdan beklenen faydaların ve sonuçların gerçekleşmemesine yol açmaktadır (Dolmacı ve Duran, 2017:254).

Staj uygulaması öğrencilere pek çok avantaj sağlamaktadır. Bu avantajlar arasında işi yerinde görme, meslekleri hakkında daha detaylı bilgi edinme, öğrendikleri teorik bilgileri uygulama, kendilerinde akademik olarak geliştirmeleri gereken yönleri görme ve mesleki alanda belirli bir çevre edinme sayılabilir. Ayrıca mesleki ve teknik eğitim gören öğrenciler, iş hayatını (sektörü) tanıyarak, mezuniyet sonrası kariyer hedeflerini belirlemede zorluk çekmemektedir. Öğrencilerin meslekleri ile ilgili ilk çalışma hayatına atılırken adaptasyon güçlüğünün azalması, geleceği ile ilgili özgüven oluşması, iş hayatında başarıya etkisi de staj süresince edinilen kazanımlardır(Tektaş v.d.,2016:311).

Staj, işletmelere ihtiyaç duydukları kaliteli ve eğitimli ara eleman ihtiyaçlarını karşılama en önemli kaynaktan yararlanma olanağı sunarken öğrencilere de (Acar ve Tuğay, 2007: 3);

- İş hayatında gerçek uygulamaları görme,
- Meslekleri ile ilgili belli bir çevre edinme,
- Mesleki gelişimi için gerekli olan yeterlilik düzeyinin farkına varma,
- Sahip oldukları teorik bilgilerle uygulamayı uyumlaştırma,
- Mesleklerini yakından tanıma, olanaklarını sağlamaktadır.

Yukarıdaki kazanımların elde edilebilmesi için öncelikle öğrencilerin staja başlamadan önce staj konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Stajın bir zorunluluktan çok, kendilerine uygulama ile ilgili çok yönlü yararları olduğu konusunda öğrencilerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde staj uygulaması bir zorunluluğu yerine getirmekten öteye gitmeyecektir (Acar ve Tuğay, 2007: 3).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çelikkol ve Dalkılıç (2010: 79) yaptıkları çalışmada, öğrencilerin bilgi ve birikimlerini geliştirebilmek için sigorta uygulamalarının eğitimi için stajların önemli olduğu, iş yoğunluğu ve

zaman kısıtlaması nedeniyle, sigortacılık alanında yapılan stajların önemli bir bölümünün yüzeysel olduğu ve öğrenciler için verimli geçmediği sonucuna varmışlardır. Ayrıca öğrencilerin stajlardaki bilgi ve deneyimin artması, stajyer öğrenci kontenjanının artırılması ve stajyer öğrencilerin staj koşullarının düzenlenmesi, stajın etkinliğinde önemli kazanımlar sağlayacağı sonucuna ulaşmışlar ve bu konuda eğitim kurumlarının üzerine düşen görevi yapması gerektiği vurgulanmıştır.

Çetin (2005: 168)'in öğrenci stajlarında yararlanılan dersler üzerine yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin akademik eğitimde elde ettikleri teorik ve uygulamalı bilgileri staj anında kullandıklarını, öğrencilerin genelde aldıkları eğitimle uyumlu işlerde ve statülerde çalıştıklarını, genelde çalıştıkları bölümle uyumlu derslerden faydalandıklarını, stajdan elde ettikleri bilgi ve deneyimin okul eğitimini pekiştirdiği, sektörü daha iyi tanıdıklarını ve okul sonrası iş ve iş yeri seçimi yaparken, bilgi ve deneyim sahibi oldukları için doğru tercih yapabilecekleri sonucuna ulaşmıştır.

Demir (2015:79) meslek yüksekokullarında yer alan muhasebe ve vergi uygulamaları programlarında okuyan öğrenciler için stajın, mesleki gelişimde ve iş ortamını tanımada önemli katkılar sağlayacağı, staj öncesinde öğrencilerin stajın önemi ve gerekliliği konusunda bilgilendirilmesi, staj döneminin verimli geçmesi açısından büyük önem taşıyacağı sonucuna varmıştır. Ayrıca staj yapılan işletmede iş yoğunluğu, stajyere geçici eleman gözüyle bakılması gibi sebeplerin staj döneminin verimli geçmesinde önemli bir engel olduğu ve stajyer öğrenciler geleceğin meslek elemanı oldukları için, staj döneminde kazanacakları mesleki deneyimin çok önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Karacan ve Karacan (2004:182) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, öğrenciler yaptıkları stajın kendilerine tecrübe kazandıracağına inanmakta, hatta staj yerinin belirlenmesinde ikamet bölgesine yakın olmaya kıyasla tecrübe kazanma faktörünün daha önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Stajı, mesleği yakından tanıma olanağı olarak görme imkânı ve teorik bilgilerle uygulamanın karşılaştırılması olarak değerlendiren öğrencilerin sayısının fazla olduğu da araştırmadan elde edilen ve stajın öğrenciler tarafından olumlu görüldüğünü ortaya koyan başka bir sonuçtur.

Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin staj yapma eğilimlerinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan bir çalışmada, öğrencilerin takım çalışmasına uygun hareket etme becerisi kazandığı, stajın sözlü iletişim becerisini geliştirdiği, güncel konular hakkında bilgi sağladığı, stajın mesleki ve etik

sorumlulukları kazandırdığı, öğrencilerin gelecekte iş yaşamlarına yön verme konusunda fikir verdiği, öğrencilerin eksik oldukları alanları görme fırsatı sağladığı, öğrencilere stajları süresince ücret ödenmesinin öğrencilerin verimlerini artıracakları sonuçları elde edilmiştir (Bahadır, Hidayet, 2012:69-76).

Gençtürk, Demir ve Çarıkçı (2008: 226) yaptıkları çalışmada öğrencilerin aldıkları eğitimin mezun olduktan sonra onlara yeterli olacak seviyeye getirilmesi için, konu ile ilgili kurum ve kuruluşlarla müfredat ve staj gibi konularda işbirliği yapılmasının faydalı olacağı sonucuna ulaşmıştır.

Tuygar (2016:99) paramedik programı öğrencilerinin yaz stajı hakkındaki görüşlerini incelediği çalışmasında, öğrencilerin yaz stajından duydukları memnuniyet yeterli düzeyde olsa da, iyileştirilmesine ihtiyaç duyulan yönler bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine bu çalışmasında, stajların yapıldığı birimlerde diğer çalışanların rol model olmaları öğrencilerin hem kişisel hem de mesleki gelişimleri açısından büyük önem taşıdığı ve stajyerlerin uygulamalar sırasında, özellikle iletişim konusunda sorun yaşamamaları için birim çalışanları ile ön görüşmeler, toplantılar yapılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca stajın amacı ve önemi hakkında konuşulması, çalışanların staja yapabileceği katkılar hakkında fikir alışverişinde bulunulması çalışanların kendilerini stajyer eğitiminde aktif ve değerli hissetmelerini sağlayacağı sonucuna ulaşmıştır.

Ormancılık ve Orman Ürünleri Programı öğrencilerinin staj yapma eğilimlerinin belirlenmesine yönelik Uşak Üniversitesi'nde yapılan çalışmada, öğrencilerin stajda mesleki becerilerini kullanma, problemleri görme ve çözmeye imkânı bulduklarını, mesleki alanda takım çalışmasına katıldıklarını belirtmişlerdir. Staj yapan öğrencilerin büyük bir kısmının stajdan olumlu sonuçlar aldığı araştırma sonucunda görülmüştür (Karaman, Metin, ve Güven, 2017). Demir ve Demir (2014:31) "turizm işletmelerinde yöneticilerin mesleki staj ve stajyerleri değerlendirmesi" isimli çalışmasında, turizm işletmeleri açısından staj bir yandan ekonomik anlamda önemli avantajlardan yararlanma olarak değerlendirilirken, diğer yandan stajın genç, dinamik ve nitelikli iş görenlerin verimli bir şekilde çalışmasıyla üretim ve hizmet standartlarının yükseltilmesine olumlu katkılar sağlayacağı araştırma sonucunda görülmüştür.

Dolmacı ve Duran (2017:265) yaptıkları çalışmada zorunlu staj uygulamasına ilişkin uygulama sorunlarının ve birtakım sıkıntıların tam manasıyla giderilememesine rağmen, işleyiş ve

neticeleri itibariyle öğrencilerin çoğunluğunun staj uygulamasının gerekli olduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Dağıstanlıoğlu, Şahin ve Akten (2012:16) yaptıkları çalışmada, öğrencilerin çoğu tarafından stajların etkin bir şekilde yapılıyor olması, mezun olan öğrencilerin iş dünyasına daha çabuk ve kolay adaptasyon sağladığı sonucuna varmışlardır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Bu çalışmanın amacı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Gevaş Meslek Yüksekokulu Finans, Bankacılık ve Sigortacılık bölümünde öğrenim gören ikinci sınıf öğrencilerinin yapmış oldukları zorunlu staj hakkındaki düşünce ve görüşlerini ve zorunlu stajın öğrenciler tarafından nasıl değerlendirildiğini tespit etmektir.

4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Öğrencilerin 2 yıllık eğitimi boyunca aldıkları teorik derslerin yanı sıra yaptıkları zorunlu stajın kazandırdığı mesleki yeterlilik ölçülmeye çalışılmıştır. Buradan hareketle bu çalışma meslek yüksekokullarında verilen mesleki eğitimin yeterliliği ve kalitesi ile uygulamalı eğitim olan zorunlu stajın faydaları ve eksik yönlerinin ortaya çıkarılması açısından önemlidir.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma anket yöntemiyle yapılmıştır. Hazırlanan anket Finans, Bankacılık ve Sigortacılık bölümü öğrencilerine yüz yüze görüşme tekniği ile doldurtularak veriler toplanmıştır. Anket soruları oluşturulurken daha önce bu alanda yapılmış benzer çalışmalardan faydalanılmıştır (Karacan ve Karacan,2004; Tuygar, 2016; Dolmacı ve Duran, 2017).

Toplanan anket verileri “Excel” programından faydalanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde, sorulara verilen cevapların frekans ve yüzde dağılımları belirlenmiş, elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Ankette öğrencilere toplam 15 adet soru yöneltilmiş ve toplamda 80 öğrenci ankete katılmıştır. Yapılan anket sonucu elde edilen veriler aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo-1: Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans (f)	Yüzde (%)
Erkek	30	37.5
Kız	50	62.5
Toplam	80	100

Tablo incelendiğinde ankete katılan öğrencilerin çoğunluğunun %62.5'i kız olduğu görülmektedir. Erkeklerin ankete katılma oranının ise %37.5 olduğu görülmektedir.

Tablo-2: Ankete Katılan Öğrencilerin Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümünü Tercih Etme Sebeplerine Göre Dağılımı

Finans, bankacılık ve sigortacılık bölümünü tercih etme sebebiniz nedir?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Bölümü araştırıp-kendi tercihimle seçtim	34	42.5
Aile- arkadaş yönlendirmesi ile seçtim	20	25
Puanım bu bölüme yettiği için seçtim	18	22.5
Kısa sürede iyi bir iş sahibi olabilmek için	4	5
Diğer	4	5
Toplam	80	100

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin büyük bir kısmının (%42.5) bu bölümü kendisinin araştırıp tercih ettiği görülmektedir. Aile ve arkadaşlarının yönlendirmesi ile bu bölümü okuyan öğrencilerin oranının %25, üniversite giriş puanı bu bölüme yettiği için okuyanların ise %22.5 olduğu görülmektedir. Öğrencilerin çok az bir kısmı (%5) fazla zaman kaybetmeden iyi bir iş sahibi olabilmek düşüncesiyle bu bölümü tercih ederken, %5'lik bir kısmı ise farklı diğer sebeplerle (istek dışı, daha prestijli bir iş vb.) bu bölümü tercih ettiği görülmektedir.

Tablo-3: Okulda Verilen Teorik Derslerin Mesleği İcra Ederken Yeterli Olması Durumuna Göre Dağılımı

Sizce okulda verilen teorik dersler mesleği icra ederken yeterli midir?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet	49	61.25
Hayır	31	38.75
Toplam	80	100

Okuldaki teorik derslerin mesleği icra ederken yeterli olup olmadığını ölçmeyle ilgili anket sorusuna verilen cevaplara bakıldığında, öğrencilerin %61.25'i derslerin yeterli olduğunu düşünürken, %38.75'inin ise yeterli olmadığını düşündüğü görülmektedir.

Tablo-4: Okulda Verilen Uygulamalı Ders Sayısının Arttırılmasına Göre Dağılımı

Sizce okulda uygulamaya yönelik dersler arttırılmalı mıdır?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet	70	87.5
Hayır	10	12.5
Toplam	80	100

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin çok büyük bir kısmının (%87.5) uygulamalı derslerin arttırılmasını istediği görülmektedir. Bu durum günümüz ekonomik dünyası için çok önemli olan uygulama ve pratik bilgisinin öneminin staj yapan öğrenciler tarafından anlaşıldığını göstermektedir.

Ankete katılan öğrencilere yöneltilen beşinci soru mezun olduktan sonra hangi alanda çalışmayı düşündükleriyle ilgilidir.

Tablo-5: Mezun Olduktan Sonra Hangi Alanda Çalışmayı Düşündüklerine Göre Dağılımı

Mezun olduktan sonra hangi alanda çalışmayı düşünüyorsunuz?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Finans	8	10
Bankacılık	60	75
Sigortacılık	12	15
Toplam	80	100

Bu soruya verilen cevaplar incelendiğinde, öğrencilerin çok büyük bir kısmının (%75) bankacılık alanında, geriye kalan %10 finans, %15'inin ise sigortacılık alanında çalışmayı düşündükleri görülmektedir.

Tablo-6: Ankete Katılan Öğrencilere Göre En Uygun Staj Döneminin Sayısal Dağılımı

Sizce en uygun staj dönemi hangisidir?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Birinci sınıfın bitiminde (yaz döneminde)	52	65
3 ve 4. yarıyıl da ders dönemi içinde	8	10
Her ikisi de	20	25
Toplam	80	100

Tablo 6'ya bakıldığında, öğrencilerin %65'inin stajın yaz döneminde yapılmasının daha uygun olacağını düşünürken, %10 gibi az bir kısmının ise ikinci sınıfın ders dönemi içinde yapılmasının daha faydalı olacağını düşünmektedir. Öğrencilerin %25'i ise hem ikinci

sınıfın ders döneminde hem de birinci sınıfın bitimindeki yaz döneminde stajın yapılmasının daha uygun olacağını düşünmektedir. Bu sonuçlardan hareketle öğrencilerin çok büyük bir kısmının stajın mevcut uygulanma durumundan (yaz döneminde) memnun olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin staj yaptıkları kurumlara göre dağılımı tablo 7’de verilmiştir.

Tablo-7: Staj Yapılan Kuruma Göre Dağılım

Staj yaptığınız kurum	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kamu bankası	32	40
Özel banka	12	15
Sigorta şirketi	36	45
Toplam	80	100

Tablo 7 genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin staj yaptıkları yerler arasında bankaların %55’lik oranla birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bunu % 40’lık oranla sigorta şirketi takip etmektedir. Bankalarında %40’ı kamu bankasıyken %15’inin özel banka olduğu görülmektedir. Buradan hareketle özel bankaların stajyer öğrenci alma konusunda pasif kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo-8: Öğrencilere Göre Zorunlu Stajın Faydalı Olup Olmamasına Göre Dağılımı

Mesleki eğitimde zorunlu staj uygulaması faydalı mıdır?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet	68	85
Hayır	12	15
Toplam	80	100

Mesleki eğitimde zorunlu stajın fayda sağlayıp sağlamadığını sorduğumuz sekizinci soruya ait verilerin yer aldığı tablo 8 incelendiğinde öğrencilerin %85 gibi çok büyük bir kısmının zorunlu stajın faydalı olduğunu belirttiği görülmektedir.

Tablo-9: Öğrencilerin Staj Yeri Seçiminde Etkili Olan Faktörlere Göre Dağılımı

Staj yapılacak yeri belirlerken dikkat ettiğiniz hususlar nelerdir?	Frekans (f)	Yüzde (%)
İkamet adresine yakın olması	12	15
Mesleki anlamda daha fazla uygulama bilgisi (tecrübe) kazandırmasına	40	50
Öğretim üyelerinin yönlendirmesi ile	5	6.25

Staj yerinin devam konusunda kolaylık sağlaması	2	2.5
Mezun olduğumda iş konusunda yardımcı olması	16	20
Hiç staj yapmadan yapmış gibi göstermesi	5	6.25
Toplam	80	100

Öğrencilerin, staj yapılacak yerini belirlerken dikkat ettikleri hususların sorulduğu dokuzuncu soruya verdiği cevaplar tablo 9'da gösterilmektedir. Buna göre öğrenciler yarısı (%50) için staj yeri seçiminde, mesleki anlamda kazanılacak uygulama bilgisinin daha önemli olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %20'si ise, okuldan mezun olduktan sonra staj yapılan yerin iş bulma konusunda kendisine yardımcı olacağı, istihdam sağlayacağı düşüncesindedir. Öğrencilerin %15'i staj yapılan yerin ikamet adresine yakın olması, %6.25'inin ise ya öğretim üyelerinin yönlendirmesi ile ya da staj yerinin staj yapılmadan staj yapılmış gibi göstermesi, %2.5'inin ise staj yerinin devam konusunda kolaylık sağlaması sebebiyle tercih ettiği görülmektedir.

Tablo-10: Staj Yapılan Yerde Verilen Bilgilerin Yeterliliğine Göre Dağılım

Sizinle staj yaptığınız yerde mesleki tecrübe kazanma hususunda verilen bilgiler yeterli midir?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet	26	32.5
Hayır	54	67.5
Toplam	80	100

Tablo 10 incelendiğinde öğrencilerin büyük bir kısmının (67.5) staj yapılan yerde mesleki tecrübe kazanma hususunda verilen bilgilerin yeterli olmadığını düşünmektedir. Öğrencilerin %32.5'i ise verilen bilginin yeterli olduğunu düşünmektedir.

Staj yerinde verilen bilgilerin yetersiz olduğunu düşünen (%67.5) öğrencilere sebebinin sorulduğu on birinci soruya ait cevaplar tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo-11: Staj Yapılan Yerde Yeterince Bilgi Verilmemesinin Sebebine Göre Sayısal Dağılımı

Tablo 11'deki soruya verdiğiniz cevap hayır ise sebepleri nelerdir?	Frekans (f)	Yüzde (%)
İşyerindeki yoğunluk	10	18.5
Stajyerlerin geçici elaman olarak görülmesi	30	55.5

Stajyere güven duyulmaması	3	5.55
İş yeri yetkililerinin yeterli bilgiye sahip olmaması	1	1.95
Stajyerlik konusunun önemsiz görülmesi	10	18.5
Toplam	54	100

Tablo 11 dikkate alındığında staj yapılan yerde öğrencilere yeterince bilgi verilmemesinin en büyük sebebinin (%55.5) stajyerlerin geçici elaman olarak görülmesidir. Ayrıca iş yerindeki yoğunluk ve stajyerlik konusunun önemsiz görülmesi de (%18.5) yine önemli bir etkidir. Bunun dışında stajyerlere güven duyulmaması (%5.55) ve iş yeri yetkililerinin yeterli bilgiye sahip olmamaları da (1.95) stajyerlere yeterli bir verilmemesinin diğer sebeplerindedir.

Tablo-12: Staj Yaparken Alan (Meslek) Dışı İşler Yaptırılıp Yaptırılmamasına Göre Sayısal Dağılım

Staj yaparken mesleğiniz ile ilgili olmayan işler yaptırıldı mı?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet, meslek dışı işler yaptırıldı	44	55
Hayır, sadece mesleğimle ilgili işler yaptırıldı	36	45
Toplam	80	100

Staj yaparken alan dışı işler yaptırılıp yaptırılmadığının gösterildiği tablo 12 incelendiğinde öğrencilerin %55'inin evet yanıtını verildiği, %45'inin ise hayır meslek dışı işler yaptırılmadı cevabını verildiği görülmektedir.

Ankete katılan öğrenciler için stajın ne anlama geldiğinin ölçülmeye çalışıldığı on üçüncü soruya verilen cevaplar tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo-13: Ankete Katılan Öğrenciler İçin Stajın Neyi İfade Ettiğine Göre Dağılımı

Staj sizin için neyi ifade etmektedir?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Okuldan mezun olmak için yerine getirilmesi gereken bir zorunluluğu	9	11.25
Mesleki deneyim kazanmayı	45	56.25
Alınan teorik bilgilerin, uygulama bilgisi ile pekiştirilmesini (pratik yapmayı)	11	13.75
Öz güven ve cesaret kazanmayı	15	18.75
Toplam	80	100

Tablo 13 incelendiğinde, öğrencilerin %56.26 gibi büyük bir bölümü için staj mesleki deneyim kazanma anlamına gelirken, %13.75'i için

teorik derslerin uygulama ile pekiştirilebilme imkanı veren bir uygulama, %11.25' için ise okuldan mezun olmak için yerine getirilmesi gereken bir zorunluluk olarak görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin %18.75' için ise staj, özgüven ve cesaret kazanmayı ifade etmektedir.

Tablo-14: Öğrencilere Göre Stajın Verimli Olması İçin Yapılması Gerekenlerin Sayısal Dağılımı

Stajın daha etkin ve verimli hale getirilebilmesi için sizce neler yapılmalıdır?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Staj süresi arttırılmalıdır	8	10
Yıl içinde de staj yapılmalıdır	14	17.5
Yapılacak olan staj denetlenmelidir	10	12.5
Staj yapılacak birimi okul bulmalı ve bunla ilgili yasal düzenlemeler olmalıdır	12	15
Staj yapılan yerdeki eğitici personel daha ilgili olmalıdır (bilgi verme ve açıklama konusunda)	32	40
Staj yapılan yer ile okul koordinasyon halinde olmalıdır.	4	5
Toplam	80	100

Tablo 14 incelendiğinde, öğrencilerin çoğunun (%40) staj yapılan yerdeki eğitici personelin bilgi verme konusundaki ilgisizliğinden şikâyetçi olduğu görülmektedir. Stajın daha verimli olması için eğitici personelin bu konuda daha ilgili olması gerekmektedir. Ayrıca daha etkin ve verimli bir staj için öğrencilerin %10'unun staj süresinin arttırılması, %17.5'inin yıl içinde de staj yapılması, %12.5'inin yapılacak stajın denetlenmesi, %15'inin staj yerini okulun bulması, %5'inin ise staj yeri ile okul arasında koordinasyon olması gerektiğini belirtmiştir.

Tablo-15: Staj Döneminde Elde Edilen Bilgilerin Okul Derslerine Fayda Sağlamasına Göre Dağılımı

Staj döneminde elde ettiğiniz bilgiler, ikinci sınıf derslerinde fayda sağladı mı?	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet	32	40
Hayır	48	60
Toplam	80	100

Son olarak staj döneminde elde edilen bilgilerin okul derslerine fayda sağlayıp sağlamadığının ölçüldüğü on beşinci soruya ait veriler tablo 15'de gösterilmiştir. Buna göre öğrencilerin, %60'ının stajın derslere

katkı sağlamadığı, %40'ının ise katkı sağladığını dūřınduęu grlmektedir.

Sonuç

Bu alışmada Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Gevař Meslek Yüksekokulu Finans, Bankacılık ve Sigortacılık blnde eğitim gören ikinci sınıf ęrencilerinin yapmış oldukları staj çalışmaları hakkındaki dūřunce ve nerileri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Genel olarak değerlendirildiğinde bu bölümü okuyan öğrencilerin büyük kısmının (%42.5) bölümü araştırıp, kendilerinin tercih ettiği grlmektedir. Bu durum öğrencilerin mesleğe karşı ilgili oldukları sonucuna ulaştırabilir.

2. Okulda verilen teorik derslerin mesleği icra ederken yeterli olduğunu dūřunen (%61.25) ęrenciler aynı zaman da uygulamalı ders sayısının da arttırılması (%87.5) gerektiği sonucuna varılmıştır.

3. Araştırma sonuçları dikkate alındığında staj yapılan yerlerin daha çok bankacılık alanı (%75) olduğu görülmüştür. Finans %10 ve sigorta %15 gibi küçük oranla tercih edilmektedir.

4. Staj dönemiyle ilgili olarak bakıldığında öğrenciler için stajın, mevcut olan dönemde yani yaz döneminde yapılmasının (%65) daha uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

5. Staj yapılan yerler konusunda araştırma sonuçlarına bakıldığında, kamu bankaları (%40) ve sigorta şirketlerinin (%45) daha çok stajyer istihdam ettiği sonucuna varabiliriz. Ancak zel bankaların (%15) stajyer ğrenci alma konusunda pasif kaldığı sonucuna ulaşabiliriz.

6. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, staj yeri seçimi konusunda öğrencilerin staj yapılacak yerin kendilerine daha çok tecrübe kazandırmasına (%50) dikkat ettiği sonucuna ulaşabiliriz. Bu sonuca bakarak öğrencilerin staj hakkında olumlu dūřncelere sahip olduğu söylenebilir.

7. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin kendilerine staj süresinde verilen bilgilerin yeterli olmadığı (%67.5), bu durumun sebebinin ise büyük oranda stajyerin geçici elaman olarak görülmesi (%55.5), iş yerindeki yoğunluk (%18.5), stajyerlik konusunun önemsiz görülmesi (%18.5), stajyere güven duyulmaması (%5.55), iş yeri yetkililerinin yeterli bilgiye sahip olmamaları (%1.95) sonuçlarına varılmıştır.

8. Staj süresince öğrencilere meslek dışı işlerin yaptırıldığı (%55) grlmektedir. Buradan hareketle stajyer öğrencilere bu konuda önem verilmediği sonucuna varabiliriz.

9. Araştırma sonuçlarını göre öğrenciler için staj, mesleki deneyim elde etmeyi ifade etmektedir.

10. Öğrencilere göre stajın daha verimli olması için staj yerindeki eğitici personelin bilgi verme konusunda daha ilgili olması gerekmektedir. Ayrıca staj yerinin okul tarafından bulunması ve yapılan stajın denetlenmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen yukarıdaki sonuçlar dâhilinde yapılabilecek bazı öneriler şunlardır;

Özellikle piyasaya ara eleman yetiştirme görevi üstlenmiş olan meslek yüksekokullarımızın programları, staj konusunu değerlendirerek üniversite ile banka ve sigorta şirketleri arasında işbirliğinin sağlanmasında önemli bir köprü oluşturma görevi taşıdıklarını ve bu çerçevede yenilenerek çağın gereklerine uygun hale getirilmelidir. Staj yapılacak yer ile okul arasında sıkı bir koordinasyon sağlanmalı, staj yeri yetkililerine stajın önemi anlatılarak, yapılacak olan stajın daha verimli olması sağlanmalıdır. Böylece hem staj süresince yaşanabilecek aksaklıklar giderilir hem de öğrencinin staj denetimi sağlanmış olur.

Kaynakça

- Acar, D. Tuğay, O. (2007). Üniversite Sanayi İşbirliği Bağlamında Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin KOBİ'lerde Staj Olanakları: Burdur'da Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, (12,1), 1-12.
- Bahadır, M. Hidayet, O. (2012). Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Staj Yapma Eğilimlerinin Belirlenmesi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, (2,10),69-76.
- Barbarash, D. (2016). Knowledge and Skill Competency Volves of An Undergraduate University Managed Cooperative Internship Education. *Asia-Pacific Journal of Cooperative Education*, (17,1), 21-30.
- Çelikkol, H. Dalkılıç, N. (2010). Türkiye'de Sigorta Sektöründe İstihdam, Eğitim ve Geleceğe İlişkin Öneriler, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, (2,2),73-80.
- Çetin, Ş. (2005). Öğrenci Stajlarında Yararlanılan Dersler Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme: Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, (16, 2), 153-169.
- Dağıstanlı, C. Şahin, Candan K. ve Akten, S. (2012). SDÜ Eğirdir Meslek Yüksekokulu Peyzaj Programı Mezunlarının Mesleğe Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *SDÜ Teknik Bilimler Dergisi*, (2, 1),12-17.

- Demir, B. (2012). Muhasebeye Yön Veren Gelişmeler ve Meslek Yüksekokullarında Verilen Muhasebe Eğitimine Yansımaları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, (1,4), 109-120.
- Demir, B. (2015). Meslek Yüksekokullarında Verilen Muhasebe Eğitiminde Stajın Önemi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, (4, 3), 76-80.
- Demir, M. Demir, Ş.Ş. (2014). Turizm İşletmelerinde Yöneticilerin Mesleki Staj Ve Stajyerleri Değerlendirmesi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6), 18-33.
- Dolmacı, N. ve Duran, Y. (2017). Ön Lisans Düzeyinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorunlu Staj Uygulamasına İlişkin Görüşleri, Sorunları Ve Çözüm Önerileri: Isparta Meslek Yüksekokulu Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9, 21),254-267.
- Gençtürk, M. Demir, Y. ve Çarıklı O. (2008). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe-Finans Eğitimine Bakış Açılı ve Farkındalıkları Üzerine Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (13,1), 209-228.
- Karaman, A. Metin, A.E. ve Güven, Ş. (2017). Orman Ürünleri Programı Öğrencilerinin Staj Yapma Eğilimlerinin Belirlenmesi. *Uşak Üniversitesi Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 102-114.
- Karacan, S. ve Karacan, E. (2004). Meslek Yüksekokullarında (MYO) Yapılan Staj Uygulamalarına İlişkin Bir Araştırma: Kalite ve Verimlilik İçin İş Yerleri – MYO İşbirliğinin Gereği, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8, 2), 168-184.
- Tektaş, N. v.d. (2016), Ön Lisans Öğrencilerinin Staj Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Marmara Üniversitesi Örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırma Dergisi*, (5),310-318.
- Tuygar, Ş.F. (2016). Paramedik Programı Öğrencilerinin Yaz Stajı Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi / Journal of Duzce University Health Sciences Institute*, 92-100.

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi,
Sayı/Issue: 2 – Sayfa / Page:115-132
ISSN: 2630-600X VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 17.10.2018
Kabul/Accepted: 21.11.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

ZERDÜŞTİLİK İLE İŞRAK HİKMETİ ARASINDA DÜALİZM ÜZERİNDEN BİR MUKAYESE

A COMPARISON BETWEEN ZOROASTRIANISM AND THE WISDOM OF ISHRAQ

Mehmet Mekin MEÇİN

Süleyman Demirel Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri
Doktora Öğrencisi
ali_imran2002@hotmail.com

Öz

Bu çalışmanın konusu Zerdüştilik ile İşrak Hikmeti arasında düalizm üzerinden bir karşılaştırma yapmaktır. Konu, Zerdüştiliğin kutsal kitabı Avesta ve İşrak Hikmeti'nin öncüsü Sühreverdi'nin *Hikmetu'l-İşrak* gibi eserlerinden hareketle ele alınmıştır. Çalışmada, düalizm düşüncesinin Zerdüştilik ve İşrak Hikmeti'ndeki karşılığı yansıtılmaya çalışılmış ve her iki düşünce sisteminde bulunan benzerlikler ve farklılıklara dikkat çekilmiştir. Bu çalışmada amaç, kadim İran düşünce mekanizmasının sonraki dinî ve felsefî düşünceler üzerindeki etkilerinin izini sürmek, din ve felsefenin önemli bir konusu olan düalizmin aynı coğrafyanın farklı dönemlerinde ortaya çıkmış iki gelenekte nasıl yorumlandığını tespit etmektir. Bu çalışmayla; İrani düşüncenin belki de ana damarı kabul edilen düalizmin hem Zerdüştiliğin hem de İşrak Hikmeti'nin en önemli düşünsel kodlarından olduğu, her iki düşünce sisteminin metafizik konularda düalizme benzer yorumlar getirdikleri ancak materyaller dünyasında birbirlerinden oldukça ayrıştıkları sonucuna varılmıştır. Nitekim Zerdüştilik'te maddi form, ruhanî varoluşun tamamlayıcısı ve tanrısal yaratılışın mükemmelleşen formu iken İşrak Hikmeti'nde tıpkı Maniheizm'de olduğu gibi, nurun battığı, söndüğü ve böylece tekamül yolunda kurtulması gereken bir engel olarak görüldüğü anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zerdüştlük, İşrak Hikmeti, Düalizm, Zerdüş, Sühreverdi

Abstract

The subject of this study is to make a comparison between Zoroastrianism and the Wisdom of Ishraq. The subject has been handled starting from the holy book of Zoroastrianism, Avesta, and the Suhrawardi's works, such as Hikmat-al Ishraq. In this study, the idea of dualism in Zoroastrianism, the Wisdom of Ishraq and the similarities and differences found in both thought systems was attempted to reflect. The aim of this study is to trace the effects of the ancient Iranian thought mechanism on the subsequent religious and philosophical ideas and to determine how dualism, an important subject of religion and philosophy, is interpreted in two traditions that emerged in the same geography but different periods. By this study; it has been concluded that dualism, which is perhaps the main vein of Iranian thought, is one of the most important intellectual codes of both Zoroastrianism and the Wisdom of Ishraq, and both thought systems bring similar interpretations about dualism in metaphysical subjects but they are very differentiated from the world of materials. Finally, it is understood that the material form in Zoroastrianism is the complementary form of spiritual existence and the perfecting form of divine creation, but it is an obstacle in the Wisdom of Ishraq, just like in Manichaeism, where the light sinks and disappears, and so must be saved on the path of evolution.

Keywords: Zoroastrianism, Wisdom of Ishraq, Dualism, Zarathustra, Suhrawardi

Zerdüştlük İle İşrak Hikmeti Arasında Düalizm  zerinden Bir Mukayese

Zerdüştlükte her türlü kötülük ve çirkinlik Tanrı Ahuramazda'dan uzaktır. Maddi dünya ve bedenlenmiş insan, kötücül g ler için bir tuzak vesilesi, bir mücadele sahası olarak öngörülmüştür. Bu yüzden iyiliğın sebebi olan Tanrı, hiçbir Şekilde kötü hatta noksan bir yaratılış veya varoluşun kaynağı olamaz. Bütün kötülük ve noksanlıklar, minuyî varoluştan beri var olan kötülük cevherinden kaynaklanır. Bu nedenle Zerdüştlük varoluşta birliğı savunan ya da vahdet-i v cudu düşüncelerin karşısında yer alan düalist bir dindir. Ancak bu düalite, tanrısallıkta ikiliğı savunmaz aksine varoluşta iyilik ve kötülük Şeklinde iki ana kaynak ve iki zıt potansiyel cevherin mevcudiyetine olanak tanır. Bu bakımdan Zerdüştlük, Tanrı'nın iyiliğı üzerine vurgu yaparken, varoluşta tek etken olduğu ya da yaratılıştaki birlik anlamıyla Tanrı'nın birliğı (tevhit)  zerine Sam  dinleri kadar yoğun durmaz. (Pehlevî, s. 8/1-63; Zeahner, 1993, s. 62; Zeahner, Zurvan ya Muamma-yi Zertuştifer , 2008, s. 24-25)

Zerdüştilik, Tanrı Ahuramazda'nın hemen altından başlayan potansiyel bir düalitenin ezelden beri var olduğunu savunur. Bu düalite fikri, Tanrı'dan sonra ve tek ilah mertebesinin hemen altından başladığından dolayı, iyilik ve kötülük şeklinde tezahür eden iki zıt bağımsız Tanrı'yı öngörmez. O halde Zerdüştilik, tanrısalılıkta teklifi ya da tevhidî ama yaradılış, ahlak ve pratikte iki potansiyel kaynaktan oluşan düalizmi savunduğu söylenebilir. (Gnoli, 2008, s. 237; Boyce, 2009, s. 33-34; Shaked, 2008, s. 39-41)

Tamamen iyilikle bilinen Ahuramazda'nın neden için başında kötülük potansiyeli olan Ehrimen'e var oluş şansını verdiği Zerdüştiliğe sorulduğunda verilen cevap şudur: Tanrı, iyiliğin kesin ve nihai zaferi için maddî dünya ve insanı yarattı. Böylece başta insan olmak üzere tüm ahuraî yaradılışı bu nihai zaferde pay sahibi kıldı ve bu ahuraî tasarıda insana aktif bir rol, onurlu bir işbirliği ve ulvî bir hedef biçilmiş oldu. (Boyce, Ayin-ı Zertuş, 1391/2012, s. 138)

Düalizm fikri, bizzat Zerdüş'te atfedilen sözler olan Avesta'nın Gatalar bölümünde geçtiği için, bu fikrin Zerdüştiliğin en önemli ayırt edici özelliklerinden bulunduğu söylenebilir. Gatalar'da geçen düalist ifadeler şunlardır:

“Başlangıçta tasavvur (Misal) âleminde ortaya çıkan bu ikiz cevher; düşünce, konuşma ve eylemlerdeki iyilik ve kötülüktür. Akıllı ve bilge kimse bu ikisinden doğruyu seçer, şaşkın ve cahil kimse ise böyle yapmaz ve yoldan çıkar.” (Yesna 30/3, 45/2)

Düalizm düşüncesiyle Zerdüştilik kâinatta varolan kötülük probleminde özgün bir çözüm getirmeyi hedeflemiştir. Buna göre Tanrı Ahuramazda kötülükten münezzehtir. Kötülük yapılan iradî ve bilinçli seçimin ardından ortaya çıkan bir olgudur. Bu yüzden kâinattaki kötülük yapılan iradî ama yanlış seçimin sonucu ortaya çıkmıştır. Çünkü kötülük iki potansiyel güçten birini seçme imkânı ve şansı olan düaliteyle tamamen alakalıdır. Bu bağlamda Zerdüştilik, iyilik ve kötülük şeklindeki iki potansiyelin birbirinin karşısında yer aldığını ifade eden köklü düalizmiyle insanı doğru seçim yapmaya ve bu iradî seçimiyle kurtuluşa ermeye yönlendirmiştir. Böylece o, ancak isabetli seçim ve doğru yolu takip etmenin kurtuluşun armağanı olabileceğini göstermek istemiştir. (Gnoli, Zerdüş'te Der Tarih, 2014, s. 35; Zehner, Edyan-i Zindeh, 2010, s. 326-329; Zehner, Tulu' ve Ğurub-Zerdüş'tegetri, 2010, s. 67)

Zerdüştiliğin düalist fikirlerinin izdüşümlerini diğere din ve düşüncelerde de görmek mümkündür. Bu durum özellikle Yahudi gnostik tarikatı Esseniler'e ait olduğu kabul edilen ölü deniz yazmalarında göze çarpar. Nitekim bu yazmalarda karanlık ve aydınlık örneğinde olduğu gibi iki potansiyel gücün Tanrı tarafından

yaratıldığı ancak yaptıkları seçim sonucu birinin iyiliği diğerininse kötülüğü seçtiği ifade edilir. (Borrows, 1956, p. 374) Zerdüşť sonrası dönemde katı bir düalizme evrilen Zerdüşťlik her ne kadar Ehrimen'e yaratma sıfatı atfedilmişse de Gatalar'da karanlık ve aydınlığın dolayısıyla iki minuyî potansiyelin aslında Ahuramazda tarafından yaratıldığı (Yesna 44/5) ancak bu iki gücün yaptıkları özgür seçim sonucu iyilik ve kötülüğün bilfiil olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Nitekim Ehrimen ahuraî yaradılışı tahrip ederek iş görmektedir. Yepyeni bir yaradılıştan ziyade varolan hayrı ve bereketi ifsat etmek üzere bir bozgunculuk ve tahrip faaliyeti içerisinde. Bu bakımdan tüm yaratılış Aharumazda'ya ait iken kötülük Ehrimenî irade ve seçimle ortaya çıktığı için Ahuramazda'ya değil, yanlış Ehrimenî seçime atfedilmiştir. (Zeahner, Tulu' ve Ğurub- Zerdüşťigetiri, 2010, s. 66-67)

Metafizik âleme dair birçok hakikatin ilk seslendiricisi olduğu kabul edilen Zerdüşť'ün aynı şekilde dualizm fikrinin (saneviyetin) de kurucusu olduğu düşünölmektedir. (Folta, 2011, s. 55-56) Zerdüşť'te bu fikrin oluşmasına zemin hazırlayan temel neden ise, yaşadığı toplumda güçlülerin zayıfları ezmeleri, onlara devamlı saldıarak can ve mallarını tehdit etmeleri, yerleşim yerlerini talan etmeleri karşısında kötülük probleminin kaynağına yönelik girdiği düşünsel yolculukların bir sonucu olduğu varsayılmaktadır. Buna göre Zerdüşť, temrinlerle düşöncelerini olgunlaştırdıktan sonra en uygun zamanda Ahuramazda'dan aldığı ilhamlar sayesinde düalizm fikrine kaynaklık teşkil eden iki soyut potansiyelin varolması gerektiğini söyler. (Boyce, Ayin-ı Zertuşť, 1391/2012, s. 26;13; Rişeha-yi Felsefe-yi Zertuşťi, Costari Der Felsefe-yi Zertuşťi, 2009, s. 18-19; Zerdüşťiyan: Baverha ve Adab-i Dinî-yi Anha, 2012, s. 43; Yamauchi, 1390/2011, s. 477) Bu nedenle Zerdüşť'ün saneviyetine kaynaklık teşkil eden faktör, tevhidi nefyeden çift yaratıcı fikri değil, iyilik ile kötülük arasında her insanın zorunlu olarak yapması gereken iradî seçimle ilintili ahlaki ve ameli bir düalizmdir. (Yamauchi, 1390/2011, s. 479; Boyce, Zerdüşťiyan: Baverha ve Adab-i Dinî-yi Anha, 2012, s. 43; Ayin-ı Zertuşť, 1391/2012, s. 26)

Ancak büyük bir ehemmiyete sahip olan Zerdüşťî düalizm, maddeyi mananın ya da cismi ruhun karşısında gören bilindik hellenistik ve gnostik akımların aksine özgün bir düalizmidir. Zerdüşťî düaliteye göre, minuyî ya da soyut iki karşıt potansiyel vardır. Bunlardan biri iyi diğerisi ise kötüdür. İyi olan soyut potansiyel Ahuramazda'ya, kötü olan potansiyel ise Ehrimen'e aittir. Âlemin başlangıcından beri var olan bu iki zıt kutup sonradan değil, bizzat Zerdüşť tarafından Gatalar'da (Yesna 30/3-4) ifade edilmiştir. İyiliği

Ahuramazda'ya ve kötülüğü Ehrimen'e atfetmek, Zerdüşti dehanın din felsefesine yaptığı önemli bir katkıdır. Ancak bu düalite madde ve manayı ya da beden ile ruhu karşı karşıya getirerek maddeyi kötü, ruhu iyi kabul eden Maniheist ya da gnostik bir düalite değil, başlangıçtan beri varolan iki zıt soyut potansiyel ve ahlaki rakip kutbun çekişmesi ve mücadelesidir. Bu düalitede beden ve tüm formel yaratılış özünde iyidir ve Tanrı Ahuramazda'nın eseridir. Bu yüzden kötü değil, kutsaldır. Ne var ki Ehrimen'in yaptığı iradî yanlış seçim sonucu sonradan tahrip edilmiş ve bozulmuştur. (Zeahner, Zurvan ya Muamma-yi Zertuştiğeri, 2008, s. 25-26; Multon, 2008, s. 27; Kristensen, 2009, s. 22)

Kötülüğü ve bu bağlamda kötücül yaratılış veya varoluşu Tanrı dışında bir güce atfetmek Zerdüştilik için Tanrı Ahuramazda'yı temize çıkarmak açısından bir çözüm gibi görünse de bir diğer problemi de beraberinde getirmiştir. O da tevhidî dinlerde yaratılışın kaynağında başka bir güç görmenin kabul edilemez bir garabet sayılmasıdır. Çünkü iki zıt potansiyel gücün varlığına olanak tanımak, tanrısal tekliği ya da tevhidî gölgelemiştir. Zerdüştilik, bu tenzihçi tutumuyla Tanrı Ahuramazda'yı kurtarmaya çalışırken, yaratılış ayrı bir güce nispet etmekle tanrısal tevhidi sıkıntıya soktuğu ileri sürülmüştür. (Kristensen, 2009, s. 16) (Kellens, 2012, s. 28-35; Hinnels, 2010, s. 67,68,93; Ghırsman, 2009, s. 189; Alıcı, 2012, s. 51)

Ancak Tanrısal tevhidî zora sokan bu tenzihçi anlayışı sembolik olarak yorumlamak ve yaratılış tamamen Ahuramazda'ya nispet etmek de mümkündür. Demir paranın bir tarafı aydınlık, bir tarafı karanlık, ya da bir tarafı iyilik, diğer tarafı kötülük olarak düşünüldüğünde paranın tekliği sorgulanır olmaktan çıkar. Buradan hareketle iki ikiz ruhun varlık ve yokluk olarak tasavvur edilebileceği dolayısıyla Ehrimen'nin mutlak bir varoluşa sahip olmadığı anlaşılabilir. (Moulton, 2008, s. 56; Şahrah, 2009, s. 74)

Zerdüştilikte dualizm madde ve manayı karşı karşıya getirip manayı ya da soyut yaratılış öne çıkarıp maddi veya formel yaratılış kötüleyen bir dualizm biçimi olmadığı gibi, sadece soyut ya da sadece somut alemde var olan bir dualizm şekli de değildir. Çünkü ezelden beri var olan bu dualizm, tıpkı soyut varlıklar arasında var olduğu gibi somut varlıklar arasında da mevcuttur. Böylece Zerdüştilik hem minûyî hem de maddî alemde olmak üzere varoluşun bütün mertebelerinde iyilik ve kötülük şeklinde bir çift kutupluluk veya karşıtlık var saydığı için düalizmin bulunmadığı hiçbir yaratılış mertebesi ve varlık biçimi yoktur. (Settagast, 2011, s. 89)

Gnoli, düalizmi Zerdst'n temel mesajlarından sayan ve bunun monoteizmi zora soktuğunu, bu yüzden kötülüğün yaratıcısı ile ilgili ikna edici bir cevabı kalmadığını ileri süren Henning'in görüşüne karşı çıkar. Buna karşı Gnoli, Pattazoni'nin "Zerdstlkteki tek tanrı inancı dinin temel esaslarından olup düalizm ona herhangi bir zarar vermemektedir. Düalizm hakikatte tevhidi nefyetmez aksine iki zıt kutupla ortaya çıkan tevhidin bizzat kendisidir" şeklindeki yorumuna katılır ve şunu ekler: "Biz İnan dinleri tarihinde Zerdstliğin ilk dönemde sahip olduğu tevhidi başka hiçbir dönem göremeyiz." (Gnoli, Zaman ve Zadgah- Zerdst, 2008, s. 237; Gnoli, Ez Zerdst Ta Mani, 2011, s. 59)

Eliade'a göre, Zerdst'n teolojik sistemi kesin anlamıyla "düalist" değildir. Çünkü Ahuramazda'nın karşısında yer alan bir tanrı yoktur. Zıtlık başlangığta iki ruh arasında çıkar. Ahuramazda ile Spenta Mainyu (iyi potansiyel veya kutsal ruh) arasında bir birlik göze çarpsa da, içinde esasında hem iyi ve hem de kötü ruh (Angra Mainyu) Ahuramazda'dan çıkarlar. Ancak Angra Mainyu kendi varlık tarzını ve kötücül vasfını özgürce seğtiği için Bilge Tanrı, kötülüğün ortaya çıkışının sorumlusu olarak kabul edilemez. Ahuramazda, her şeyi bildiği için yıkıcı ruhun tercihinin ne olacağını da bilir buna rağmen engel olmaz. Bu da, Tanrı'nın her türlü çelişkinin üstünde olduğu ya da kötülüğün varlığının insan özgürlüğünün n koşulunu oluşturduğu anlamına gelebilir. (Eliade, 2007, s. 382)

Zerdstlk'teki düalizm'i Sabililik ve Manihezim gibi gnostik olan dinsel ve düşünsel okullardaki düalizmden ayıran önemli bir ayırıcı çizgi, varlığın *minyi* (metafiziksel) ve *git* (fiziksel) şeklinde ikiye ayrılması ve kötücül varlığın *minyi* ya da potansiyel olduğuna inanılmasıdır. Min'uy varoluştan kasıt, dış alemde somut bir gerçeqliğin var olmamasıdır. Bununla, kötücül potansiyelin maddi dünyada önceden var olmadığı ancak yanlış seçim sonrası ortaya çıktığı sonucuna varılır. Halbuki git ya da somut maddi yaratılış ise, sahip olduğu iyi ruh ve potansiyel varlığıyla birlikte esaslı bir biçimde cismanî dış dünyada da mevcut olan varoluştur. O halde Angra Mainyu, Ehrimen, şeytan veya tüm negative kötücül gçler, temelde salt minyi yani potansiyel bir varoluştur ve cismanî dış dünyada zati/özsel bir varlığa sahip değildir. Nitekim Ehrimen tamamen doğruluk karşısında yer alan yalanda özetlenir. (Moulton, 2008, s. 47) Buna karşın iyilik, soyut lemde esaslı bir varoluşa sahip olduğu gibi cismanî dünyada da aynı ve fenomenal hakikatler olarak yer alır. Bu açıdan Zerdstliğte Ehrimenî müstakil bir yaratılış yok, ona atfedilen bir tahrip ve bozgunculuk vardır ve bu da varlıkla değil, aksine yoklukla (adem) ifade edilebilir.

Yine Zerdüştilik, tüm cismanî dış dünyayı hapisane ve kötücül güçlerin işi şeklinde yorumlayan gnostik okullardan farklı bir düaliteye sahip olduğu kabul edilir. Nitekim su, ateş, toprak, hava gibi giti ve cismanî varlıklar mukaddes sayılır. (Zeahner, Tealim-i Mugan, 1993, s. 40-43; Oymak, 2003, s. 107; Ayrıca Zerdüştilikte ateşin yeri hak. bkz. (Kadirdan, 2009)

Özetle, Zerdüştiliğin tek Tanrı inancına sahip bir tevhid dini olduğu söylenebilir. Çünkü başlangıçta ve sonda egemen ve nihai zaferin sahibi Ahuramazda iken, Ehrimen belli bir dönem için faal olan ama daha sonra kesin bir yenilgiyle tamamen ortadan kalkan geçici bir güçtür. Ancak Tanrı Ahuramazda'nın hemen altında başlayan ve maddi dünyaya kadar devam eden tüm varlık mertebelerinde açık bir varoluşsal dualizm mevcuttur. Ancak tenzihçi tutum bunu çok açık söylemekten kaçınsa bu karşıt varoluşu potansiyel olarak var eden Ahuramazda'nın kendisidir. Kötülük seçimden sonra ortaya çıktığı için, onun potansiyel olarak Ahuramazda tarafından var edilmiş olması, özgür seçim ve iradî duruşa tanınan bir hak ve imkan olarak görüldüğünde Tanrı'yı zora sokmaz, aksine bilgeliğini pekiştirir. Bu yüzden varoluştaki bu düalite Zerdüştilik için bir zaaf değil, özgün ve yaratıcı bir karakterdir. Çünkü bilinçli ve iradeli bir seçim için iki farklı seçeneğin varlığı, insanî asalet için veya tüm bir varoluşta şuurlu bir hareket, devinim, faaliyet ve bereket için gereklidir. Artı ve eksi kutupların varlığı varoluş için zorunlu kabul edilmiştir. Ancak mükemmel ahuraî plandaki bu dualizm maddî olanı manevî olanın karşısına yerleştirmez, maddeyi ve formu haddizatında kötülemez, maddî veya formel (giti) varoluşu manevî ve ruhanî (minûyî) varoluşun bir tamamlayıcısı, devamı ve kemali olarak görür. Yine bu düalite potansiyel veya soyut varoluşta yer aldığı gibi bilfiil veya maddî ve cismanî varoluşta da mukadderdir.

Sühreverdî'ye gelince, o Nuru'l-Envar'ı her türlü noksan sıfatlardan arınık sonsuz nurlar nuru ve bütün iyiliğin ve güzelliğin kaynağı olarak görür. Ancak Nuru'l-Envar'dan feyzeden veya taşan ilk nurdan sonra bir düalite başlar. Sühreverdî'deki bu düalite ışık ve karanlık, bir diğer ifadeyle nur ve zülmet olarak belirir. Bütün iyilikler, hayırlar ve güzellikler bu nurdan ve bütün eksiklikler, kötülükler ve sıkıntılar ise bu zülmetten türer. (Sühreverdî, Hikmetu'l-İşrâk (Mecmua-yi Musannefât), 1994, s. 119-120)

Şeyhu'l-İşrâk Nuru'l-Envar'dan itibaren baştan başa tüm bir varoluşu iki zıt kutba ayırır. Bunlardan biri nur diğeri ise zülmettir. (Sühreverdî, Hikmetu'l-İşrâk (Mecmua-yi Musannefât), 1994, s. 107-108) Bu düalite daha ilk nurla (nur-ı akrep-Behmen) ortaya çıkar ve merteye merteye artarak nurun söndüğü maddî âleme (berzah) kadar

artarak devam eder. İlk nur, Nuru'l-Envar'a gore eksik ve görece olarak karanlık ama hemen altındaki nura göre ise kusursuz ışılıtlı ve nuranîdir. Bu yüzden Nuru'l-Envar'a açık ama altındaki nura baskın ve egemendir. Varlığın bütün mertebelerinde devam eden bu görece ışılıtlı ve karalıktan kaynaklı muhabbet ve kahr ilişkisi varlığı bir arada tutan ve onu yekpare kılan önemli bir harç veya bağdır. (Sühreverdi, Hikmetu'l-İşrâk (Mecmua-yi Musannefât), 1994, s. 119-120,126-128,133-135-136,167,213-214) (Hakikat, 2010, s. 94)

şeyhu'l-İşrak varoluşu temelde nurla ve nura bağlı gördüğü için, nurun bulunmadığı veya söndüğü noktada müstakil bir varoluş veya varlıktan söz edilemez. Bu yüzden aslında var olan ve var eden asıl amil nurdur ve karanlığın müstakil bir varlığı ve değerı yoktur. Nitekim varlık ışıkla tezahür eder ve eğer ışık veya nur bulunmazsa varlığın tezahürü de mümkün olmaz. Cismanî dünyada da Güneş, ay, yıldızlar ve ateş gibi cismanî ışıklar olmazsa herhangi birşey grnmeyeceği için varolmaz. (şirazî, 2004, s. 283-284; şehrezrî, 1994, s. 285)

Sühreverdi, yine varlığı Nuru'l-Envar'dan başlayıp maddî dünyaya kadar inen bütün varoluşu hiyerarşik (teşkik) olarak görür. Bu hiyerarşide üstünlüğün ölçüsü nurdur. En nuranî veya en ışılıtlı olan varlık en üstün varlıktır. Nuranî oluşlarına göre varlıkları alt-üst ilişkisi içerisinde değerlendirir. Nurların kaynağını teşkil ettiğinden ve en sonsuz nura sahip olduğundan dolayı Nuru'l-Envar en üstün varlıktır. Altında O'ndan çıkan ilk nurdur. Bu varlık silsilesi Misal âlemine ve oradan da cismanî âleme kadar, ışılıtlısını ve dolayısıyla görkemini kaybettiği için değer aşımına uğrayarak devam eder. Maddî ve cismanî dünya Nuru'l-Envar'a ve dolayısıyla ışığın ve nurun ana kaynağına en uzak âlem olduğu için en karanlık, en uzak ve en alçak lemdir. (Sühreverdi, Hikmetu'l-İşrâk (Mecmua-yi Musannefât), 1994, s. 119-120,126-128,167)

Maddî dünya sadece ışık kaynağından en uzak olan bölge olduğu için değersiz değil, aynı zamanda nuru perdeleyen, engelleyen ve söndüren bir karalık ve berzah olduğu için de nurların sürgün diyarı ve cehennemidir. İnsanî düşünen nefisler veya İspehedî nurlar dünyanın maddeden müteşekkil karalığı ve karanlığına girdiği için mahpusturlar. Yine aynı nurlar bu dünyevî zindanda ayrıca beden kafesine kilitlendikleri için karanlık içinde karanlık ve zindan içinde zindan yaşamaktadırlar. (Sühreverdi, Kıssatü'l-Ėurbeti'l-Ėarbiyye, (Mecmua-yi Musannefât), 1996, s. 274-280)

Sühreverdi'ye göre şeytan ve cin gibi kavramlar potansiyel bir varoluşa sahiptirler ve Misal leminin maddî olmayan sretleri (eşbah) şeklinde varlıklardır. Sühreverdi birçok insan tarafından grldğ

itiraf edilen maddeden arınık şeytan ve cin gibi gölge ya da silüet şeklindeki varlıkları da yine Misal aleminin varlığına olanak tanımının araçları olarak görür. (Dinanî, 2014, s. 379)

Ama kötülüğün asıl kaynağı nurdan mahrumiyettir ve buna sebep olan ise maddenin kendisidir. Çünkü nuranî geçişi ve iletişimi engelleyen maddedir ve bu yüzden hakikî kurtuluş maddeden ve maddî bağımlılıklardan kurtulmakla gerçekleşir. Madde ve maddî albenilerin oluşturduğu baskıdan ve bağımlılıktan kurtulmak bu bağlamda tensel duvarları kırıp kurtulmak, bedensel yapıdan sıyrılmak (hıla'tu'l-ebdan) hatta doğal ölümden önce iradî ölümle ölmek İşrak mektebinin merkezi noktasında yer alır. Balçıktan müteşekkil beşeri tende ilahî nurların parlamasını sağlamak amacıyla bedene hakim olmak ve tüm tensel cazibe ve bağımlılıkları terk etmek nurlarla kurulabilecek iletişimin en önemli adımudur. Bu yüzden İşrak hikmetinde görülen bu madde karşıtı gnostik düşünce sistematiğini birebir Zerüştîliğe uygulamak mümkün görünmemektedir. Belki Zerdüşt'ten çok sonra oluşturulmuş Avesta bölümlerinde veya Pehlevîce yazılmış dini edebiyatta işlenen dünyanın faniliği ve içindeki cazibelerin geçiciliği ve değersizliği ile örtüşse bile, Sühreverdî'nin burada Maniheizm, Sabiilik ve Essenilik gibi dinsel düşüncelere daha yakın durduğunu söylemek daha isabetli olacaktır.

Sühreverdî'nin dualist düşünce mekanizmasının en açık tezahür ettiği yerlerden biri *Avaz-i Per-i Cibril* (Cebrâil'in Kanat Sesleri) adlı sembolik-irfanî risalesidir. (Sühreverdî, *Âvâz-i Per-i Cibril*, (Mecmua-yi Musannefât), 1996, s. 207-223) Burada Sühreverdî Cebrâil'in iki kanadını betimlerken aslında kendi düalizmini açıklamaktadır. Ona göre Cebrâil'in ya da ilk nur veya aklın bir kanadı bembeyaz ve nuranî diğeri ise beneklidir. Bu benekler kısmî bir karalık ve karanlığı da beraberinde taşır. Hikâyenin ilerleyen kısmında pîrin, *“alçak dünyada meydana gelen her şey Cebrâil'in kanat sesinden kaynaklanmaktadır”* sözü hikâyeyi özetler niteliktedir. Çünkü Sühreverdî tıpkı Aynulkudât Hemedanî gibi, (Hemedânî, 2009, s. 244-264) iyilik ve kötülüğün gerilimli düalizminin mükemmel yaradılışın bir gereği olduğuna inandığı için Cebrâil'in sağ ve sol kanatlarını artı ve eksi veya pozitif ve negatif iki potansiyel güç gibi varoluşun kaynağına yerleştirmektedir. Hikâye, somut ve soyut tüm varoluşta mevcut olan bu dualist zıtlığı ve diyalektiği Cebrâil'in ışık ve gölge gibi olan sağ ve sol iki kanadıyla ilişkilendirir.

“Bana Cebrâil'in kanadından haber ver!” dedim.

“Bil ki Cebrâil'in iki kanadı vardır. Biri mutlak nur olan sağ kanattır. O kanadın tamamı sadece Hakkın varlığına aittir. Diğeri ise -Ay'ın yüzeyinde bulunan siyah bir nokta gibi- üzerinde karanlıktan

bir parça işaret olan sol kanattır. Sol kanadı adeta tavus kuşunun ayağına benzer ve bu da onun (Cebrâil'in) bir tarağı yokluğa mahkûm olan varlığına işaret eder. Onun varlığının Hakın varlığına olan konumuna baktığında tek bir varlığa sahiptir. Ancak onun kendi (var oluş) hakkına bakarsan yokluğa mahkûmdur ve yalnızca var olma imkânına sahiptir. Bu iki anlam iki kanada tekabül etmektedir. Hakka nispetle sağ, kendine nispetle sol (kanat)tır.” (Sühreverdî, Âvâz-i Per-i Cibrîl, (Mecmua-yi Musannefât), 1996, s. 222)

Sühreverdî Cebrâil'in iki kanadıyla varlığın vücut ve imkân olmak üzere iki yönüne işaret eder. Cebrâil'in sağ kanadı varlığının Hak ile olan ilişkisini beyan eder ve varlığının sebebi olan Hak Teâlâ Vâcibu'l-Vücûd olduğu için Cebrâil'in varlığının gerekliliği yani vücut yönüne işaret eder. Cebrâil'in sol kanadı ise kendi varlığıyla olan ilişkisine işaret eder ve o da varlığının imkanı yönüne yani mümkünü'l-vücûd olan varlığına işaret eder. Bundan dolayı onun yokluk (olabilirlik) yönünü ifade eder. Çünkü varlık nurla, yokluk karanlıkla ilişkilidir ve varlığın yoklukla olan ilişkisi açık olanın gizli olanla ya da nurun zulmetle ilişkisi gibidir. (Sühreverdî, Hikmetu'l-İşrâk, Haşıye (Mecmua-yi Musannefât), 1994, s. 106) Sühreverdî'ye göre Cebrâil'in sağ kanadı mutlak nurdur ve varlığın gerekliliğini (vücubiyet) ifade eder. Sol kanat ise içinde bulunan bir miktar karanlıktan dolayı Cebrâil'in olasılığı (imkâniyat) ve yokluğuna (adem) işaret eder. Sühreverdî akl-ı faâl'in ilahî yöne bakan tarafını nurla ve dolayısıyla varlıkla açıklarken Vâcibu'l-Vücûd'un dışında kalan dünyaya, insana ve tüm mâsivâyâ bakan tarafını ise mümkünü'l-vücûd yahut yokluk olarak izah etmektedir. Nûru'l-Envâr ya da Vâcibu'l-Vücûd dışında kalan tüm varoluş ve bu bağlamda akl-ı faâl veya Cebrâil'in varlığı da iki yönlüdür. Allah'a bakan yönü mutlak nur, mutlak hayır, mutlak bereket ve ebedîdir. Dolayısıyla varlıkla veya ebedilikle nitelendirilmiştir. Ancak “O'nun yüzü dışında her şey yok olucudur” (Kassas, 28/88) ayetinde geçen ferman gereği, Nûru'l-Envâr dışında kalan tüm varlıklar mümkünü'l-vücûd ve aynı zamanda yokluğa mahkûmdur. Zaten Sühreverdî Allah dışında tezâhür eden tüm var oluş formları ve bedenleri, zâhirî bağımsızlık ve müstakil varlıklarına rağmen yokluğa mahkûm bilmekte ve bu yüzden tüm bu müstakil gibi görünen varlıklarda bir miktar karanlığın yer aldığını Ay'ın yüzeyindeki lekelerle betimlemektedir. Bu ilginç dualizmi diğer bir örnek olan tavus kuşuyla da açmaktadır. Nitekim tavus kuşunun güzel kanatları ve endamına zıt olan çirkin ayaklarını bir arada zikrederek Nûru'l-Envâr dışındaki tüm varlıklardaki mevcut dualist izleğe dikkat çekmektedir. (Purnamdariyan, 1390/2011, s. 211; Corbin, 2015, s. 168)

Buradan hareketle Sühreverdî dünyamızdaki tüm insanların pîri, mürebbisi veya babası hükmünde olan Cebrâil'in zahiren zıt olan veya bir diğèrinin karşısında yer alan iki kanadı üzerinden bize daha somut bir mesaj vermektedir: Bu dünyamızdaki tüm varlıklarda ve bu bağlamda insanda bulunan ve birbirinin karşısında yer alan iki güç vardır. Bu düal iki güç hakikatte tekâmülü, dinamizmi, hareketi meydana getiren asıl motorgüçtür. Bu kesintisiz tümel devinim; hareketi, uçmayı ve tekamülü çağrıştıran iki kanat tabiri üzerinden iki motor güç yani hayır ve şer potansiyelidir. (Taherî, 2016) O halde her varlıkta bulunan iyilik ve kötülük potansiyeli Sühreverdî tarafından Cebrâil'in sağ ve sol kanadıyla sembolize edildiği görülmektedir. Nitekim Sühreverdî'nin diğèr önemli bir sembolik hikâyesi olan *Akl-ı Surh (Kızıl Akıl)* risalesinde de bu dualist fikir hikayeye isim olmuştur. Hikayenin kahramanı pir kızıl akıldır. Çünkü beyaz nurlar aleminden gelerek karanlık maddi aleme yakın bir yerde yani misal âleminde durmuştur. Burada beyazlık ve karalık birleşerek bir kızılılık oluşturmuşlardır. Bu yüzden yüzü ve sakalı da kızıla çalan bir renktedir. *Akl-ı Surh* risâlesinde hikâyenin kahramanı olan sâlik ile mîsal âleminde görüşen akl-ı faâl ya da nuranî pîrin ten ve sakalının kızılığının sebebi yine bu düalitedir. Beyaz nurani dünya ile siyah bir çukur olan maddi dünyanın yani iki zıt rengin keşiştiği yer olan Misal âlemine inmiştir. (Sühreverdî, *Akl-ı Surh*, (Mecmua-yi Musannefât), 1996, s. 228)

Sühreverdî'ye göre Hakk'a bakan varlık yönü varoluşsal gerekliliği (vucûbiyeti) temsil ettiği için sağ daha üstün tarafı ve mâsivâyâ bakan taraf varoluşsal olasılığı (mümküniyeti) temsil ettiği için sol ise daha aşağı tarafı sembolize eder. *Heyâkilü'n-Nûr* adlı risalesinde Sühreverdî Vâcibu'l-Vücûd ile ilk akıl ya da Nûru'l-Envâr ile Hak'tan feyz eden ilk nur olan Nuru'l-Akreb arasındaki kahr ve muhabbeti âlemdeki varlıkların tamamına uygulamakta ve bu bağlamda her çiftin bir tarafını üstün ve diğèr tarafını ise daha alçak saymaktadır. Buna örnek olarak akıl ile nefis, Güneş ile Ay, sağ ile sol, doğu ile batı arasında bulunan varoluşsal hiyerarşik yapıyı örnek olarak vermektedir. (Sühreverdî, *Heyâkilü'n-Nûr*, (Mecmua-yi Musannefât), 1996, s. 103-104) Sağ taraf genellikle doğu ve ruhanî ya da nuranî âlemlerle betimlenirken sol taraf ise batı ile ya da madde ve zulmet âlemiyle tasvir edilir. (Sühreverdî, *Kıssatü'l-Ğurbeti'l-Ğarbiyye*, (Mecmua-yi Musannefât), 1996, s. 276-277; Purnamdariyan, Remz ve Dastanhâ-yi Remzî Der Edeb-i Farisi, 1391/2012, s. 299)

Madde ve form âlemi olan bu âlem daha önce ifade ettiğimiz gibi üzerinde bir parça karanlığın bulunduğu Cebrâil'in sol kanadının

gölgesinden meydana gelmiştir. Yokluk ve olasılık yönünü gösteren bu karanlık, maddî varoluşla ilişkilidir. Sühreverdî'nin metin içerisinde getirdiği ve önce karanlığın, ardından o karanlığın içinde bir aydınlığın yaratıldığını ifade eden hadis-i şerif yine Cebrâil'in sağ ve sol kanadıyla ilişkilendirilmektedir. Dünya, içindeki varlıkların ve bu manada karanlığın yaratılması Cebrâil'in sol kanadıyla, o yaratıkların içerisine nurun yerleştirilmesi yani onlara nefis ve sûretin ifadesi ise, Cebrâil'in sağ kanadıyla ifade etmiştir. Burada Sühreverdî'nin birçok gnostik dinde ve bu bağlamda İslam'da da baskın bir izlek olan nur ve karanlığı Cebrâil'in karşı karşıya gelen sağ ve sol kanadı üzerinden betimlediği görülmektedir. Çünkü bu izleğe göre tüm bir varoluşun bu karanlık ve nur düalizminin arasındaki kutuplaşmadan, gerginlikten ve aynı zamanda denge ya da ikisi arasındaki dinamik enerjiden meydana geldiği kabul edilir. Metnin devamında Sühreverdî, En'âm süresi birinci ayette yer alan "*Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı ve onlara karanlığı ve aydınlığı yerleştirdiği*" ifadesini de aynı şekilde bu düalist izleğe göre yorumlar. Çünkü Sühreverdî'ye göre karanlık Cebrâil'in sol kanadının gölgesi hükmünde olan oluş ve bozuluş âlemi, nur ise Cebrâil'in sağ kanadının ışınlarıdır.

Görüldüğu üzere Sühreverdî zorunluluğu ve olasılığı, varlığı ve yokluğu, aydınlık ile karanlığı Cebrâil'in iki kanadıyla sembolize ederek bu düaliteyi, dünyadaki tüm varlıklara egemen olan iyilik ve kötülük düalizminin varoluşsal nedeni olarak görmektedir. Sühreverdî'de görülen bu düalist izlek yalnızca yukarıda adları geçen eserleri ile sınırlı değildir. Nitekim *Mûnisu'l-Uşşak* adlı risalesinde de bu düalist fikrin izdüşümleri görülmektedir. Risaleye göre Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı cevher akıldır ve bu akıldan ikinci akıl, birinci nefis ve birinci felek yerine sırayla hüsn, aşk ve hüzn meydana gelir. Hüsn (güzellik)ün tebessümünden melekler, aşk ve hüznün ona asılmasından gök ve yer meydana gelir. Hakikatte burada da hüsn, mutlak nur olan Cebrâil'in sağ kanadı iken, aşk ve hüzn sol kanadıdır. Hüsn aklın muadili olduğu için zorunlu (vucûb) sıfatından sâdir olurken, aşk ve hüzn ise nefis ve feleğin muadili olduğu için olası (imkân) sıfatından meydana gelir. (Sühreverdî, *Fî Hakîkati'l-Aşk*, (Mecmua-yi Musannefât), 1996, s. 268-291) Aslında bu dünyadaki maddî ve cismanî olan her şey hüsn'den uzak düştüğu için mehcûr ve mahzundur. Fakat aynı zamanda aslına kavuşmak için her daim müştak ve âşıktır. Daha üstün bir varoluş mertebesine doğru yükseliş meyli, iştiyakı ve aşkı bütün varlıklarda mevcuttur.

Âlemdeki iyilik ve kötülük şeklindeki düalist varoluşun Cebrâil'in iki kanadı üzerinden anlatılmasının benzer bir ifadesini Aynulkudât Hemedani'nin *Nur-i Muhammedî* ve *Nur-i İblisî*

nazarîyesinde de görmekteyiz. Aynulkudat'ın farklı konulardaki sözleri dikkatle incelendiğinde Nur-i Muhammedi'nin tüm hayırların kaynağı ve kimi zaman siyah nur olarak da ifade edilen Nur-i İblisi'nin ise tüm karanlık şeylerin ve insana göre kötülüğün membaı olarak görülecektir. Aynulkudat da iyilik ve kötülüğün kaynağı olan bu düalist nazarîyeyi göklerin ve yerin temeli olarak kabul etmektedir. Nitekim, *Temhidat*'ın onuncu bölümünün asıl konusu bu düalist nazarîyedir. (Hemedanî, 1979, s. 118-119; Hemedanî A.-K. , 2009, s. 169-174; Meçin, 2014, s. 246)

Ancak Sühreverdî'nin düalizmi, felsefe veya dinlerdeki düalizmden kısmen farklıdır. Sühreverdî müstakil iki yönlü bir varlığı değil, tek bir varlığı kabul ettiği için, özünde muvahhid ve monoteist olan bir düşünceye sahiptir. Ona göre var olan dualite, varlıkla yokluk arasındaki dualitedir ve yokluğun müstakil bir varlığı olmadığı için bakî kalan varlıktır. Bu yüzden Sühreverdî kesret içerisinde vahdete inanan bir mutasavvıftır. Ona göre her varlığın ruh-beden, zâhir-bâtın, lâfız-mânâ ve son tahlilde nur-karanlık olmak üzere iki boyutu vardır. Bu yüzden görünen tüm varlıkların bir zâhir ve bir bâtın olmak üzere iki boyutu vardır ve asıl bakî kalan zâhir değil bâtın, kabuk değil çekirdek, form değil cevher ve beden değil ruhtur. Buradan hareketle Sühreverdî lafızların ve kelimelerin altındaki mânâyaya ve öze yönlendirmek için sembolik dil kullanmıştır. (Sunkurkılaye, 2017; Çatak, 2015, s. 203)

Sonuç

Zerdüştilikteki düalite ile Sühreverdî'nin İşrakî düalitesi son derece benzer özellikler taşır. Her ikisinde de Tanrı tektir; eşi, benzeri veya karşıtı yoktur. Varlık mertebelerinin başında ve kaynağında bulunan yegane Tanrı'nın hemen altında *aydınlık ve karanlık* ya da *iyilik ve kötülük* şeklinde beliren iki zıt potansiyel varlık yer alır. Hem Zerdüştilikte hem de İşrak hikmetinde bu iki zıt kutup varoluş için gerekli bir düalitedir. Ancak bu iki zıt potansiyel Sühreverdî'de Tanrı'nın südur sistemiyle yarattığı varoluşun tüm mertebelerinde meydana gelen tanrısal bir tasarı ve programken, Zerdüştilikte kötülük potansiyeli bu kadar net ve açık bir şekilde Tanrı ile ilişkilendirilmemekte; diğer bir ifadeyle, kötülük potansiyel olarak Tanrı'nın bir tasarısı olsa da, kötülüğü bilfiil ortaya çıkarana ya da ona somut varlık elbisesini kazandıran bizzat Ehrimenî seçim ve iradedir. Bu bakımından Sühreverdî'nin, Tanrı'yı varlıklar ve varoluşun bütün tezahürleri ile birlikte gören *teşbihçi* bir anlayış, Zerdüştiliğin ise Tanrı'yı varoluşun yalnızca iyi ve güzel tezahürleri ile birlikte görüp kötülük potansiyeli ile ilişkisini reddeden *tenzihiçi* bir tutum sergilediği

söylenebilir. Nitekim Sühreverdî’de yoruma olanak tanımayan bir açıklıkta karanlık ya da eksik yaradılış Tanrı’nın bilinçli bir programı ve tasarısı olarak okunabilmekteyken, Zerdüştilikte Tanrı iki zıt kutbun üzerinde yer alsa da eksik yaradılışın daha çok Ehrimenî güce atfedilmesinde bir ısrar vardır. İşrak hikmetinde maddi ve manevî yaradılış arasında bir uyumsuzluk, bir zıtlık ve bir düşmanlık varken, Zerdüştilikte maddi yaradılış ile manevi yaradılış arasında bir zıtlık, uyumsuzluk veya düşmanlık yoktur, aksine maddi varoluş manevi varoluşu kemale erdiren Ahuraî bir formdur ve bu bakımdan ruhanî varoluşu saran maddi formun kendisi özü itibariyle ilahî ve kutsaldır. İşrak hikmetinde nura, bilgiye, kurtuluşa ve son tahlilde Nuru’l-Envar’a ulaşmak için maddi varoluş bir perde ve engel ve bu yüzden kendisinden sıyrılması, soyutlanması ve kurtulması gereken zindan duvarlarıyken, Zerdüştilikte madde ve maddî varoluş Ehrimen (şeytan) ile verilecek amansız mücadelenin sahası ve Ehrimen’in tuzağa düşürüleceği Ahuraî bir kapandır. Yine İşrak hikmeti düalitesini ışık ve karanlık ilkeleri üzerine bina ederken, Zerdüştilik düalitesini daha çok iyilik ve kötülük üzerine bina eder. Bu bakımdan Zerdüştilikte karşıtlık ve düşmanlık, iyilik ve kötülük arasında cereyan ettiğinden dolayı ahlakî ve amelî bir düalizm söz konusuyken, İşrakilikte karşıtlık ve zıtlık, tüm metafizik varlık mertebelerindeki nurlar hiyerarşisi (teşkîku’n-nur) arasından başlayıp nurun battığı veya söndüğü (nuru’t-tamis) tüm maddî varlıklara kadar inen bütün varoluş tezahürleri (heyakilun’n-nur)’nde mevcut olduğu için varoluşsal bir düalizm sözkonusudur.

Kaynakça

- Alıcı, M. (2012). *Kadim İnan’da Din* (1 b.). İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Borrows, M. (1956). *The Dead Sea Scrolls*. Newyork.
- Boyce, M. (1391/2012). *Ayin-ı Zertuşt* (4 b.). (E. Tehami, Çev.) Tahran: İntişarat-i Nigah.
- Boyce, M. (2009). *Rişeha-yi Felsefe-yi Zertüştî, Costari Der Felsefe-yi Zertüşti*. Kum: İntişarat-ı Danişgah-i Edyan ve Mezahib.
- Boyce, M. (2012). *Zerduştiyan: Baverha ve Adab-i Dinî-yi Anha*. (A. Behramî, Çev.) Tahran: İntişarat-i Koknos.
- Corbin, H. (2015). *Zaman-i Edvarî der Mazdayesna ve İrfan-i İsmailiye*. (İ. Rahmetî, Çev.) Tahran: İntişarat-i Sofya.
- Çatak, A. (2015). Sühreverdî’nin Felsefî Tasavvufunda Marifet. M. N.-K.-Y. Kaplan içinde, *Sühreverdî ve İşrak Felsefes* (s. 187-223). İstanbul: Divan Kitap.
- Dinanî, G. İ. (2014). *şua-î Endişe ve şühûd der Felsefe-yi Sühreverdî*. Tahran: İntişarat-i Hikmet.

- Eliade, M. (2007). *Dinler ve Düşünceler Tarihi* (Cilt 1). (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: Kabcacı yay.
- Folta, R. C. (2011). *Gozar-i Ma'nevîyet-i İrânzemin*. (Y. Emirî, Çev.) Kum: Neşr-i Edyan.
- Ghırsman, R. (2009). *İran: Ez Ağaz Ta İslam*. Tahran: İnışarat-i Muin.
- Gnoli, G. (2008). *Zaman ve Zadzah- Zerdüş*. (M. S. Seccadi, Çev.) Tahran: İnışarat-i Kütüphaneyi Milli-yi İrân.
- Gnoli, G. (2011). *Ez Zerdüş Ta Mani* (1 b.). (A. Resuli, Çev.) Tahran: Neşr-i Mahi.
- Gnoli, G. (2014). *Zerdüş Der Tarih* (1 b.). (A. Resuli, Çev.) Tahran: Neşr-i Parse.
- Hakikat, A. (2010). *Sühreverdi: Filusuf-i Şehid-i İrân*. İnışarat-i Behcet.
- Hemedânî, A. b.-k. (2009). *Nâmehâ-yi Aynu'l-Kudat Hemedânî* (Cilt 3). (A. A. Alınaki Münzevî, Dü.) Tahran: İnışarat-i Esatir.
- Hemedânî, A.-K. (1979). *Temhidat* (6 b.). Tahran: Kitaphaneyi Milli-yi İrân.
- Hemedânî, A.-K. (2009). *Nameha-yi Aynu'l-Kudat Hemedânî* . (A. M.-A. Asiran, Dü.) Tahran: İnışarat-i Esatir.
- Hinnels, J. R. (2010). *Şinaht-i Esatir-i İrân*. (A. T.-J. Amuzgar, Çev.) Tahran: İnışarat-i Çeşme.
- Kadirdan, M. (2009). *Caygah-i Nûr ve Ateş Der Ayin-i Zertüş*. Şiraz: İnışarat-i Ufk-i Pervaz.
- Kassas, 28/88. (tarih yok).
- Kellens, J. (2012). *Makalati Der Bare-yi Zerdüş ve Din-i Zerdüş*. (A. R. Kaim, Çev.) Tahran: Neşr-i Ferzan.
- Kristensen, A. E. (2009). , *İrân Der Zaman-i Sasaniyan*. (R. Yasemî, Çev.) Tahran: İnışarat-i Sada-yi Muasir.
- Meçin, B. A. (2014). "Sühreverdi'nin Akl-ı Surh, Kıssatü'l-Ğurbeti'l-Ğarbiyye ve Âvâz-ı Per-i Cibril İsimli Sembolik Hikâyelerinin Tahlili", . Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Moulton, J. H. (2008). *Gencine-yi Mugan*. (T. Kadiri, Çev.) Tahran: İnışarat-i Mehtab.
- Multon, J. H. (2008). *Gencine-yi Mugan*. (T. Kadiri, Çev.) Tahran: İnışarat-i Mehtab.
- Oymak, İ. (2003). *Zerdüştlük (İnanç, İbadet, Adetler)* (1 b.). Elazığ.
- Pehlevî, M.-y. (tarih yok). *Şkendgomanî-yi Vizâr (Şkendgomanik Viçâr)* (Cilt 8).
- Purnamdariyan, T. (1390/2011). *Akl-ı Surh: Şerh ve Te'vil-i Dastânhâ-yi Remzî-yi Sühreverdi* (1 b.). Tahran: İnışârât-i Sohan.

- Purnamdariyan, T. (1391/2012). *Remz ve Dastanhâ-yi Remzî Der Edeb-i Farisi* (8 b.). Tahran: İntişarat-i İlmi ve Ferhengi.
- Settagast, M. (2011). *Angah ke Zerdüşt Sokhan Goft.* (Ş. Sarimî, Çev.) Tahran: İntişarat-i Koknos.
- Shaked, S. (2008). *Tahavvul-i Sanevîyet.* (S. A. Kaimmakami, Çev.) Tahran: Neşr-i Mahi.
- Sunkurkılâye, F. (2017, 04 13). “*Remzşinâsi-yi Risâle-i Âvâz-i Per-i Cibrîl*”.
http://www.ettelaathekmatvamarefat.com/new/index.php?option=com_content&view=article&id=713:1392-03-12-08-24-22&catid=43:mag-2&Itemid=52. adresinden alınmıştır
- Sühreverdî. (1994). *Hikmetü'l-İşrâk (Mecmua-yi Musannefât)* (Cilt 2). (H. Corbin, Dü.) Tahran: Muessesat-i Mutalaat ve Tahkikat-i Ferhengi.
- Sühreverdî. (1996). *Akl-ı Surh, (Mecmua-yi Musannefât)* (2 b., Cilt 3). (S. H. Henry Corbin, Dü.) Tahran: İntişârât-i Muessese-i Mutalaat ve Tahkikat-i Ferhengi.
- Sühreverdî. (1996). *Âvâz-i Per-i Cibrîl, (Mecmua-yi Musannefât)* (2 b., Cilt 3). (S. H. Henry Corbin, Dü.) Tahran: İntişârât-i Muessese-i Mutalaat ve Tahkikat-i Ferhengi.
- Sühreverdî. (1996). *Fî Hakîkati'l Aşk, (Mecmua-yi Musannefât)* (2 b., Cilt 3). (S. H. Henry Corbin, Dü.) Tahran: İntişârât-i Muessese-i Mutalaat ve Tahkikat-i Ferhen.
- Sühreverdî. (1996). *Heyâkilü'n-Nûr, (Mecmua-yi Musannefât)* (2 b., Cilt 3). (S. H. Henry Corbin, Dü.) Tahran: İntişârât-i Muessese-i Mutalaat ve Tahkikat-i Ferhengi.
- Sühreverdî. (1996). *Kıssatü'l-Ğurbeti'l-Ğarbiyye, (Mecmua-yi Musannefât)* (2 b., Cilt 2). (S. H. Henry Corbin, Dü.) Tahran: İntişârât-i Muessese-i Mutalaat ve Tahkikat-i Ferhengi.
- Şahrah, E. K. (2009). *Zertušt: Peyamberi ki Ez Nû Bayed Şinakht.* (F. Keyanî, Dü.) Tahran: İntişarat-i Camî.
- Şehrezûrî. (1994). *Şerhu Hikmetü'l-İşrâk* (1 b.). (H. Z. Tarabbeti, Dü.) Tahran: Müessese-i Mutalaat ve Tahkikat-i Ferhengi.
- Şirazî, K. (2004). *Şerhu Hikmetü'l-İşrâk* (1 b.). (A. N.-M. Muhakkik, Dü.) Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi.
- Taherî, N. (2016, 18 01). “*Şehabuddin Sühreverdî Der Yek Nigah*”.
www.irpdf.com adresinden alınmıştır
- Yamauchi, E. M. (1390/2011). *İran ve Edyan-ı Bastan* (1 b.). (M. Pizeşk, Çev.) Tahran: İntişarat-ı Koknos.
- Yesna 30/3, 45/2.* (tarih yok).
- Zeahner, R. C. (1993). *Tealim-i Mugan.* (F. Bedrehî, Çev.) Tahran: İntişarat-i Tus.

- Zeahner, R. C. (2008). *Zurvan ya Muamma-yi Zertuštigerî*. (T. Kadirî, Çev.) Tahran: İntişarat-i Mehtab.
- Zeahner, R. C. (2010). *Edyan-i Zindeh*. (N. S. İsfahani, Çev.) Tahran: Neşr-i Merkez.
- Zeahner, R. C. (2010). *Tulu' ve Ğurub- Zerdüştigetri*. (T. Kadirî, Çev.) Tahran: İntişarat-i Emir Kebir.

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi,
Sayı/Issue: 2 – Sayfa / Page: 133-160
ISSN: 2630-600X VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 14.10.2018
Kabul/Accepted: 29.11.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

İSTANBUL'DAKİ ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNİN TOPLUMSAL MEKÂN VE ŞEHİR ALGISI (İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)¹

SOCIAL SPACE AND CITY PERCEPTION OF UNIVERSITY YOUTH IN ISTANBUL (INSTANCE OF ISTANBUL COMMERCE UNIVERSITY)

Duygu OYMAN

İstanbul Ticaret Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uygulamalı Sosyoloji ABD
Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi
duyguoyman@gmail.com

Öz

İstanbul'un toplumsal mekan ve şehir algısı ekseninde değerlendirilmesi doğrultusunda, İstanbul'da okuyan üniversite gençliğinin şehri deneyimleme biçimleri, farklı semtler özelinde değişkenlik gösterebilmektedir. Günümüz postmodern toplumlarında tüketime yüklenen anlam gündelik yaşam pratiklerinin hemen hemen tümünü etkilemesi, üniversite öğrencilerinin de toplumsal mekanları asıl işlevi dışında algılamalarını beraberinde getirmektedir. Tüketime endeksli olarak sosyal yaşamda meydana gelen değişiklikler, özellikle gençlerin toplumsal mekan algısını doğrudan etkilemekte ve bu durum bireylerin genel yaşam tarzı,

*Bu makale, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı'nda tamamlanmış olan İstanbul'daki Üniversite Gençliğinin Toplumsal Mekan ve Şehir Algısı konulu yüksek lisans tezinden yapılmıştır.

* İstanbul'da okuyan üniversite gençlerinin toplumsal mekan ve şehir algısının incelendiği bu çalışmada, ele alınan konunun sınırlandırılması bakımından toplumsal mekanlar içinden cafeler, restoranlar ve alışveriş merkezleri incelemenin odağında tutulmuştur.

tercihleri ve alışkanlıkları gibi hususlarda değişim yaşamasına neden olmaktadır. Modern kent mekanları arasında, üniversite öğrencileri için ön plana çıkan yeme-içme mekanları ile alışveriş merkezleri asıl işlevlerinin dışında tüketim odaklı, zaman geçirme ve beklentilerin karşılanmasına yönelik kullanılmaktadırlar. Bu bağlamda sosyal sınıf, sosyal ve kültürel farklılıklarına rağmen İstanbul'da okuyan üniversite gençlerinin toplumsal mekan ve yaşadıkları şehri yorumlama noktasında birbirlerinden belirgin şekilde ayrılmadıkları görülmektedir. Bu çalışmada İstanbul'da lisans öğrenimi gören gençlerin yaşadıkları şehri ön plana çıkaran özellikleri ve kimliği ile toplumsal mekan yönelimlerinin temel belirleyicileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite gençliği, toplumsal mekan, mekan, tüketim.

Abstract

In accordance with the evaluation of Istanbul in terms of social space and city perception, the ways that the university youth studying in Istanbul experiences the city vary specific to different districts. In today's post-modern societies, that the meaning attributed to consumption affects almost all daily activities causes university students to perceive social spaces out of their actual functions. Changes occurring in social life relevant to consumption affect directly social space perception of especially youths and this situation causes individuals to have changes in such conditions as their general life-styles, preferences and habits. Among modern city spaces, eating places and shopping malls which are prominent for university students are used, out of their actual functions, to meet their expectations and to spend time focused on consumption. In this context, it is seen that despite their social classes, social and cultural differences, university students studying in Istanbul do not diverge prominently from one another. In this study, features and identity of the city in which youths studying in Istanbul live and key determinants of their tendencies to social spaces have been examined.

Keywords: University Youth, Social Space, Space, Consumption

Giriş

Geçmişten beri toplumlarda yaşanan gelişmeler, değişimler ya da krizlere bakıldığında bunları en yakından inceleyen, içselleştiren, problemleri ön plana çıkaran kesimin gençler olduğu görülmektedir. Konu bu yönüyle ele alındığında küreselleşme ve postmodernizmin yansımalarını yine gençler üzerinde daha belirgin olarak görmek mümkündür. Özellikle üniversite gençliğinin internet aracılığıyla dünyada olup biten yenilikleri, moda trendleri yakından takip ediyor olması; günlük yaşamdaki rutin işlerini, alışkanlıklarını, tercihlerini ve uzun vadede kimliğini oluşturan değerleri bu gelişmelere göre belirlemelerine neden olmaktadır.

Günümüzde gelinen son duruma bakıldığında, tüketimin yalnızca nesnelere kullanmakla sınırlı olmadığı, bireylerin kimliklerini inşa sürecinde bundan böyle manevi unsurları da tüketime dahil ettikleri görülmektedir. Bu durumun toplumsal hayattaki yansımalarına bakıldığında; kullanılan arabalardan, tercih edilen kıyafet markalarına, cep telefonlarına, elektronik aletlere, sosyal hayatta yeme-içme ihtiyacını karşılamak için tercih edilen mekânlara, yaşanan şehirdeki bölgelere göre her şeyin tüketim temelinde kategorilendirildiği görülmektedir. Durum böyle olduğunda, kentsel yaşam içinde belirli ihtiyaçları karşılamak, sosyalleşmek, özgürleşmek, dinlenmek amacıyla kullanılan toplumsal mekânlar da giderek marka haline gelmiş ve buralara asıl işlevlerinin dışında farklı değerler yüklenmeye başlanmıştır.

Kentteki toplumsal mekânların üniversite gençliği tarafından nasıl anlaşıldığı, neye göre seçildiği ve bu mekânlardaki etkinliklerinin tespit edilmesi, onların kente ve toplumsal mekânlara bakışını anlayabilmek açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı; kenti ve kentin sosyo/kültürel yüzünü yansıtan toplumsal mekânların temel işlevlerinin dışında üniversite gençliği tarafından hangi faktörlere göre tercih edildiğini saptamaya yöneliktir. Bu çerçevede üniversite gençlerinin, yaşadıkları şehirler, aile yapıları, ekonomik durumları ve cinsiyetleri temelinde toplumsal mekânların kamusal, toplumsal cinsiyet, farklılık, konum ve popüleriteleri kapsamında hangi değişkenlere göre tercih edildikleri irdelenecektir.

Bu çalışmadaki temel tez; kent yaşamında gündelik hayat kültürünün oluşmasında toplumsal mekânlar, sahip oldukları işlevler dışında farklı hizmet anlayışı, müşteri profili, cemaat havası, mekanın şehir içindeki konumu itibarıyla belli hiyerarşiye göre sıralanmış olmakta ve toplumsal mekânlar; buraya gelen insanların rahatlık, aidiyet, kimlik, tatmin, sosyalleşme gibi ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Kentsel yaşam içinde statü, prestij ve sosyal kimliklerin sergilendiği bu mekânlar üniversite gençliğinin mekân tercihlerinde belirleyici etkenler olduğu savunulmaktadır.

Gençlik Kavramı

İnsan hayatında fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan en büyük değişimlerin yaşandığı, bireyin temel kişilik özelliklerinin öne çıktığı, gelecek hayatıyla ilgili önemli kararlar alıp uyguladığı, sosyo-psikolojik olarak hassasiyetin en yüksek seviyede olduğu zaman aralığı gençlik dönemi olarak tanımlanmaktadır.

Gençlik dönemi fiziksel, sosyal ve psikolojik olgunluğa erişmenin tamamlanması olarak tanımlanmakta ve bu dönem 15-24 yaş

aralığında kabul edilmektedir. (MEB,2011:2) Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı tarafından yayımlanmış olan “BM Gençlik – Bağlantılı Çalışmanın Gerekçesi Belgesi” kapsamında “gençlik” kavramı, “15-24 yaş arasında yer alan insanlar” olarak tanımlanmaktadır. (Birleşmiş Milletler [BM], 2017) Yine Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayımlanan “İstatistiklerle Türkiye 2014 Raporu”nda genç nüfus 15-24 yaş aralığında kabul edilmiştir.(Türkiye İstatistik Kurumu [TUIK],2016) Buradan da görüleceği üzere gençlik, yaş aralığı bakımından ulusal ve uluslararası pek çok kaynakta demografik olarak 15-24 yaş aralığında bulunun insanlar olarak tanımlanmaktadır.

Bununla birlikte gençlik dönemine ilişkin belirtilen bu yaş aralıkları; hem ülkemizde hem de farklı toplumlarda, tarihsel, sosyal, siyasi ve teknolojik gelişmelere göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda Bayhan(1997:207) da; demografik gençlik tanımlamasında çağ nüfusunun alt ve üst yaş sınırlarının, ülkedeki gelişmelere ve uluslararası tanımlara göre farklılık gösterebileceğini ifade etmektedir. (Bayhan, 1997: 207)

Gençlik konusunun, yalnızca yaş aralıklarıyla sınırlı olarak tanımlanamayacak kadar fazla sosyolojik boyutları kapsadığını belirtmek gerekmektedir. Zira belirli bir gençlik kesimine ilişkin değerlendirme yapılırken; bireyin yaşadığı yer ve sosyal çevre, aile yapısı, ekonomik durumu, yetiştiği şehir gibi birçok faktör, konuyu doğru değerlendirmek açısından önem arz etmektedir.

Tarihsel, sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları açısından birbirinden ayrılan toplumlarda yaşayan genç bireylerin, yaşama bakış açılarının da değişkenlik göstermesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla demografik olarak sınırlandırılmış yaş aralıklarıyla genel geçer bir gençlik tanımı yapmak, konuyu sosyal, ekonomik ve kültürel etkenlerin dışında ve hatalı değerlendirmeye yol açacaktır.

Gençlik döneminin başlangıcı, bitişi ve yetişkinlik dönemine geçiş kesin sınırlarla belirlenemese de, gençlikten yetişkinliğe geçişte temel alınan bazı kriterler bulunmaktadır. Bireyin çalışma yaşamına başlayarak ekonomik özgürlüğünü kazanması, ailesinden ayrı yaşam sürmesi ve evlenip aile kurması bu kriterlerin başında gelmektedir. Söz konusu olguların gerçekleşmediği durumda bireyin gençlik döneminin uzayarak devam ettiğine dikkat çekilmektedir.

Kent yaşamında uzayan eğitim dönemi, sonrasında iş bulma sürecinin yaşanması; gencin ekonomik kazanç sağlama, ailesinden ayrı bir yaşam sürme ve evlenme aşamasına gelene kadar geçen zamanın uzamasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, gençlik dönemi bireyin vücudundaki fizyolojik değişimlerle başlamış olsa da sona

ermesi tek başına bireye bağlı olamayan sosyal ve ekonomik şartlara göre değişmektedir.

Sosyal Kategori Olarak Gençlik Kavramının Tarihsel Gelişimi

Gençlik kavramı olarak farklı şekillerde karşımıza çıksa da, sosyal kategori olarak modernleşme sonrasına ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Modernleşme öncesi geleneksel toplumlara bakıldığında gençlik kavramının, yaşlılık dönemine ait yaş sınırlarının ifade edilmesine ilişkin kullanıldığı görülmektedir. Philippe Aries tarafından bu konuda yapılan araştırmalar incelendiğinde; çocukluk dönemine ait anlamın günümüzdekinden farklı olarak Orta Çağ Avrupa'sında görülmediği ve dönem itibarıyla çocukların, daha çok 'yetişkinlerin minyatürü' olarak değerlendirildikleri ortaya konulmuştur. (Lüküslü, 2015: 19) Aries tarafından yapılan bu belirlemeler doğrultusunda görülmektedir ki; Orta Çağ'da çocukluk döneminde yer alan bireylerle yetişkinlik döneminde yer alan bireyler arasındaki farklılık, genel olarak fiziksel boyut kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla da Orta Çağ'da gençlik kategorisinden demografik ya da sosyal boyut kapsamında bahsetmek olası görünmemektedir.

Sanayileşme ve kentleşme ile birlikte modern toplumlarda genç bireyler; hem ayrı bir sosyal kategori hem de toplumların devamlılığını sağlayan, geleceğini oluşturan ve kültür aktarımını olanaklı kılan kesim olarak değerlendirilmeye başlanmışlardır. Bu bağlamda da yaş itibarıyla toplumun öğrenmeye ve değişime en açık kesimi olan gençler sayesinde yeniliklerin ve gelişmelerin geleceğe aktarılabilirdiği, ilerlemenin sağlanabildiği ve bu temelde de geleceğin güvenle inşa edilebildiği kabul edilebilir hale gelmiştir.

Türkiye bağlamında gençlik kavramının tarihsel analizinin yapılabilmesi için, Osmanlı Devleti'nde gençlik kavramının anlamının ve gençliğe bakışın ele alınması gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nde gençlik kavramıyla ilgili birtakım değerlendirmelerde bulunulabilmesi için de; toplumsal hayat içerisindeki alışkanlıkların, aile yapısının ve kurumların işleyişinin anlaşılabilmesi gerekmektedir. Zira ele alınan tarihsel dönem itibarıyla Osmanlı Devleti'nde, günümüz Türkiye'sindeki anlamıyla gençlik döneminden söz etmenin mümkün olmadığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde; 10 yaşına gelmiş olan çocuklara meslek edindirmek ve mesleki eğitim vermek için Ahilik Teşkilatı'nda yamaklıkla başlayan eğitimlerin verildiği bilinmektedir. Bu eğitimlerin amacı ise; çocuklara sadece mesleki eğitim kapsamında

nitelik kazandırmak değil, aynı zamanda küçük yaşlardan itibaren teşkilata alınan çocukların dürüst bir vatandaş olarak yetiştirilmelerini ve tarih, edebiyat, tasavvuf, okuma – yazma ve milli oyunlar gibi konularda eğitilerek, her yönüyle hayata hazırlanmalarını sağlamaktır. (Tezcan, 2015: 17)

Osmanlı Devleti’nde; hem aile büyüklerinin küçük yaşlardan itibaren çocuklarını bu teşkilata dahil etmeleri, hem de teşkilatın eğitim sistemi ile çocukluk döneminden itibaren mesleki, ahlâki, toplumsal ve askeri bilgiler ile bireylerin iş hayatında ve toplumsal hayatta başarılı olabilecek şekilde çok yönlü bir eğitime tabii tutulmaları söz konusudur. Bu temelde de kültür geleneğimiz; gençlik enerjisinin yapıcı, üretici ve hatta yönetici duruma getiren deneyime sahip bir nitelik arz etmektedir.(Tezcan, 2015:17)

Osmanlı Devleti’nde uygulanan ve çocuk yaşlarda başlayan kademeli ve uygulamaya dayalı sistemle; meslek sahibi olan bireyler, kazandıkları sorumluluk bilinciyle yaşamlarının kalan dönemlerini çok daha kolay devam ettirebilmektedirler. Dolayısıyla da Osmanlı Devleti’nde, ancak çocukluk dönemi ile yetişkinlik dönemi arasında kalan demografik sınırların gençlik dönemi olarak değerlendirildiği söylenebilir. Zira toplumsal üretime katılıp bu anlamda mesleki ve toplumsal sorumluluk alan bu nitelikteki bireylerin, davranış ve düşünce itibariyle dönemin yetişkinlerinden ayrışan bir noktası kalmamaktadır.

Gerek ülkemizde gerekse diğer toplumlar için genç nesil; devamlılığın temel unsuru, kültürün gelecek nesillere aktarıldığı köprü ve ekonomik ve iktisadi açıdan devletler için güç kaynağı olarak görölmektedir. Bu nedenle de genç bireylerin yetiştirilmeleri, sosyal yaşamları ve eğitilmeleri gibi unsurlara özel bir önem verilmesi gerekmektedir. Zira toplumların geleceğini oluşturan genç bireyler; toplumun en devingen ve en yaratıcı kesimi olmak nedeniyle, tarih boyunca toplumların gelişmesinde belirleyici bir rol oynamışlardır.(Armağan,2004:5)

Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nde yer alan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin gençlere emanet edilmesine yönelik olan “*Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti’ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.*” ifadesinde de göröldüğü gibi, gençlere yüklenen görev ve anlamlardan birisi de siyasidir. (Atatürk, 2016:2) Konu ülkemiz açısından değerlendirildiğinde de; tarihsel süreç içerisinde yaşanan savaşlarda, siyasi krizlerde ya da siyasi olaylarda, gençlerin istisnasız olarak ön planda ve olayların birebir içerisinde oldukları görölmektedir. Bu durum gençlik döneminin doğasından kaynaklanmakla birlikte; toplumda gençlere bu yönde bir

görev ve anlam yüklenmesinin ve gençlerin de bu görevi kabul etmeye yönelik hareket etmelerinin tüm bu süreçlerde etkili olduğu söylenebilir.

Dolayısıyla sosyal bir kategori olarak gençlik kavramının hem dünyada hem de ülkemizde modernleşme sonrasında yer aldığı görülmektedir. Modern toplumlarda gençler; askeri, siyasi, ekonomik güç olarak görülmüş ve geçmişle gelecek arasındaki kültür aktarımını sağlamaları açısından gençlerin sağlıklı, eğitilmiş, güçlü ve donanımlı olmasına önem verilmiştir.

Üniversite Gençliği

Üniversite gençliği, gençlik kategorileri arasında bir gençlik alt kültürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer gençlik alt kültürlerinden farklı olarak, almış oldukları formel eğitim – öğretimin son aşamasında oldukları için sonraki zamanlarda topluma yön verecek ve toplumda söz sahibi olabilecekleri bakımından önem arz etmektedirler. Dolayısıyla üniversite gençliğinin, almış oldukları eğitim ile toplumun en duyarlı ve en dinamik kesimini oluşturduklarını söylemek mümkün olacaktır.

Üniversite gençleri, aldıkları eğitimin dışında bu dönemde hayata dair birçok bilgi ve tecrübe kazanmaktadır. Üniversite öğrenimi görmek için ailesinin bulunduğu şehirden farklı bir şehirde yaşamak durumunda kalan gençler; bu dönemde hayata dair kararlarını kendileri almakta, sorumluluk alıp bunların hükümlerini yerine getirmekte, ihtiyaçlarını, alışkanlıklarını ve zamanlarını kendilerine göre düzenlemektedirler. Bu yıllarda gençlerin hayata dair edindikleri tecrübelerle, yetişkinliğe daha da yaklaştıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Farklı şehirde yaşamının veya farklı şehirlerden gelen öğrencilerle birlikte bulunmanın etkisiyle bu dönemlerde değişik kültürleri tanıma ve karşılıklı etkilenme söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla üniversite gençlerinin, bu dönemde ilerde yapacakları mesleklere dair sistematik eğitim alırken bir yandan da hayata ve gündelik yaşama dair farklı deneyimler yaşadıkları söylenebilir.

İstanbul'daki üniversite gençliğinin toplumsal mekan ve şehir algısını incelemeye yönelik ele alınan bu çalışmada, üniversite gençliği kuşaklar bağlamında değerlendirilecektir. Çünkü birbirine yakın zaman dilimleri içerisinde doğan bireyler; içinde buldukları toplumun sosyal yapısından – aynı şekilde olmasa bile – belirli bir ölçüde etkilenmektedirler.(Alwin, 2012: 43) Dolayısıyla her kuşakta, yaşanan dönemin şartlarına bağlı olarak belirginleşen özellikler ortaya

çıkılmaktadır. Yani tarihsel süreç içinde her kuşak, belli başlı bazı olaylar ve özelliklerle birlikte anılmaktadır.

Kuşaklar bağlamında değerlendirildiğinde, günümüz üniversite gençliğinin Y Kuşağında yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda günümüz üniversite gençliği kapsamında, Y Kuşağı'nın nitelikleri ile ilgili birçok belirlemede bulunulması ile birlikte, aslında sadece bu kuşağa özgü olarak düşünülmeyen birtakım ortak niteliklerden de bahsedilmesi söz konusudur. Zamanın ruhunu yakalama çabasında oldukları belirtilen bu kuşak mensupları, aşağıda belirtilen nitelikler bağlamında değerlendirilebilmektedir;

- Bir önceki kuşak olarak nitelendirilen X Kuşağı'nın alışmaya çalıştığı birçok teknolojik gelişme; çocukluklarından itibaren Y Kuşağı'na sunulduğundan ve bu süre boyunca onların kullanım alanında olduğundan, bu kuşakta yer alan bireylerin teknolojik yeniliklere olan aşinalıkları daha fazladır.(Washburn, 2000:54)
- İnternet kullanımına yaşamlarında herkesten daha fazla yer verdiklerinden; şirketlerle birebir iş görüşme yapmak yerine, daha çok kariyer portallarından ya da şirketlerin internet sitelerinden iş başvurusu yapmayı tercih etmektedirler.(Twenge, 2009: 67)
- İş ve özel yaşam dengesine önem verdiklerinden ve yaşamlarını sadece iş yaşamına endekslemediklerinden, uzun mesai saatleri doğrultusunda çalışmak istememektedirler.(Tsui ve Hughes, 2001: 18)
- Kazançlarını bir önceki kuşak gibi biriktirmek yerine, yaşam standartlarını artırmak adına birtakım ürünleri satın almak adına harcamaktadırlar.(Salahuddin, 2011: 7)
- Özel yaşamlarını iş yaşamlarına göre değil, iş yaşamlarını özel yaşamlarına göre planlamaktadırlar.(Montana ve Petit, 2008: 140)
- Belirgin ve hızlı kariyer yollarını tercih etmekte ve çalışacakları unvanı, bir önceki kuşağa göre daha fazla önemsemektedirler.(Lamm ve Meeks, 2009: 619)
- Kendileri için önemli ve anlamlı işleri yapmayı tercih etmekte ve yaptıklarıyla organizasyona / örgüt işleyişlerine değer katmayı istemektedirler.(Kyles, 2005: 53-55)
- Kendilerine daha fazla zaman ayırabilmek adına, esnek çalışma saatlerini tercih etmektedirler.(Jordan, 2010: 5)

Y Kuşağı'nın özelliklerini kısaca özetlemek gerekirse; bu kuşağa mensup olanlar aile odaklılar, başarıyı hedefliyorlar ama bu başarının

görünür olmasını daha çok istiyorlar, takım çalışmasına inanıyorlar, ilgi odağı olmayı istiyorlar, her zaman farklı ve yeni olanı arıyorlar, belirgin ve sert kurallardan kaçıyorlar, kimliklerini ortaya koymak, çevrelerinden farklılaşmak için markaları kullanıyorlar. (Bayhan, 2016: 389)

Y kuşağının ve bu kuşağın içinde yer alan üniversite gençliğinin özellikleri incelendiğinde, yaşam içindeki tercihleri, alışkanlıkları ve istekleri noktasında tüketim kültürünün etkili olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın devam eden bölümlerinde gençlik ile tüketim kültürü arasındaki ilişki ele alınacaktır.

Tüketim Kültürü, Toplumsal Mekan ve Üniversite Gençliği

Tüketim kültürü; kendisini doğuran ya da ortaya çıkmasına neden olan tarihsel, epistemolojik, ekonomik, kültürel ve kültürel bağlantıların ötesinde, ürünlerin ya da nesnelere sosyal bir değer atfedilerek algılanmaya başlandığı kültürel bir düzen olarak değerlendirilmektedir.

Baudrillard tüketimi; toplumun var olmak için ihtiyaç duyduğu şeylerin bollaşması / yoğunlaşması sonucunda, daha fazla ürün tüketilmesi ya da tüketilmek istenmesi olarak değerlendirmektedir. (Baudrillard, 2010 :45) Zira, ürün bolluğu, nesnelere duyulan şiddetli bir ihtiyaç varmış yanılmasını beraberinde getirmektedir ve bu durum da; o nesneye bağlı bir değer algısını ortaya çıkarmaktadır.

Tüketim toplumunda nesnelere, toplumda kişilerarası ilişkilere verilen ya da verilmesi gereken değeri, kendilerine doğru çevirirler. Bu durum, her ne kadar toplumsal yapıya göre farklılaşmaktaysa da, neticesinde genel olarak tüm toplumlarda / kültürlerde benzer şekillerde ortaya çıkmaktadır.

Tüketim kültürünün toplumsal yaşamdaki yanılmalara bakıldığında; ihtiyaçların ürünler tarafından karşılanmasından çok ihtiyaçların ürünler tarafından oluşturulduğu bir toplumsal ilişkiler sisteminden bahsetmek mümkündür. Toplumsal sistemde, ürünler ile ihtiyaçlar arasında kurulan bu yaklaşım insan psikolojisi üzerinde etkili olmaktadır. Bu aşamada benlik, tüketime yenilmeye başlamakta ve bireysel tatmin arayışı, tatminin gerçekleşmesine rağmen sonuçlanmamaktadır.(Debord, 1996 :99)

Tüketim kültürünün işleyişine bakıldığında nesnelere insanlar tarafından hızlı alınıp tüketilmesi sürecine dayandığı görülmektedir. Tüketim kültürünün temelinde asıl amaç, bireyin tükettiği nesnelere psikolojik tatmin yaşamasıyken; tüketen bireyin giderek daha çok

tüketim arzusuna kapılması durumu yaşanmaktadır. Tüketim toplumunda bireylerin her türlü nesneyi tüketip yerine yenisini ikame etme sürecinde; bireydeki psikolojik ihtiyaç duyma arzusu reklam ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla yapılmaktadır. Böylece tüketebilirlik alanımız, ulusal kültür değerlerinin dışına çıkıp, küresel kültür değerleri de yaşam alanlarımıza ve alışkanlıklarımız arasına dahil edilmiş olur. Tüketim toplumunda televizyon gibi kitle iletişim araçları ile fiziksel mesafelerin ötesinde başka insanların yaşam alanlarından haberdar olabilmemiz sağlanır. Böylelikle farklı kültürlerin kullandığı tüketim nesnelerini ve şekillerini hayatımızın önceki dönemlerinden beri kullanıyormuşuz gibi alışkanlıklarımıza dahil etmiş oluruz.

Tüketim kültürüne endeksli olarak sosyal yaşamda değişen alışkanlıklar; bireylerin toplumsal mekân algısını doğrudan etkilemekte ve bu durum da, bireylerin genel olarak yaşam tarzı ve alışveriş alışkanlıkları gibi hususlarda değişim yaşanmasını beraberinde getirmektedir. Bu değişim sürecinde sürecinde kapitalizmin oynadığı rol mutlaka ki yadsınamaz. Zira kapitalizm; kitlesel üretim ve tüketim kültürüne endeksli olarak sosyal yaşamda söz konusu olan değişiklikler; bireylerin toplumsal mekân algısını direkt olarak etkilemekte ve bu durum da dolayısıyla, bireylerin genel olarak yaşam tarzı ve alışveriş alışkanlıkları gibi hususlarda değişim yaşanmasını beraberinde getirmektedir.

Bu değişim kitlesel tüketim bağlamında tüketim kültürü ile birlikte, toplumsal mekânı da etkileyen önemli bir etmen olarak kendisini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tüketim kültüründe; toplumsal mekânların da tüketime dayalı hale getirildiği ve özellikle küresel firmaların kendilerini daha fazla güçlendirebilmeleri için, tüketim olgusunun kentsel mekânlar açısından da düzenlendiği görülmektedir.

Üniversite gençliğinin mekâna bağlılığı ve yer kimliği edinmeleri mekân ve zamanın görsel tüketimine endeksli olarak gerçekleşmektedir. Zira artık endüstriyel tüketim mantığı doğrultusunda her şeyin çok daha fazla hız kazanması ve mekânların da tüketime konu edilmeleri dolayısıyla, mekânlar da zaman içerisinde özellikle genç bireylerin yaşamlarından soyutlanabilmekte ya da eski önemlerini yitirebilmektedirler.

Mekânlara atfedilen değerın zaman içerisinde değişebilir olması, kentlerin postmodern kültür merkezi olarak sürekli yeniden yapılandırılmalarını gerektirebilmekte ve kentler görsel tüketimin düşsel peyzajına dönüştürülebilmektedir. Dolayısıyla bireylerin bağlı

oldukları mekânlar da değişen beklentiler ve ihtiyaçlar doğrultusunda sürekli değişiklik gösterebilmektedir.(Urr, 2015:41)

Üniversite öğrencilerinin mekânlara duydukları bağlılık; belli başlı ekonomik kazanımları ile birlikte, kentlerin özellikle akademik dönem boyunca daha canlı olmasını sağlayabilmekte ve kente kültürel ve sosyal hareketlilik getirebilmektedir. Tüketim kültürü işleyişinde olduğu gibi, toplumsal mekan arzının artması ile gençlerin bu mekanları kullanmaya yönelik psikolojik tatmin isteği artmakta ve durum sonu olmayan bir döngüyle devam edebilmektedir.

Günümüz postmodern toplumlarında tüketime yüklenen anlamın gündelik yaşam pratiklerinin hemen hemen tümünü etkilemesi, üniversite öğrencilerinin de toplumsal mekânları bir statü göstergesi olarak algılamalarını beraberinde getirmektedir. Zira artık postmodern dönem; bireysel tercihlerin sıklıkla sorgulanmasını, çoğulculuğun çok daha fazla önemsenmesini, gerçek olandan ziyade gösterinin ön plana çıkarılmasını ve ürün ve/veya hizmetlerin tüketilmesinden daha çok, onlara yüklenen anlamların daha önemli görülmesini zorunlu kılmaktadır.(Yavuz ve Zavalısız, 2015: 133) Bu doğrultuda artık mekânlar da; farkı statü, üstünlük miti ve siyasi ve ideolojik boyutlar kapsamında farklı amaçlara büründürülmekte ve bu şekilde mekânlara işlevsel bir yapı kazandırılması amaçlanmaktadır.(Aytaç, 2006 :28)

Tüketim toplumunun bireyleri olarak üniversite gençliği, tüketim toplumunun diğer tüm bireyleri gibi; tükettikleri metalarla kendilerini bütünleştirdikleri ve kendilerini ifade etme araçlarından biri olarak tüketim eylemini günden güne çok daha sık sürdürdükleri gibi, kendilerini herhangi bir toplumsal mekâna ve tüketim mekânına ait hissettikleri oranda varoluşlarını gerçekleştiribildiklerini düşünmektedirler. (Akçalı – İçin, 2006: 103) Bu bağlamda toplumsal mekânlar ve tüketim mekânları üniversite gençliği tarafından bir statü göstergesi olarak da algılandığından; mekânlar bireyler üzerinde kültürel bir bağımlılık etkisi yaratmakta ve tüketim mekanizmalarının daha fazla desteklenmesi ile de, tüketim endüstrisi için üniversite gençliğinin boş zamanının mekâna yönlendirilmesi temel pazarlama stratejisi olarak görülmeye başlanmaktadır. (Talismiler, 2006: 175)

Üniversite gençliğinin sosyal ve kültürel etkinlik alanları; farklı kültüre, etnik kökene ve sosyal yapıya sahip öğrencilerin, eğitim süreçleri boyunca ve ders dışı zamanlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri mekânları ifade etmektedir. Bu mekânlar sosyal etkileşim açısından büyük önem taşımakla birlikte, sosyalleşmeye olanak sağlayan mekânlar olmak bakımından da önemlidirler. Zira bu mekânlar sayesinde üniversite öğrencileri; hem kendi yaş gruplarında

yer alan bireylerle, hem kentle ve kentlilerle kaynaşma olanağı elde edebilmekte ve kentin sosyal ve kültürel olanaklarından yararlanabilmektedirler. (Erçevik ve nal, 2011: 151- 152)

İstanbul'un Toplumsal Mekan ve Tüketim Ekseninde Değerlendirilmesi

İstanbul'un toplumsal mekân ve tüketim ekseninde değerlendirilmesi doğrultusunda İstanbul'u deneyimleme biçimleri, farklı semtler özeline değerkenlik gösterebilmektedirler. Zira İstanbul'da farklı semtlerin farklı sosyo – ekonomik özelliklere sahip olmaları bakımından ayrışmaları, farklı sosyal tabalara mensup bireylerin sadece belirli semtlerde bulunan toplumsal mekânları tercih etmeleri ve/veya sadece belirli semtlerde ikamet etmeyi tercih etmeleri söz konusu olabilmektedir. Bu durum da neticesinde; alt, orta ve üst tabakada yer alan bireylere yönelik mekân tiplerini ortaya çıkarmakta ve farklı tabakalarda yer alan bireylerin yaşama alışkanlıklarındaki çeşitlenmeler mekânsal tercihlerini etkilemektedir.

İstanbul'da yaşayan niversite ğrencilerinin vakit geçirmeyi tercih ettikleri veya sevdikleri semtlerdeki mekanları tercih etmelerinde, kendilerini bu sosyal evre arasında daha rahat hissedebilme, aidiyet duygusunu pekiştirme, semtin sınıfsal yapısı ile kendi benliğini özdeşleştirme, semtin diğer insanlar tarafından tercih edilme durumu ve bulunduğu konum gibi değerkenlerin belirleyici olabileceği dşnlmektedir.

İstanbul'un günümüzdeki görünümü; mimari alanda yaygın olarak "karma yapı" olarak nitelendirilen ve yaşama – alışma – tüketim işlevlerinin bir arada gerçekleştirildiği mekânlara endekslidir. Bir anlamda içe kapanık yaşam kompleksleri olarak da adlandırılan bu tüketim mekânları, kent literatüründe Marcuse (2005) tarafından "güvenlikli ve dışarıdan bilerek soyutlanmış alanlar" olarak adlandırılmaktadır. Bu kapsamda alt tabakada yer alan bireyler de bu alanların dışında tutularak getto'larda yaşamaya yöneltilmekte ve üst tabakadakiler bu şekilde kendilerini getto'da yaşayanlardan ayrıştırdıklarını düşünmektedirler. (Marcuse, 2005: 41)

Alt tabakadaki bireylerle üst tabakadaki bireylerin yaşam alanları bakımından birbirinden ayrılması, üst tabakaya ait bireylerin ie kapalı yaşam alanlarında tüketim ihtiyaçlarını karşılamaları, bu yaşam standardına sahip olmayanlar tarafından ilgiyle takip edilmektedir. İstanbul'da yaşayan niversite gelerinin de Bebek, Çengelköy, Florya, Caddebostan, Nişantaşı gibi semtlerde zaman geçirmekten hoşlanmaları, yalnızca rahatlık faktörüyle açıklanırsa

konu eksik değerlendirilmiş olur. Zira bu semtlerin tesadüf eseri yan yana gelmeleri beklenemez.

Keyder'e (2011) göre; kapitalist bir kent haline gelmiş olan İstanbul'da, sözde toplumsal mekânlar farklı toplumsal tabakalarda yer alan bireyleri kucaklamak yerine, sosyo – mekânsal ayrışmaya neden olmak doğrultusunda üst ve orta sınıflar için alternatif mekânlar haline getirilmektedirler. Orta sınıfta yer alan bireylerin bu mekanları tercih etmelerinin temelinde ise, bu sınıfta yer alan bireylerin kendilerinden daha üst tabakada yer alanların tüketim örüntülerini takip etmek istemelerinin yer aldığı belirtilmektedir. (Keyder, 2011 :55)

Keyder'in yapmış olduğu açıklama, üniversite öğrencileri tarafından benzer şekilde değerlendirildiğinde, orta ve üst seviyede yer alan bireylerle ortak mekânları tercih eden öğrencilerin bu mekanlara gönüllü olarak sahip çıkmalarının söz konusu olduğu söylenebilir. Bu noktada bireyler kısıtlı zaman dilimi için dahi olsa yaşamış oldukları bu mekânlara kimlik unsuru atfetmekte, mekana ait davranış kodlarını öğrenmekte ve bunları davranış pratiklerine yansıtmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, İstanbul'da lisans öğrenimi gören üniversite gençlerinin; yaşadıkları şehri hangi yönüyle algıladıkları, hangi mekanlarda vakit geçirdikleri, vakit geçirdikleri mekanları hangi değişkenlere göre belirledikleri, İstanbul'un sosyo-ekonomik düzeyi yüksek semtlerinin tercih edilen mekanlarla ilişkisi, internet ve sosyal medyanın mekan tercihlerindeki etkisi ile bu faktörlerin cinsiyet değişkenine göre anlamlılık seviyesi araştırılmıştır.

İstanbul'da okuyan üniversite öğrencilerinin; gündelik yaşamlarında sık yaptıkları etkinliklere göre kadın ve erkeklerin birbirine yakın oranlarda cafelerde vakit geçirdikleri, öğrencilerin arkadaşlarıyla bir araya gelmek için en çok cafe ve restoranları tercih ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin toplumsal mekanları tercih etme noktasında hangi faktörlerin belirleyici olduğuna bakıldığında; öğrencilerin gittikleri yerlerde kendilerini rahat hissedebilecekleri yerleri tercih ettikleri ve mekanların konumunun tercih noktasında etkili olduğu görülmektedir.

Üniversite gençliğinin İstanbul'u algılama noktasında daha çok şehrin doğal güzelliklerini referans aldığı ve onların gözünde şehir, sunduğu imkanların çeşitliliği açısından ön plana çıkmaktadır. Üniversite gençlerinin yaşadıkları şehri algılama noktasında İstanbul'a; tarihsel geçmişi, kültürel mirası ve dini mekanlarının

dışında görselliğini ve doğal güzelliklerini ön plana çıkararak bu temelde kimlik unsuru yüklemişlerdir.

Araştırmanın Evren ve rneklemi

Araştırma evreni, İstanbul’da lisans öğrenimi gören devlet ve vakıf üniversitelerindeki öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırma evreninin geniş olması nedeniyle araştırma rneklemi, İstanbul Ticaret niversitesi’nde lisans öğrenimi gören öğrencilerden oluşturmaktadır. Örneklem geniiş olması ve niversitenin Sütlüce ve Küçükyalı olmak üzere iki farklı kampüste eğitim vermesi nedeniyle araştırma rneklemi Sütlüce yerleşkesinde öğrenim gören lisans öğrencileri arasından seçilmiştir. Hazırlık sınıfları bu yerleşkede yer almadığından dolayı örneklem dışında bırakılmıştır. Sütlüce yerleşkesinde derslere giren toplam ğrenci sayısı üzerinden; bölüm, sınıf ve cinsiyet değişkenlerinin dengeli olması açısından toplam ğrenci sayısının 0.1’i alınmak suretiyle, araştırma rneklemi toplamda 311 öğrenciden oluşturulmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Ankete katılan öğrenciler, belirlenen kriterleri taşıyan öğrenciler arasından rastgele seçilmiştir. Anketler çalışmayı yürüten kişi tarafından yapılmış olup, bire bir öğrencilerle görüşülerek ve gönüllük esasına göre uygulanmıştır. Uygulama alanı olarak; Sütlüce yerleşkesinde bulunan kütüphanenin özel çalışma odaları, yerleşke içindeki cafeler ve ders aralarında öğrencilere ulaşmak koşuluyla derslikler kullanılmıştır. Araştırmanın nicel verilerinin analizinde, SPSS veri analiz programı tercih edilmiştir.

Araştırmanın İnceleme Odakları

- 1- İstanbul’da okuyan niversite ğrencilerinin günlük hayatlarında ev ve okul dışında geçirdikleri zamanlarını toplumsal mekanlarda geçirme eğilimindedirler.
- 2- İstanbul’da okuyan niversite ğrencilerinin arkadaşlarıyla bir araya geldiklerinde tercih ettikleri toplumsal mekânların cafe ve restoranlar olduğu beklenmektedir.
- 3- İstanbul’da okuyan niversite öğrencilerini kendilerini rahat hissettikleri toplumsal mekanları tercih etme eğilimindedirler.
- 4- İstanbul’da okuyan niversite ğrencilerinin mekan tercihlerinde bulunduğu konumun tercihlerini etkilediği beklenmektedir.
- 5- İstanbul’da okuyan niversite ğrencilerinin günlük hayatta yaptıkları etkinlikler ile kadın ve erkek öğrenciler arasında değişeceği beklenmektedir.

- 6- İstanbul'da okuyan üniversite öğrencileri mezun olduktan sonra hayatlarının geri kalanını İstanbul'da geçirmek isteyebilirler.
- 7- İstanbul'da okuyan üniversite öğrencilerine göre; İstanbul,'un insanlara sunduğu imkanlar bakımından ön plana çıkması beklenmektedir.
- 8- İstanbul'da yaşayan üniversite öğrencilerinin İstanbul'un tarihsel mirasına oranla görsel güzellikleri ön planda tuttuğu düşünülmektedir. Bu noktada öğrencilerin, İstanbul'un kimliğini en çok İstanbul Boğazı ile bağdaştırmaları beklenmektedir.
- 9- İstanbul'da okuyan üniversite öğrencilerinin, İstanbul'da vakit geçirmeyi sevdikleri semtlerin sosyo-ekonomik düzeyi ve buldukları konum bakımından birbiriyle benzerlik göstereceği beklenmektedir.
- 10- İstanbul'da okuyan üniversite öğrencilerinin vakit geçirdikleri mekanları öğrendikleri kişi ya da araçların cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermesi beklenmektedir.
- 11- İstanbul'da okuyan üniversite öğrencilerinin gittikleri mekanlarda sosyal medya araçları vasıtasıyla yer bildirimini yapma sıklığı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı beklenmektedir.
- 12- İstanbul'da okuyan üniversite öğrencilerinin toplumsal mekanları tüketme bağlamında maddi olarak zaman zaman bütçelerini aşan yerlere gidebileceği beklenirken, bu davranışın yapılma sıklığı ile cinsiyetler arasında anlamlı bir sonuç gözlenmeyeceği düşünülmektedir.

Araştırma Bulguları

Anket veri setinden çıkan frekans analizi sonuçlarına göre katılımcıların % 44,69'u kadınlardan, % 55,31'i erkeklerden oluşmaktadır. Ankete katılan üniversite öğrencilerinin % 57,56'sı 21-23 yaş, %38,59'u 18-20 yaş, % 3,22'si 24-25 yaş, % 0,64'ü 26 ve Üzeri yaş aralığındadır.

Öğrencilerin % 95,82'si bekarıdır.

Üniversitede öğrenim gördükleri fakültelere bakıldığında öğrencilerin; % 36,65'i İşletme Fakültesinde, % 30,23'ü Hukuk Fakültesinde, % 20,9'u İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesinde, % 12,22'si İletişim Fakültesinde okumaktadır.

Sınıf bazında öğrencilerin; % 21,22 'si 1.sınıf, % 24,76'sı 2.sınıf, % 23,47'si 3.sınıf ve % 30,55'i 4.sınıfta okumaktadır.

Örneklem içindeki öğrencilerin % 42,58'i % 50 burslu okumakta, % 20,32'si ücretli öğrenim görmektedir. % 100 burslu öğrenim gören öğrencilerin oranı % 17,10 'dur.

Öğrencilerin hem okuyup hem çalışma durumu değerlendirildiğinde; % 82,96'sının çalışmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin annelerinin eğitim durumlarına bakıldığında; % 39,87'sinin Lise mezunu, % 18,97'sinin Üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Benzer şekilde babalarının eğitim durumunda da Lise mezunu olanların oranı %35,37 iken; Üniversite mezunlarının oranı % 34,08'dir. Bu oranlar incelendiğinde anne ve babaların eğitim durumlarında lise mezuniyet oranı birbirine yakın iken, üniversite mezuniyeti söz konusu olduğunda babaların mezuniyet oranı annelere göre oldukça yüksek çıktığı görülmektedir.

Öğrencilerin aylık harçlık ve gelir durumuna bakıldığında; % 38, 96'sının aylık harçlığının 751-1000 TL arasında olduğu görülmektedir. Bununla bağlantılı olarak İstanbul'da aylık harcadıkları para sorulduğunda ise % 32,01'inin yine 751-1000 TL harcadığı gözlenmektedir.

Örneklem içindeki öğrencilerin % 63,82'si ailelerini maddi olarak Orta- Üst seviyede görmekteyken, Orta- Alt seviyede görenler % 16,45, Üst-Orta seviyede görenlerin oranı ise % 16,78'dir.

Öğrencilerin okula gelirken kullanmış oldukları araçlara bakıldığında; % 60,77'si Otobüs, % 40,19'u Metrobüs, % kullanarak okula ulaşırken, 13,50'si Özel Araç kullanmaktadır.

İstanbul'da yaşayan öğrencilerin % 80,06'sı Avrupa Yakasında, % 19,94'ü Anadolu Yakasında ikamet etmektedir.

Öğrencilerin hayatlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yerlerine bakıldığında, % 79,74'ü Büyükşehirde, % 13,50'si Şehirde, % 6,75'inin İlçelerde yaşadıkları gözlenmektedir.

Öğrencilerin öğrenim durumları dışında hangi şehirde yaşadıklarına bakıldığında; İstanbul dışından gelenlerin oranı % 27,97'dir. İstanbul'da yaşayanların oranı da % 71.70'tir. Bu verilerle orantılı olarak ailesiyle birlikte ikamet edenlerin oranı % 73,31'dir.

İstanbul Ticaret Üniversite'nde okuyup ankete katılan 311 öğrenciyle ilgili demografik veriler değerlendirildiğinde; öğrencilerin büyük bir bölümünün 21-23 yaş aralığında olduğu gözlenmiştir.

Öğrencilerin öğrenin gördükleri fakülteler incelendiğinde İşletme Fakültesinin ağırlıkta olduğu bunu sırasıyla; Hukuk Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi ve İletişim Fakültesi takip etmektedir. Öğrencilerin sınıf dağılımları birbirlerine yakın çıkmakla

birlikte, 4.sınıfların oranının diğerlerine göre daha fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Söz konusu üniversitenin vakfa bağlı olduğu ve bu durum çerçevesinde öğrencilerin burs durumuna bakıldığında; öğrencilerin büyük çoğunluğunun değişen oranlarda burslu okuduğu, ücretli okuyan öğrencilerin oranının düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durumla bağlantılı olarak; öğrencilerin aylık harçlık durumları ve İstanbul'daki aylık ortalama harcama miktarları birbiriyle örtüşmekte ve 751-1000 TL arasında değişmektedir. Geri kalan aylık harçlık ve harcama tutarlarının büyük oranının 751-1000 TL aralığının üstünde değil altında olduğu dikkat çekicidir. Ayrıca bu öğrencilerin büyük bir bölümü okula gelirken toplu taşıma araçlarını kullanmaktadır. Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde örneklem içinde bulunan öğrencilerin ekonomik olarak orta gelir grubu içinde yer aldıklarını söylemek olasıdır.

Araştırma örneklemini içinde yer alan öğrencilere ait demografik veriler değerlendirildikten sonra bu bilgilerden de yararlanılarak araştırma hipotezlerine yönelik yapılan çapraz tablolar incelenmiştir.

			GÜNDELİK HAYATINIZDA SIK YAPTIĞINIZ ETKİNLİKLER									T ot al
			TV İZ LE MEK	S P O R Y A P M A	KI T A P O K U M A	CA FE' DE V A KI T GE Çİ R M E	D İS K O B A R	Sİ NE M A- Tİ Y AT RO	ARKA DAŞL ARLA ŞEHİR DE GEZİN Tİ	FA RK LI ŞE HİR LE Rİ GE ZME	BİL GİS AYA R OYU NLA RI	
CİNS İYET İNİZ	K A D I N	Coun t	38	8	9	37	1	0	35	1	9	1 3 8
		% with in CİNS İYET İNİZ	27, 5%	5, 8 %	6, 5 %	26, 8%	0, 7 %	0,0 %	25,4%	0,7 %	6,5%	1 0 0, 0 %
E R K E K	K A D I N	Coun t	22	26	9	44	0	1	31	2	33	1 6 8
		% with in CİNS İYET İNİZ	13, 1%	15 ,5 %	5, 4 %	26, 2%	0, 0 %	0,6 %	18,5%	1,2 %	19,6 %	1 0 0, 0 %
Total		Coun t	60	34	18	81	1	1	66	3	42	3 0 6
		% with in CİNS İYET İNİZ	19, 6%	11 ,1 %	5, 9 %	26, 5%	0, 3 %	0,3 %	21,6%	1,0 %	13,7 %	1 0 0, 0 %

Tablo 1

Gündelik hayatta sık yapılan etkinlikler ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. ($p < 0.001$). Gündelik hayatta sık yapılan etkinlikler ile cinsiyet değişkeni karşılaştırıldığında; kadınların erkeklere oranla 2 kat daha fazla televizyon izledikleri görölmektedir. Buna karşılık spor yapma etkinliği söz konusu olduğunda erkeklerin kadınlara oranla 3 kat daha fazla sportif etkinliklere zaman ayırdığı görölmektedir. Cinsiyetlerle yapılan etkinlikler arasındaki bir başka ayırım bilgisayar oyunlarında ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin bilgisayar oyunlarını kadınlara göre 3 kat daha fazla oynadıkları görölmektedir. Ancak cinsiyet değişkenleriyle cafede geçirilen vakit karşılaştırıldığında çıkan sonuçların birbirine oldukça yakın olduğu görölmektedir. Dolayısıyla gündelik hayatta yapılan etkinliklerin tümü göz önünde bulundurulduğunda gençler arasında kadınların da erkekler kadar dışarıda vakit geçirdiği, sosyalleşmek için toplumsal mekanları kullandığı ve şehri deneyimleme noktasında erkekler kadar dışarıda sosyal zaman geçirdikleri görölmektedir.

		EV	CAFE-RESTORANT	AVM	SOKAK CADDE SEMT	Total	
CINSİYETİNİZ	KADIN	Count	6	99	15	19	139
		% of Total	1,9%	31,8%	4,8%	6,1%	44,7%
	ERKEK	Count	10	121	9	31	172
		% of Total	3,2%	38,9%	2,9%	10,3%	55,3%
Total		Count	16	220	24	50	311
		% of Total	5,1%	70,7%	7,7%	16,4%	100,0%

Tablo 2

Öğrencilerin arkadaşlarıyla geçirdikleri vakitlerde tercih ettikleri mekanlar ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. ($P=0.260$)

Bu sonuçlardan da görüleceği üzere, gündelik hayatta öğrenciler arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirmek için en çok cafe-restoranları tercih etmektedir. Öğrencilerin bu tercihlerinde cinsiyetin anlamlı olmadığı görölmektedir. Burada dikkat edilecek nokta, hem kadın hem de erkek öğrencilerin arkadaşlarıyla vakit geçirmek için cafe- restoranları tercih etmeleri, toplumsal mekanların kullanımında cinsiyetten bağımsız olarak diğer seçeneklere oranla oldukça yüksek çıkmış olmasıdır. Zira günümüzde toplumsal mekanların kullanımı cinsiyet farkı olmaksızın tüm bireylerin tercihlerinde ön plana çıkmaktadır.

			ALIŞVERİŞ OLARAK NERELERİ EDERSİNİZ		MEKANI GENELLİKLE TERCİH	Total
			Diğer	BÜYÜK ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNİ		
CİNSİYETİNİZ	KADIN	Count	17	122	139	
		% within CİNSİYETİNİZ	12,2%	87,8%	100,0%	
	ERKEK	Count	25	147	172	
		% within CİNSİYETİNİZ	14,5%	85,5%	100,0%	
Total		Count	42	269	311	
		% within CİNSİYETİNİZ	13,5%	86,5%	100,0%	

Tablo 3

Alışveriş mekanı olarak Büyük AVM lerin tercih edilme oranları bakımından cinsiyet grupları arasında fark bulunmamıştır. (p=0.618)

Alışveriş mekânı olarak tercih edilen yer değişkenleri ve cinsiyet incelendiğinde; büyük alışveriş merkezlerinin tercih edilme oranının cinsiyetler açısından birbirine yakın oranlarda olduğu görülmektedir. Bu durum, gençlerin toplumsal mekân tercihlerinde, kadınlarla erkeklerin birbirine benzer tercihlerde bulunduğunu; günümüz tüketim toplumunda alışveriş yapma, toplumsal mekânları kullanma ve buralarda geçirilen zaman bakımından cinsiyetler arasında bir ayrım olmadan gençlerin benzer tercihlerde buldukları sonucunu ortaya çıkarabilmektedir.

			ALIŞVERİŞ OLARAK NERELERİ EDERSİNİZ		MEKANI GENELLİKLE TERCİH	Total
			Diğer	MAĞAZALAR		
CİNSİYETİNİZ	KADIN	Count	63	76	139	
		% within CİNSİYETİNİZ	45,3%	54,7%	100,0%	
	ERKEK	Count	105	66	171	
		% within CİNSİYETİNİZ	61,4%	38,6%	100,0%	
Total		Count	168	142	310	
		% within CİNSİYETİNİZ	54,2%	45,8%	100,0%	

Tablo 4

Alışveriş mekanı olarak Mağazaların tercih edilme oranları bakımından cinsiyet grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. (P=0.006)

Alışveriş mekanı olarak tercih edilen yerler ile cinsiyet değişkenler incelendiğinde Tablo 2 de incelenen Cinsiyet ile Büyük Alışveriş Merkezleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken; Mağazalar ile Cinsiyet değişkenleri arasında fark anlamlı bulunmuştur. Bu noktada büyük alışveriş merkezlerinde yapılan etkinliklerin sadece alışverişle sınırlı olmadığı; bu mekanlar yeme – içme, eğlence, serbest zaman geçirme ve kültürel faaliyetlere de imkan tanıdığından, burada geçirilen zamanla cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak mağazaların yalnızca bireylerin alışveriş ihtiyaını karşılamaya yönelik hizmet vermesi noktasında cinsiyet değişkeniyle anlamlı bir farklılık ortaya çıktığı grlmektedir. Buradan doğan farklılık, kadınların erkeklere oranla alışveriş yapmak için daha çok mağazaları tercih ettiğini göstermektedir.

Üniversite ğrencileri alışveriş yapmak için kullandıkları diğer tercihlerine bakıldığında; internet sitelerini kullanma noktasında cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı gözlenmiştir. ($p=0,070$) İnterneti hayatın her alanında aktif olarak kullanan gençlerin; ihtiyaçlarını karşılama noktasında da internetin sağlamış olduğu kolaylıklardan faydalandığı grlmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, alışveriş için tercih edilen mekânların birçoğunda kadınların oranının yüksek olduğu saptanırken, internetten alışveriş yapıldığında erkeklerin de kadınlar kadar interneti yaygın kullandığı grlmektedir. Yine alışveriş mekânı olarak ucuzluk dkknlarının tercihi ile cinsiyet değişkeni arasındaki anlamlı fark ($p=0.042$) yukarıda belirtilen durumu destekleyici nitelikte görülebilmektedir.

			GİTTİĞİNİZ YERLERİN SOSYAL MEDYADA FOTOĞRAFLARINI ÇEKMEKTEN HOşNUT OLUYOR MUSUNUZ					Total
			SÜRE KLI	GENE LLİKL E	ARA SIRA	NA DİR EN	HIBI R ZAMA N	
CİNSİYE TİNİZ	KA DİN	Count	9	44	14	38	34	139
		% within CİNSİYETİ NİZ	6,5%	31,7%	10,1%	27,3 %	24,5%	100,0 %
	ER KE K	Count	7	33	15	52	65	172
		% within CİNSİYETİ NİZ	4,1%	19,2%	8,7%	30,2 %	37,8%	100,0 %
Total		Count	16	77	29	90	99	311
		% within CİNSİYETİ NİZ	5,1%	24,8%	9,3%	28,9 %	31,8%	100,0 %

Tablo 5

Gidilen yerlerin sosyal medyada fotoğraflarını çekmekten hoşnut olma durumunun sıklığı ile cinsiyet arasında anlamlı fark bulunmuştur. ($p=0.035$)

Gidilen mekânlarda sosyal medya hesapları üzerinden yer bildirimini yapma sıklığı cinsiyetlere göre farklılık göstermezken ($p=0.460$) hem kadın (% 48,2) hem de erkek (% 50,0) öğrencilerin büyük bir bölümünün gittikleri mekânlarda hiçbir zaman yer bildirimini yapmadıkları görülmüştür. Tablo 5'teki oranlara bakıldığında ise; gidilen yerlerin *genellikle* fotoğraflarını çekmekten mutlu olan kadınların oranı % 31,7 iken erkeklerin oranı % 19,2 olmuştur. Buna karşı; gidilen yerlerin sosyal medyada fotoğraflarını çekmekten *hiçbir zaman* hoşnut olmayan erkeklerin oranı %37,8 iken kadınların oranı % 24,5 olmuştur.

			İSTANBUL'DAKİ MÜZE VE SARAYLARI GEZDİNİZ Mİ			Total
			EVET	HAYIR	KISMEN	
CİNSİYETİNİZ	KADIN	Count	84	4	51	139
		% within CİNSİYETİNİZ	60,4%	2,9%	36,7%	100,0%
	ERKEK	Count	72	15	85	172
		% within CİNSİYETİNİZ	41,9%	8,7%	49,4%	100,0%
Total		Count	156	19	136	311
		% within CİNSİYETİNİZ	50,2%	6,1%	43,7%	100,0%

Tablo 6

İstanbuldaki müze ve sarayları gezen öğrenciler ile cinsiyet arasında anlamlı fark bulunmuştur. ($P=0.002$)

İstanbul'da bulunan müze ve saraylarını büyük oranda kadın öğrenciler gezmiştir. Bu noktada kadın öğrencilerin gündelik hayatlarında erkeklere oranla kültürel etkinliklere daha sık yer verdikleri gözlenmektedir. İstanbul'un kültürel açıdan oldukça farklı mekânları içinde bulundurması, buraları gezip görme noktasında öğrencilere farklı alternatifler sunmaktadır. Ancak öğrencilerin geneli üzerinde bir değerlendirme yapıldığında, cinsiyet farkı olmaksızın öğrencilerin % 43,7'sinin bu mekanlardan bir kısmını gezdiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu gençlerin, kültürel mekanları görme isteklerinin toplumsal mekanlar kadar ağırlıklı olmadığı söylenebilir.

Üniversite gençliğinin İstanbul'daki toplumsal mekan tercihleri ve algılarını ölçmeye yönelik hazırlanmış olan sorulara ilişkin değerlendirme yapıldığında; öğrencilerin % 26,38'inin sık yapılan etkinlik sorusuna *cafe'de vakit geçirme* yanıtını verdikleri görülmektedir. Bu öğrencilerin % 82,96'sının herhangi bir işte çalışmadığı da göz önünde bulundurulduğunda; üniversite gençliğinin

serbest zamanlarının çoğunu topluma açık mekanlarda geçirdiği görölmektedir. İstanbul'da yaşayan öğrencilere yönelik vakit geçirmek için birçok alternatif olabileceği düşünöldüğünde, öğrencilerin bu alternatifleri değerlendirmek yerine cafe ve avm gibi mekanlarda zaman geçirmeleri tüketim temelinde açıklanabilir. Zira bu mekanların günümüzde yeme – içme ihtiyacını karşılamak dışında işlevlerinin olması, bireyin bu mekanlarla bağ kurması, gidilen mekanların özellikleri üzerinden bireyin kimliğine bu mekanlar üzerinde özel anlamlar yüklemesi günümüzde toplumsal mekanların manevi olarak tüketildiği yargısını desteklemektedir.

Bununla birlikte örneklem içinde bulunan öğrencilere gittikleri mekanları tercih etmelerinde hangi faktörlerin etkili olduğu sorulduğunda; % 65,59 oranında rahatlık faktörünün etkili olduğu görölmektedir. Öğrencilerin % 54,98'inin tercih ettikleri mekanları buldukları konum itibariyle değerlendirdikleri de görölmektedir. Öğrencilerin mekan tercihlerinde etkili olan diğer faktörler de ekonomik olması % 28,61, güvenilir olması % 23,47 ve popüler olması %13,18'dir.

Üniversite öğrencileri tarafından İstanbul'un en sevilen semtlerinin aynı zamanda sosyo-ekonomik seviye yüksek olan semtler arasından seçildiği dikkat çekicidir. Bu semtler arasında; Beşiktaş % 23,0, Ortaköy-Bebek-Çengelköy % 17,7, Kadıköy %16,8, Taksim-Beyoğlu %8,1 Üsküdar % 5,5, Sarıyer %4,2 yer almaktadır.

Öğrencilerin arkadaşlarıyla zaman geçirmek için tercih ettikleri cafe ve restoranların oranı % 70,74'tür. Bu oran da öğrencilerin, zaman geçirmek için İstanbul'un hangi semtinde bulunsalar da tercih ettikleri mekânların cafe ve restoranlarla sınırlı olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin günlük hayatlarında zaman geçirdikleri mekanlar bakımından cafelerin ön plana çıkması ve internetin öğrenciler tarafından aktif kullanılması nedeniyle öğrencilerin vakit geçirdikleri mekanları kim aracılığıyla öğrendikleri saptanmaya çalışılmıştır. Bu noktada vakit geçirdiği mekanları arkadaş tavsiyesiyle öğrenme oranı ile cinsiyet arasında anlamlı fark bulunmaktadır.($p=0.034$) Gittikleri yerleri arkadaşları aracılığı ile öğrenen erkekler % 60,2 iken kadınlarda bu oran % 39,8 dir. Gidilen yerlerin sosyal medyadan öğrenilme oranı ise kadınlarda % 53,8, erkeklerde % 46,2'dir. Uygulama ve aplikasyon aracılığı ile öğrenme oranları kadınlarda % 54,5, erkeklerde % 45,5'tir. Yaşanılan semtteki yerlerin tercihine bakıldığında bu oran kadınlarda %34,7, erkeklerde % 65,3'tür. Bu mekanları tesadüfen öğrenme oranı ise kadınlar için % 56,7, erkekler için %43,3'tür.

Üniversite gençliğinin gözünden İstanbul'un nasıl algılandığına yönelik sorulan sorularda; İstanbul'un kimliği İstanbul Boğazı ile (% 67,96) tanımlanmıştır. Öğrencilerin bir kısmına göre ise İstanbul farklı mimari yapılarıyla (% 13,59) kimliğini ortaya koymaktadır.

Örneklem içine giren öğrencilerin % 37,01'ine göre İstanbul imkanlarının çeşitli olması ile ön plana çıkmaktadır. İstanbul'u tarihi ve doğal güzellikleriyle ön plana çıkaran öğrenciler % 21,43'tür, Bu cevapları sırasıyla tüketime cezbetmesi (% 14,61) ve kozmopolit yapısı (% 13,64) takip etmektedir.

Üniversiteden mezun olduktan sonra hayatlarını İstanbul'da sürdürmek isteyen gençlerin oranına bakıldığında % 34,19 olduğu görülmektedir. Bu cevabı sırasıyla Büyükşehir % 24,19, Yurtdışı %20,32 seçenekleri takip etmektedir. Bu oranlardan da görüleceği gibi İstanbul ile diğer büyükşehirler arasında ayırım yapan öğrencilerin birçoğu İstanbul'u büyükşehir kategorisinden farklı bir yere koymuştur.

Üniversite öğrencilerine göre İstanbul en güzel Çamlıca Tepesi'nden Boğaz'a (%36,25), Galata Kulesi'nden Haliç'e (% 25,24), Kadıköy Vapuru'ndan Tarihi Yarımada'ya (%20,71) ve Üsküdar Sahilinden Kız Kulesi'ne bakarak (% 11,97) görünmektedir.

İstanbul'daki müze ve sarayları gezenlerle cinsiyet değişkeni arasında anlamlı olarak farkın olduğu görülmektedir. (p=0,002) İstanbul'daki müze ve sarayları gezenlerin % 60, 4'ü kadın, % 41,9'u erkektir. İstanbul'daki müze sarayları gezen kadınlar erkeklere oranla daha fazladır.

Sonuç

Üniversite gençliği üzerinde yapılan bu araştırmada, mekan kullanımının yaygın olarak cafeler üzerinden yapıldığı görülmektedir. Üniversite gençleri, gündelik yaşamlarında sosyalleşmek ve zaman geçirmenin ötesinde tüketim kültürünün dayattığı kullanım pratikleri açısından bu mekanlara yönelmektedirler. Daha açık bir ifadeyle, öğrenciler tarafından tercih edilen bu mekanlar asıl işlevleri dışında da kullanılmaktadır.

Günümüzde toplumsal mekânlar bireylere rahatlama, haz sağlama, eğlendirerek dinlenme gibi alternatifler sunmaktadır. Geleneksel toplumlarda bu ihtiyaçlar insanların özel alanı olan evlerinden sağlanırken, günümüzde evlerin yerini toplumsal mekânların tuttuğu görülmektedir. Öğrencilerin mekan tercihlerinde rahatlık faktörünün ön plana çıktığı hatırlandığında, toplumsal

mekanlar özel alanların işlevlerini üstlenme noktasında gündelik yaşama müdahil olmaktadır.

Tüketim kültürü içinde değişen beklenti ve ihtiyaçlara göre toplumsal mekânlar da sürekli bir değişim içindedir. Bu değişim içinde mekânların özelliklerinin ve insanlara sundukları hizmetler de farklılık göstermektedir. Her toplumsal mekân onu tercih eden insanların sosyo-kültürel düzeyine göre kendini şekillendirmekte ve buna bağlı hizmet anlayışı geliştirmektedir. Dolayısıyla beklenti ve ihtiyaçlar söz konusu olduğunda tüketenler ile tüketim odakları karşılıklı etkileşim halinde olmaktadır.

Öğrencilerin alışveriş mekânı tercihlerinde cinsiyet farkı olmadan tüketim ihtiyaçlarını alışveriş merkezlerinden karşılamaları, alışveriş merkezlerinin sunduğu alternatifler ile bağlantılıdır. Zira cinsiyet farkı olmaksızın tüm öğrenciler burada alışveriş yapabilir, arkadaşlarıyla buluşabilir, yemek yiyebilir, sinemaya gidebilir ya da sadece gezmek için bile bu mekanlarda bulunabilirler. Bugün alışveriş merkezleri hem gençler hem de yaşlılar için bir tür topluluk merkezi haline gelmiştir. Gençler okuldan sonra ve hafta sonları alışveriş mağazalarında gezinmekte, toplumsal etkileşime girmeye çalışmakta ve en son moda ürünleriyle eğlence biçimlerine göz gezdirmektedirler. (Ritzer, 2016:87)

Gençlerin tüketime ve alışveriş merkezlerine bu şekilde yönelmeleri ve hayatın içine dahil etmeleri süreç içinde zevkleri, zaman geçirme şekilleri, alışkanları ve tükettikleri ürünler bakımından birbirlerine benzedikleri gerçeğini de beraberinde getirmektedir. Benzeşen yaşama biçimi ve alışkanlıkları, kentlerin mekansal dokusunda da bir benzerliğe yol açmaktadır.(Şentürk, 2016:99) Zira öğrencilerin geliri ve sosyo- kültürel durumu ne olursa olsun İstanbul'da her bütçeye göre alışveriş merkezi bulunmakta ve bu mekanların boş kalma durumu söz konusu olmamaktadır. Alışveriş merkezlerine bu yönelim ve tüketimin ihtiyaçları karşılamaktan çok, sosyalleşmeye olanak tanınması, kimliğin bu ortamlarda pekiştirilmesi toplumsal mekanlar içerisinde alışveriş merkezlerinin giderek ön plana çıkması ve toplumsallaşmanın bu mekanlar ile gerçekleştirilmesi yapılan saha çalışması ile doğrulanmıştır.

Üniversite gençlerinin mekan tercihlerinde, tercih ettikleri mekanları bulunduğu konuma göre filtreledikleri ortaya çıkmıştır. Bu öğrencilerin İstanbul'da sevdikleri ve zaman geçirdikleri semtler incelendiğinde Beşiktaş, Ortaköy- Bebek, Kadıköy, Caddebostan, Çengelköy ve İstiklal Caddesi'ni ağırlıklı olarak tercih ettikleri gözlenmektedir. İstanbul'daki bu semtlerin ortak özelliklerine bakıldığında, bu semtlerde cafe tarzı toplumsal mekanların ağırlıklı

olarak bulunduğu ve alternatifin çok olduğu, bu semtlerin sosyo-kültürel düzeylerinin yüksek olduğu ve buldukları konum itibarıyla sahil şeridinde yer almaları bakımından diğer semtlerden ayrılmaktadırlar. Dolayısıyla toplumsal mekanlar ile bu mekanların bulunduğu fiziksel çevre; üniversite öğrencileri için bir dekor olmanın ötesinde, kimliklerini inşa eden, kısa süreli de olsa kendilerini bu çevreye ait hissetmelerini sağlayan, diğer insanlarla olan ilişkilerini bu mekanlar üzerinden şekillendirmeleri noktasında temel bir değişken oldukları görülmektedir. Öğrencilerin bu ayrıncı tercihleri keyif, tatmin, bir gruba ait olma ve farklılaşma noktasında bizi mekânların sadece mekân olmadığı gerçeğine götürmektedir.

Toplumsal mekân tercihlerinde, araştırma konusu olan kitlenin henüz ekonomik olarak bağımsız olmadıkları göz önünde bulundurulduğunda ve demografik sonuçlardan aylık ortalama 751-1000 TL harcadıkları da hesaba katıldığında bu öğrencilerin; toplumsal mekân tercihlerinde gittikleri mekânların ekonomik olma unsurunun arka planda kaldığı (%28,61), buna karşılık maddi olarak bütçelerini aşan yelere giden öğrencilerin oranının hiçte azımsanmayacak oranda olduğu görülmektedir. (Evet %19,94, Bazen % 49,20, Hayır %30,55) Bu da göstermektedir ki, öğrenciler ekonomik olarak sıkıntıya düşme pahasına bu mekanları kullanmaya devam etmektedirler. Mekânların ekonomik boyutunun ötesinde popüler eğilimlerden etkilenen sosyal ve kültürel boyutunun daha ağırlıkta olduğunu göstermektedir.

Toplumsal mekânları bu şekilde kullanan üniversite öğrencilerinin İstanbul algılarını belirlemeye yönelik sorulara; İstanbul'un onlara sunduğu imkânların çeşitliliği bakımından ön plana çıkması dikkat çekicidir. Zira hayatın her alanında tüketimin bir şekilde kendini gösterdiği bu zamanda, İstanbul sahip olduğu onlarca özellik içinden imkânlarının çeşitli olmasıyla öne çıkmıştır. Öğrencilerin kullandıkları her imkan onlara ayrı bir kimlik öğesi kazandıracığından, bu imkanların ulaşabilecekleri noktada olduğunu bilmek gençleri rahatlatmaktadır. Bu koşul sağlandığında, tüketimin önündeki önemli bir engel kaldırılmış olacaktır.

İstanbul; coğrafi konumu, tarihi geçmişi, tarihi mirası, müzeler, saraylar, camiiler, kiliseler ve geçmişten beri birçok devlete başkentlik yapmasından dolayı farklı mimari yapıları içinde barındırmaktadır. İstanbul'a bunlar üzerinden bir kimlik verilecek olduğunda öğrencilerin İstanbul'un kimliğini İstanbul Boğazı ile özdeşleştirdikleri görülmektedir. (% 67,96) İstanbul Boğazı şehri simgeleyen önemli bir unsur olmakla birlikte görselliğinin yanında rant unsuruyla da ön plana çıkmaktadır. Burada dikkat çekici unsur,

İstanbul Boğazı ile Boğaz'ı gören semtlerin ve mekânların sosyo-ekonomik olarak üst düzeyde bulunan kesime hitap etmesidir. Dolayısıyla üniversite öğrencilerinin İstanbul algısı da görsellik, mekânlar ve sunulan imkanların çeşitliliği üzerinden şekillenmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında, üniversite öğrencilerinin toplumsal mekânlarla kurduğu ilişkinin dinamiklerinin, üniversite öğrencilerini toplumsal mekânlara bağlayan ya da uzaklaştıran faktörlerin bilinmesi, insan- mekân ilişkisini belirlemeye yönelik dönüştürücü bir etkiye sahiptir.

Kaynakça

- Akçalı – İçin, S. (2006). *Gündelik Hayat ve Medya Tüketim Perspektifinden Okumalar*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Armağan, İ. (2004). *Gençlik Gözüyle Gençlik 21.Yüzyıl Eşiğinde Türkiye Gençliği*. İstanbul: Kırkısraklılar Vakfi Yayınları.
- Alwin, D. F.(2012). Generations X, Y and Z: Are They Changing America?. *American Sociological Association Journal: Contexts*, 42 (1), 42 – 51.
- Atatürk, M. K. (2016). *Nutuk*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2006). Tüketicilik ve Metalaşma Kısacasında Boş Zaman. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 27-53
- Baudrillard, J. (2010). *Nesneler Sistemi*. Adanır, A. (Çev). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Bayhan, V. (1997). *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayhan, V. (2016). Türkiye’de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişimler. Memet Zencirkıran (Ed.). *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. (367-404) Bursa: Dora Yayıncılık.
- Birleşmiş Milletler. (2017). Rationale for Youth – Related Work. *BM Resmi İnternet Sitesi*. <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/agenda.htm>, Erişim Tarihi: 11.06.2017
- Debord, G.(1996). *Gösteri Toplumu*. Ekmekçi, A. ve Taşkent, O. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Erçevik, B ve Önal, F. (2011). Üniversite Kampüs Sistemlerinde Sosyal Mekan Kullanımları. *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E- Dergisi* , 6 (3), 151 - 161

- Jordan, T.H. (2010). The Diversity Opportunities of Today – It's Generational. *Profiles in Diversity Journal*. 12 (1), 1 – 15
- Keyder, Ç. (2011). Yirmi Birinci Yüzyıla Giderken İstanbul. Deniz Göktürk vd. (Ed.), *İstanbul Nereye? Küresel Kent, Kültür, Avrupa* içinde (49-62). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kyles D. (2005). Managing Your Multigenerational Workforce. *Strategic Finance*. 87 (6), 53 – 55.
- Lamm, E., Meeks, M.D. (2009). Workplace Fun: The Moderating Effects of Generational Differences. *Employee Relations*, 87 (6), 53 – 56.
- Lüküslü, D. (2015). *Türkiye'de "Gençlik Miti": 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marcuse, P. (2005). Enclaves Yes, Ghettos No: Segregation and The State. David P. Varady (Ed.). *Desegregating the City: Ghettos, Enclaves, and Inequality* içinde (15-31). New York: State University of New York
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). *M.E.B. Aile ve Tüketici Hizmetleri Alanı MEGEP Modül Kitabı*, Ankara: MEB Yayınları.
- Montana, P.J., Petit, F.(2008). Motivating Generation X and Y on The Job and Preparing Z. *Global Journal of Business Research*, 2 (2), 139 – 148.
- Ritzer, G. (2016). *Toplumun McDonaldlaştırılması*, Pilgir, A.E. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Salahuddin, M.M. (2011). Generational Differences Impact on Leadership Style and Organizational Success. *Journal of Diversity Management*, 5 (2), 1 – 46.
- Şentürk, Ü. (2016). Modern Kent: Mekânın Yapay Metamorfozu. Özgür Sarı ve Ali Esgin (Ed.), *Kent Fragmanları* içinden (77-108). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Talimciler, A. (2006). Yeni Futbol: Medyanın Yarattığı Yeni Olanaklarla Küreselleşen Müşteri / Taraftar Kitlesine Dayanan ve Tüketim Odaklı Bir Oyun / İş. Selda Akçalı – İçin (Ed). *Gündelik Hayat ve Medya Tüketim Kültürü Perspektifinden Okumalar* içinde (173-213). Ankara: Babil Yayıncılık
- Tezcan, M. (2015). *Gençlik, Kültür ve Toplum*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tsui, B., Hughes, L.Q. (2001). Generation Next. *Advertising Age*. 72 (3), 17 – 24.
- TUİK. (2016). İstatistiklerle Türkiye 2014 Raporu. TUİK Resmi İnternet Sitesi,

http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=5, Erişim Tarihi: 29.11.2016.

- Twenge, J.M. (2009). *Ben Nesli*. Öztürk, E. (Çev.). İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Urry, J. (2015). *Mekanları Tüketmek*. Ögdül, R.G. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wasburn, E.T.R. (2000). The Five Generations. *Physician Executive*. 26 (1), 50 – 59.
- Yavuz, N., Zavalısız, Y.S. (2015). Postmodern Dönemde Kimliğin Belirleyicisi Olarak Tüketim (Tüketilmiş Kimlikler). *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*. 4 (4), 126 – 152.